

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ ЛЮДИНИ

БЮЛЕТЕНЬ КОМІТЕТУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НААУ

(інформаційний дайджест новин у сфері захисту прав людини)
за I квартал 2020 року
Випуск 1

Комітет захисту прав людини НААУ
2020

Зміст

2

I. НОВИНИ КОМІТЕТУ.....	3
1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері захисту прав людини та короткий огляд їх змісту.....	3
1.2. Інші заходи та події за участю членів Комітету.....	8
II. НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА.....	14
2.1. Закони та інші нормативно-правові акти.....	14
2.2. Законопроекти.....	19
III. СУДОВА ПРАКТИКА.....	21
3.1. Позиція та практика Верховного Суду у спорах щодо забезпечення права особи на доступ до публічної інформації.....	21
3.2. Застосування рішень ЄСПЛ в Україні.....	25
а) Україна в 2019 році посіла третє місце за заявами в ЄСПЛ.....	25
б) COVID-19 та права людини за критеріями ЄСПЛ.....	26
в) Огляд рішень Європейського суду з прав людини, прийнятих відносно України за перший квартал 2020 року.....	34
IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ.....	40
4.1. Незареєстровані лікарські засоби як нагальний спосіб лікування українців від коронавірусу (Гайдай О.).....	40
4.2. Скасування адвокатської монополії або як українців позбавляють права на захист в судах (Гайдай Р.).....	41
4.3. Захист національних меншин та зв'язок між поколіннями адвокатури (Кирплюк Д.).....	42
4.4. Електронний цифровий підпис: перспективи використання та способи перевірки справжності (Колесник Г.).....	43
4.5. Подання до суду документів електронною поштою – новели сьогодення (Колесник Г.).....	43
4.6. Захист права на доступ до інформації – виклики сьогодення (Полотнянко О.).....	47
4.7. Захист прав призовників до лав збройних сил України (Светлічний І.).....	50
4.8. Участь захисника у слідчих діях. Як не залишитися спостерігачем? (Светлічний І.).....	51
4.9. Проблеми доступу захисників до своїх підзахисних під час здійснення ними адвокатської діяльності (Старенький С.).....	53
4.10. Чи варто оскаржувати повідомлення про підозру та як це робити? Судова практика (Колесник Г., Светлічний І.).....	55
V. ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ.....	58
5.1. Туризм під час епідемії коронавірусу, що варто знати (Олег Поваляєв).....	58
5.2. Збереження персональних даних – 7 простих кроків (Полотнянко Оксана).....	59

Відповідальний редактор Бюлетеню:

Колесник Г.М.

Редактори: Кирплюк Д. В., Полотнянко О. І., Поваляєв О. Б., Бойченко Ю. В., Светлічний І. В., Рометов Р. Н., Колесник Г. М., Гайдай О. В., Гайдай Р. П., Бузанов Д. В.,

Топоріна Л. М., Старенький С. Є., Гнатюк Т. В.

Контакти: 04070, м. Київ, вулиця Борисоглібська, 3, 2-й поверх

Комітет захисту прав людини НААУ

Голова Комітету Колесник Г.М.

I. Новини комітету

1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері захисту прав людини та короткий огляд їх змісту

Засідання комітету

Дата проведення: 02.01.2020 року

Місце проведення: приміщення НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

02 січня 2020 року відбулося засідання Комітету захисту прав людини НААУ, на якому Голова Комітету Ганна Колесник та присутні члени Комітету обговорили поточні проблеми у сфері захисту прав людини, зокрема у контексті забезпечення права особи на захист.

Також в ході проведення засідання були обговорені плани діяльності Комітету на наступний рік, а також визначені пріоритетні напрямки законопроектної роботи Комітету. У зв'язку з цим, Ганна Колесник наголосила на необхідності продовження реалізації проекту «Адвокат дитини», в рамках якого зокрема, розробляються зміни до процесуального законодавства стосовно забезпечення права дитини на захист, зокрема забезпечення дитини, яка має статус потерпілого, адвокатом.

Під час проведення засідання Комітету захисту права людини окрему увагу також було приділено проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» (реєстр. номер 2513 від 02.12.2019). На думку членів Комітету, вказаний проект Закону суперечить нормам Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, порушує принцип презумпції невинуватості. За результатами проведення обговорення вказаного питання було вирішено здійснити ряд напрацювань, зокрема здійснити підготовку зауважень до вказаного проекту Закону, спрямованих на недопущення прийняття вказаного проекту Закону в другому читанні.

Засідання комітету

Дата проведення: 09.01.2020 року

Місце проведення: приміщення НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

09 січня 2020 року було проведено вже друге у поточному році засідання Комітету захисту прав людини НААУ.

Під час проведення засідання членами Комітету було обговорено ряд важливих питань, зокрема: затверджено Звіт про роботу Комітету за 2019 рік, затверджено План діяльності за напрямками діяльності Комітету у 2020 році, прийнято рішення про створення нових секцій.

Також було обговорено питання вжиття подальших кроків, спрямованих на забезпечення прав адвокатів у сфері доступу до підзахисних, які перебувають у СІЗО та ІТТ.

Крім того на засіданні Комітету було розглянуто проект Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України», розробленого в рамках реалізації проекту «Адвокат дитини», спрямованого на забезпечення неповнолітнього учасника

процесу, зокрема, який має статус потерпілого, захисником.

Особливу увагу на засіданні Комітету, серед іншого, також було приділено розгляду проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» (реєстр. № 2513).

4

За результатами обговорення члени Комітету дійшли висновку, що незважаючи на те, що, в пояснювальній записці до вказаного проекту Закону України говориться про нібито наявність обґрунтованої необхідності прийняття даного Закону, водночас вказане не відповідає дійсності.

Для детального ознайомлення переходьте за посиланням: <https://bit.ly/3cU8P8p>

Круглий стіл стосовно Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою»

Дата проведення: 10.01.2020 року

Місце проведення: приміщення НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

10 січня в приміщенні Національної асоціації адвокатів України було проведено круглий стіл присвячений аналізу положень Законопроекту «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» (реєстр. № 2513). Участь у заході взяли члени Комітету захисту прав людини НААУ, адвокати, правозахисники.

Під час проведення заходу Голова Комітету захисту прав людини НААУ Ганна Колесник звернула увагу присутніх, що вказаний законопроект є досить контрверсійним, містить значну кількість норм, які у випадку прийняття вказаного проекту Закону Верховною Радою України можуть призвести до порушення прав особи та стати основою для безпідставного притягнення особи до кримінальної відповідальності. Крім того, на думку Ганни Колесник, проект вказаного Закону в цілому суперечить Конституції України, зокрема порушує принцип презумпції невинуватості.

Присутні на засіданні адвокати та представники правозахисних організацій також висловили ряд зауважень до вказаного проекту Закону та вказали на неможливість його прийняття в другому читанні. Зокрема, присутня на засіданні круглого столу Валерія Лутковська – адвокат, програмний директор ГО «Український інститут з прав людини» зауважила, що вказаний проект Закону суперечить нормам Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, а також в цілому порушує принцип правової визначеності.

За результатами проведеного обговорення, учасниками круглого столу було прийнято рішення звернутися зі спільною заявою до Голови Верховної Ради України та голів депутатських фракцій щодо недопустимості прийняття проекту Закону (реєстр. № 2513) у існуючій редакції в другому читанні, необхідності його повернення на доопрацювання з повторним внесенням на перше читання.

Круглий стіл на тему: «Законопроекти: порушення прав людини»

Дата проведення: 31.01.2020 року

Місце проведення: Прес-центр «Українські новини» (м. Київ, вул. Еспланадна, 6.20)

31 січня 2020 року в прес-центрі «Українські новини» відбувся круглий стіл на тему: «Законопроекти: порушення прав людини», організований Комітетом захисту прав людини НААУ за участю адвокатів, представників громадських організацій, правозахисників. Захід було організовано з метою обговорення проектів Законів України: «Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)» (реєстр. № 1013), «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» (реєстр. № 2513), «Про розвідку» (реєстр. № 2412), «Про інформаційну безпеку».

Представники адвокатури заявили, що запропоновані законопроектами зміни значно ускладнять роботу адвокатів в цілому, а також матимуть наслідком порушення гарантій здійснення журналістської діяльності та порушення прав людини.

Під час круглого столу було обговорено, зокрема, законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)» (реєстр. № 1013), яким передбачено, що адвокатам надається виключне право на представництво лише у кримінальному судочинстві, що викликало багато зауважень з боку представників Комітету захисту прав людини НААУ та інших учасників круглого столу.

В ході дискусії член Комітету захисту прав людини НААУ Роман Гайдай наголосив на тому, що вищезазначений законопроект обмежує права людини на якісну правову допомогу. Правозахисник Едуард Багіров також висловив свою думку щодо цього законопроекту, він зазначив, що це є обмеженням можливостей адвокатів.

Думка адвокатської спільноти – наша країна йде до того, що інтереси громадян в судах будуть захищати будь-хто та будь-як, незалежно від освіти, професії, кваліфікації. Але треба розуміти, що це не свідчить про якість професійної правничої допомоги, бо лише виключні повноваження адвоката на представництво є гарантією реального професійного правового захисту. На переконання членів Комітету захисту прав людини НААУ, виключне право на представництво в судах адвокатами відповідає міжнародній практиці розвинених країн світу і це сприяє формуванню професії адвоката відповідно до міжнародних стандартів. Якщо цей законопроект буде прийнято, то це стане кроком назад в розвитку правової систем нашої країни.

Водночас зважаючи на те, що Україна прямує до членства в Європейському Союзі, українське національне законодавство має відповідати правовим нормам та стандартам, яких дотримуються в європейських країнах.

Засідання комітету

Дата проведення: 24.02.2020 року

Місце проведення: Прес-центр «Українські новини» (м. Київ, вул. Еспланадна, 6.20)

24.02.2020 року було проведено чергове засідання Комітету захисту прав людини НААУ. Під час проведення засідання членами Комітету було обговорено ряд важливих питань, зокрема: зміни щодо порядку зберігання поштових відправлень, питання захисту прав потерпілих і цивільних позивачів, питання винесення на розгляд Верховної Ради України Законопроекту про внесення змін до різних сфер законодавства, які посилюють захист прав дітей. За результатами обговорення даних питань було прийнято рішення провести круглі столи на відповідні тематики.

На засіданні не оминули увагою також Законопроекти «Вор у законі» та «Про скасування адвокатської монополії». Так, Голова Комітету Ганна Колесник знову наголосила на тому, що пропозиції викладені у Законопроекті про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою (реєстр. № 2513) не мають бути прийняті, оскільки вони діятимуть не на користь захисту осіб від протиправних посягань на їх права та свободи, а навпаки спонукатимуть до злочинних діянь. Щодо адвокатської монополії, то члени Комітету одноголосно

підтверджують необхідність участі саме адвокатів у всіх видах судових проваджень для якісного надання правових послуг особам, які в багатьох випадках можуть забезпечуватися виключно адвокатами.

Особливу увагу на засіданні Комітету, серед іншого, також було приділено Законопроектів про розвідку (реєстр. №2412), про внесення змін до законів України щодо інформаційної безпеки (реєстр. №9340), про приватну детективну діяльність (реєстр. №3010) та про приватну детективну (розшукову) діяльність (реєстр. №3010-1) та ін. Було вирішено, що у подальшому робота Комітету буде спрямована на внесення пропозицій стосовно даних Законопроектів та обговорення їх на наступних засіданнях.

Круглий стіл на тему «Забезпечення національної безпеки та права на доступ до достовірної інформації»

Дата проведення: 28.02.2020 року

Місце проведення: приміщення НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

28 лютого за ініціативи Голови Секції захисту персональних даних та права на доступ до інформації Комітету захисту прав людини Національної асоціації адвокатів України (далі – НААУ) Оксани Полотнянко та Голови Комітету Ганни Колесник було проведено круглий стіл присвячений проблемам доступу до інформації та захисту персональних даних.

Участь у заході взяли члени Комітету захисту прав людини НААУ, адвокати, представники Департаменту кіберполіції та правозахисники різних сфер діяльності.

Під час проведення заходу Голова Комітету захисту прав людини НААУ – Ганна Колесник звернула увагу усіх присутніх на те, що запропонована тематика є актуальною як ніколи, адже безпосередня діяльність адвоката неможлива без подання запитів та отримання на них достовірної, точної та повної інформації. Голова зазначила, що на сьогодні існують декілька проблем у сфері доступу до інформації: по-перше, це надання інформації неналежним чином; ненадання розумних відповідей на запити; надання неповних або часткових відомостей; безпідставна відмова у наданні інформації та проблема використання електронного цифрового підпису (далі – ЕЦП). Особливу увагу гості заходу приділили саме останній проблематиці, оскільки наразі подання документів у електронній формі, а тим більше доказів, в обов'язковому порядку засвідчується ЕЦП. Присутні зауважили, що у більшості випадків органи відмовляються приймати такі відомості, мотивуючи це необхідністю особистого підпису відповідальної особи, не зважаючи на наявність ЕЦП.

Також учасниками було детально проаналізовано положення Законів України «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних», що дало можливість дійти висновку, про відсутність чіткого розуміння у площині зазначених актів такого поняття як «персональні дані», а також відсутність конкретної схеми і механізму роботи органів із персональними даними.

У контексті проведеної роботи із вище наведеними нормативно-правовими актами та із власного досвіду, спікер – Л. Топоріна звернула увагу на той факт, що сьогодні будь-яка особа, маючи ЕЦП може безперешкодно отримати будь-яку персональну інформацію про фізичну особу скориставшись Реєстром нерухомого майна, Реєстром транспортних засобів та іншими. Крім того, існування таких сервісів як Opendatobot дозволяє отримати відомості про фізичну особу навіть із Судового реєстру, що говорить про низький рівень захищеності персональної інформації в Україні.

О. Лук'яненко Начальник Департаменту правового забезпечення кіберполіції НПУ у своєму виступі висвітлив статистичні дані за 2019–2020 роки щодо шахрайства з інформацією. Так, за 2020 рік до кіберполіції надійшло 2700 звернень, із яких 1642 стосувалися шахрайства з електронною комерцією. Представник кіберполіції зазначив, що за певними критеріями Департаментом було виокремлено 10 шахрайських схем

у сфері обігу інформації, і для боротьби із ними запропоновано анти шахрайський майданчик «Стоп фрод».

За результатами круглого столу учасники дійшли висновку, що необхідно вносити зміни до чинного законодавства, здебільшого до Закону України «Про захист персональних даних» та вирішили і надалі активно працювати у даному напрямку шляхом ініціювання круглих столів і написання пропозицій до Верховної Ради України щодо вдосконалення нормативної бази у цій сфері.

Зустріч із студентами курсу режисури Інституту екранних мистецтв

Дата проведення: 28.02.2020 року

Місце проведення: Інституту екранних мистецтв (м.Київ, вул. Миколи Закревського, 22)

28 лютого Головою секції захисту прав національних меншин Комітету захисту прав людини НААУ Дмитром Кирплюком було проведено зустріч зі студентами курсу режисури Інституту екранних мистецтв.

Учасники заходу ознайомлювалися із діяльністю Національної асоціації адвокатів України, зокрема обговорювали практичне значення діяльності молодіжного Комітету NextGen та Комітету захисту прав людини у контексті захисту прав національних меншин.

За результатами проведеної зустрічі присутні дійшли висновку, що люди мають правильно сприймати значення адвокатури, а також, що Національна асоціація адвокатів України готова і відкрита до співпраці з творчими людьми.

Зустріч-обговорення на тему: «Зміни до законодавства щодо малолітніх та неповнолітніх осіб – виклики 2020».

Дата проведення: 03.03.2020 року

Місце проведення: приміщення НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська, 3)

03 березня 2020 року Комітетом захисту прав людини у приміщенні Національної асоціації адвокатів України було проведено зустріч-обговорення на тему: «Зміни до законодавства щодо малолітніх та неповнолітніх осіб – виклики 2020».

Участь у заході взяли члени Комітету захисту прав людини НААУ, спільно з Комітетом з сімейного права НААУ Робочої групи «Адвокат дитини», адвокати, Бурчак Леся директор Лівобережного Київського міського центру з надання БВПД, Харченко Мирослава представник Офісу Уповноваженого Президента з прав дитини та правозахисники різних сфер діяльності.

Присутніми було проаналізовано напрацьований силами робочої групи проект Закону України «Про внесення змін щодо посилення захисту прав малолітніх та неповнолітніх осіб», головною метою яких є посилення захисту малолітніх та неповнолітніх дітей у кримінальному та цивільному процесах шляхом запровадження спеціального нового суб'єкта процесів – адвоката дитини.

За результатами зустрічі вирішено продовжити подальше обговорення із залученням представників організацій, що провадять діяльність у сфері захисту прав дітей.

1.2. Інші заходи та події за участю членів Комітету

8

Засідання Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності

Дата проведення: 09.01.2020 року

**Місце проведення: Комітет правоохоронної діяльності ВРУ
(м. Київ, вул. Садова, 3-а)**

15 січня 2020 року Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності розглянув проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» (реєстр. № 2513 від 02.12.2019), на якому були присутні представники Комітету захисту прав людини НААУ Ганна Колесник та Сергій Старенький.

Комітетом захисту прав людини спільно з Комітетом з кримінального права та процесу НААУ було підготовлено зауваження до даного законопроекту, які було надіслано Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності.

Але не зважаючи на зауваження висловлені НААУ, численні зауваження науковців, громадських організацій, Уповноваженого ВРУ з прав людини, а також самих членів зазначеного Комітету ВРУ, що стосувалися створення сприятливих умов для порушення прав людини в разі прийняття даного законопроекту ВРУ, більшість членів Комітету ВРУ підтримала даний проект, пояснюючи це політичною необхідністю.

Сьогодні планується розгляд даного законопроекту в другому читанні Верховною Радою України.

Користуючись нагодою, Комітет захисту прав людини звернув увагу суспільства, що даний законопроект є загрозливим для кожного громадянина, для бізнесових структур, так як розмите визначення «вора в законі» дасть змогу притягнути до відповідальності будь-яку особу за будь-які діяння, які не несуть загрози суспільству (спілкування, розповсюдження статей в соціальних мережах тощо) та загрозу ліквідації підприємства і конфіскації майна громадян.

Круглий стіл на тему: «Судові витрати в Україні в контексті забезпечення доступу до правосуддя»

Дата проведення: 20.01.2020 року

Місце проведення: Офіс Ради Європи в Україні

Члени Комітету захисту прав людини Гайдай Роман, Ігор Светлічний, а також заступник Голови Комітету з кримінального права та процесу Юрій Бауман взяли участь у круглому столі «Судові витрати в Україні в контексті забезпечення доступу до правосуддя», який було організовано Офісом Ради Європи в Україні в рамках реалізації проекту Ради Європи «Підтримка впровадження судової реформи в Україні».

Під час проведення круглого столу, на якому також були присутні представники органів державної влади, судової влади, міжнародні експерти, учасники зокрема

обговорили питання необхідності внесення змін до Закону України «Про судовий збір» у напрямку зменшення ставок судового збору за подання апеляційних та касаційних скарг на рішення суду.

За результатами обговорення учасники, серед іншого, дійшли узгодженої думки, що визначення співрозмірності витрат на правничу допомогу має здійснюватися на підставі чітких критеріїв, а не оціночних понять, оскільки наявність останніх призводить до формування неоднозначної судової практики та вимагає внесення змін до законодавства.

Круглий стіл на тему «Гарантія адвокатської діяльності в Україні в світлі стандартів Ради Європи»

Дата проведення: 31.01.2020 року

**Місце проведення: Fairmont Grand Hotel Kyiv
(м. Київ, вул. Набережно-Хрещатська, б. 1)**

31 січня 2020 року в Fairmont Grand Hotel Kyiv в рамках проекту Ради Європи «Підтримка впровадження судової реформи в Україні» відбувся круглий стіл на тему «Гарантія адвокатської діяльності в Україні в світлі стандартів Ради Європи».

Метою круглого столу було: ознайомити учасників круглого столу із стандартами і рекомендаціями Ради Європи щодо гарантій адвокатської діяльності та захисту прав адвокатів, надати можливість учасникам зробити експертний аналіз національного законодавства щодо процесуальних гарантій адвокатської діяльності з урахуванням стандартів, рекомендацій і найкращі практики Ради Європи. А також учасники обговорили питання дотримання процесуальних гарантій адвокатської діяльності в Україні та сформулювати рекомендації для вдосконалення чинного законодавства.

У круглому столі взяли участь: члени Національної асоціації адвокатів України, представники асоціацій і громадських організацій, представники органів законодавчої та виконавчої влади, вчені, громадськість. Крім того у заході були задіяні представники і експерти Ради Європи, зокрема Джонатан Голдсміт, міжнародний експерт Ради Європи, адвокат, Генеральний секретар Ради Європи адвокатських асоціацій та правових спільнот Європи (ССВЕ) (2002 - 2015 роки.), який представив проект звіту, котрий був доповнений нашими рекомендаціями.

Від Комітету захисту прав людини НААУ в даному заході взяли участь Вадим Риков, Дмитро Кирплук, Дмитро Бузанов, Олег Поваляев.

Тренінг за курсом «Внутрішнє переміщення» за програмою Ради Європи HELP «Внутрішнє переміщення: розробка тривалих рішень»

Дата проведення: 28.02.2020 року

Місце проведення: м. Дніпро, Національна асоціація адвокатів України

28 лютого адвокат, член Комітету захисту прав людини та Комітету з сімейного права НААУ Бузанов Дмитро взяв участь в організованому у м. Дніпро Національною асоціацією адвокатів України (Координатором програми Ради Європи HELP від НААУ, Комітетом підвищення професійної кваліфікації адвокатів при Національній асоціації адвокатів України) спільно з Радою Європи тренінгу за курсом «Внутрішнє переміщення» за програмою Ради Європи HELP «Внутрішнє переміщення: розробка тривалих рішень».

Участь в даному тренінгу має поглибити знання з розв'язання проблем, надання правової допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Тренерами заходу та тьюторами дистанційного курсу є експерти Ради Європи Олена Сібільова та Юлія Трало.

Проект Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень», має великі досягнення за минулий рік, актуальність даної тематики не згасає, поширюється активність застосування принципів Ради Європи у національній судовій практиці, українських здобутках у нормотворчому регулюванні питань внутрішнього переміщення у порівнянні з досвідом інших країн.

Наживо зі Страсбурга у режимі відео конференції учасників тренінгу привітала співробітниця Секретаріату HELP, Директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи Кристина Хохлова.

На першому тренінгу були детально проаналізовані базові поняття європейських стандартів з питань внутрішнього переміщення, ознайомленні з цивільною та адміністративною практикою національних судів та застосуванням стандартів Ради Європи у справах щодо захисту справ внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок.

Насичений день тренінгової програми, практичних та інтерактивних завдань став початком 8-тижневого навчання за різноманітними напрямками курсу.

За результатами успішного проходження дистанційного курсу кожен учасник отримує сертифікат від Ради Європи та залікові бали з підвищення професійної кваліфікації Національної асоціації адвокатів України.

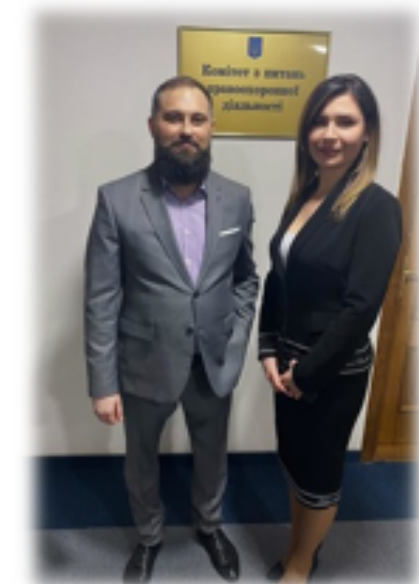

Засідання Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності

Дата проведення: 04.03.2020 року

Місце проведення: Комітет правоохоронної діяльності ВРУ (м. Київ, вул. Садова, 3-а)

04 березня 2020 року представники НААУ – адвокат Бузанов Дмитро, член Комітетів захисту прав людини та сімейного права Національної асоціації адвокатів України та адвокат Серокурова Оксана, член Комітету захисту прав людини Національної асоціації адвокатів України взяли участь у засіданні Комітету Верховної Ради з питань

правоохоронної діяльності, під час якого було розглянуто ряд питань, зокрема, питання про проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» (реєстр. № 2513) та винесення його на повторне друге читання й прийняття в цілому.

Під час обговорення Законопроекту було проголосовано про відхилення ще семи правок, що розглядались перед цим на Комітеті, і які передбачали додавання визначення мети вчинення злочину. Не зважаючи на зауваження Національної асоціації адвокатів України, зауваження науковців, громадських організацій, Уповноваженого ВРУ з прав людини, а також деяких членів Комітету ВРУ з правоохоронної діяльності, що стосувалися створення сприятливих умов для порушення прав людини, у разі прийняття даного законопроекту Верховною Радою України у складі 15 членів Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності було підтримано проект Закону (реєстр. № 2513). Аргументуючи свою позицію Комітет ВРУ наполягав на тому, що це є політичною необхідністю. У подальшому Законопроект буде направлено до Верховної Ради для голосування в другому читанні з напрацьованими Комітетом правками.

Конференція «Дискримінація вразливих груп населення в Україні: державна політика та громадська думка. Перша частина»

Дата проведення: 05.03.2020 року

Місце проведення: Готель «Хрещатик» (вул. Хрещатик, 14, м. Київ)

05 березня 2020 року у приміщенні готелю «Хрещатик» відбулась конференція «Дискримінація вразливих груп населення в Україні: державна політика та громадська думка. Перша частина».

Метою даного заходу було розробити план з 5 простих кроків влади та суспільства, які будуть де факто реалізовані у 2020–2021 роках для зменшення дискримінації вразливих груп населення в Україні.

Серед учасників конференції були міжнародні та неурядові організації, активісти, правозахисники та адвокати. Від Комітету захисту прав людини НААУ брав активну участь Светлічний Ігор.

За результатами заходу присутні дійшли висновків, що існує велика проблема відсутності комплексних освітніх програм для шкіл та садочків з прав вразливих людей, дедалі популярним стає питання права на безлактозне харчування в дитсадках за рахунок держави, а також масштабною є проблема захисту прав дітей на вхід з дитячими колясками до поліклінік МОЗ.

Відкрите ранкове пленарне засідання Верховної Ради України

Дата проведення: 06.03.2020 року

Місце проведення: Верховна Рада України (вулиця Михайла Грушевського, 5, Київ, 01008)

06 березня 2020 року адвокат Бузанов Дмитро, член Комітетів захисту прав людини та сімейного права Національної асоціації адвокатів України взяв участь у відкритому

ранковому пленарному засіданні Верховної Ради України, під час якого відбулась година запитань до новообраного Уряду про стан реалізації реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади в Україні, а також було розглянуто ряд законопроектів у першому та другому читанні згідно розкладу засідань Верховної Ради України.

12

Крім того, представник НААУ долучився до акцій, які проходили напередодні Міжнародного жіночого дня в парламенті і були організовані за ініціативи МФО «Рівні можливості» спільно з Радою Європи та Програмою розвитку ООН. Акції були спрямовані на привернення уваги депутатського корпусу та громадськості до питань рівних прав і можливостей жінок.

Перша просвітницька акція мала назву «#NetInMyParliament». Дане дійство було започатковане Парламентською асамблеєю Ради Європи і проводиться в багатьох європейських парламентах з метою заклику сказати «НІ» дискримінації, сексизму та булінгу, якому не місце й у Верховній Раді.

Друга акція – «#EachForEqual» або «#РівністьДляВсіх» проводилась спільно з Програмою розвитку ООН під гаслом: «8 Березня – Рівність. Повага. Співпраця!» В кулуарах парламенту та за робочими місцями депутатів можна було отримати посібник, в якому роз'яснювались принципи рівності; надавались поради, як правильно відзначати Міжнародний жіночий день, який має мотивувати жінок дбати про себе, своє майбутнє, бути впевненими у собі; містились пам'ятки про те, що жінки можуть багато чого зробити для України. А також у посібнику висвітлювалась інформація про реальне становище жінок наразі в нашій країні.

Завантажити електронну версію посібника для народних депутатів України «Гендерна рівність: міфи, факти та державна політика» можна за посиланням на сайті Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні.

Посібник був підготовлений Проектом ЄС-ПРООН з парламентської реформи у співпраці з офісом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики.

Інформаційні картки містять інфографіки зі статистичними даними щодо гендерних проблем жінок та чоловіків, а також переваг гендерної рівності як для суспільства в цілому, так і окремих громадян. Інфографіки були розроблені Проектом ЄС-ПРООН з парламентської реформи у співпраці з МФО «Рівні можливості».

Крім того, відбувся брифінг, на якому Дафіна Герчева, постійна Представниця Програми розвитку ООН в Україні, зосередила увагу на міжнародному досвіді, який демонструє, що заохочення рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків, присутність більшої кількості жінок в парламентах – є розумним підходом, ключовим фактором успішного розвитку країн та їх загального добробуту. Також було анонсовано Законопроект про запровадження гендерних квот в наглядових радах державних підприємств та банків.

Засідання Робочої групи «Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх»

Дата проведення: 06.03.2020 року

Місце проведення: місто Київ, провулок Рильського, 8а.

12 березня 2020 року відбулось засідання Робочої групи «Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх», за підтримки Секретаріату Міжвідомчої координаційної ради та за фінансового сприяння UNICEF Ukraine, який реалізовує Платформа прав людини.

Метою заходу було обговорення проекту єдиних стандартів навчання фахівців у сфері правосуддя щодо неповнолітніх. Зокрема, учасникам надали можливість ознайомитися із системним звітом, підготовленим експертами Міжвідомчої координаційної ради, який охоплює аналіз міжнародного досвіду, діючих в Україні навчальних програм та власне проект структури єдиних стандартів.

У засіданні брали участь представники судової гілки влади, прокуратури, профільних міністерств і установ та громадських організацій. Представником від Національної асоціації адвокатів України була Голова Комітету захисту прав людини Ганна Колесник.

Присутні активно дискутували з приводу стандартів навчання фахівців у сфері правосуддя щодо неповнолітніх, а також висловили свої пропозиції та зауваження стосовно запропонованих навчальних програм.

II. НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА

2.1. Закони та інші нормативно-правові акти

(Колесник Г., Гнатюк Т.)

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення»

Номер реєстрації: №2178-10

Дата прийняття: 31.03.2020

Дата набрання чинності: 01.07.2021

Законом з 1 липня 2021 року вводиться ринок землі в Україні.

Відповідно до положень Закону статті 130 і 131 Земельного кодексу України викладено у новій редакції. Згідно з новою редакцією статті 130 набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення можуть:

- а) громадяни України;
- б) юридичні особи України, створені і зареєстровані за законодавством України, учасниками (акціонерами, членами) яких є лише громадяни України та/або держава, та/або територіальні громади;
- в) територіальні громади;
- г) держава.

Право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення може також набуватися банками лише в порядку звернення стягнення на них як на предмет застави. Такі земельні ділянки мають бути відчужені банками на земельних торгах протягом двох років з дня набуття права власності.

Іноземцям, особам без громадянства та юридичним особам заборонено набувати частки у статутному (складеному) капіталі, акції, паї, членство у юридичних особах (крім як у статутному (складеному) капіталі банків), які є власниками земель сільськогосподарського призначення. Цей абзац втрачає чинність за умови та з дня схвалення на референдумі рішення, визначеного в абзаці восьмому частини першої цієї статті.

Набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення юридичними особами, створеними і зареєстрованими за законодавством України, учасниками (засновниками) або кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є особи, які не є громадянами України, може здійснюватися з дня та за умови схвалення цього на референдумі.

За будь-яких умов, у тому числі у випадку схвалення на референдумі рішення, визначеного в абзаці восьмому частини

першої цієї статті, забороняється набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення:

- 1) юридичними особами, учасниками (акціонерами, членами) або кінцевими бенефіціарами яких є особи, які не є громадянами України, - на земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності, земельні ділянки сільськогосподарського призначення, виділені в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв), і які розташовані ближче 50 кілометрів від державного кордону України (крім державного кордону України, який проходить по морю);
- 2) юридичними особами, учасниками (акціонерами, членами) або кінцевими бенефіціарами яких є громадяни держави, визнаної Україною державою-агресором або державою-окупантом;
- 3) особами, які належать або належали до терористичних організацій;
- 4) юридичними особами, учасниками (акціонерами, членами) або кінцевими бенефіціарами яких є іноземні держави;
- 5) юридичними особами, у яких неможливо встановити бенефіціарного власника (контролера);
- 6) юридичними особами, бенефіціарні власники (контролери) яких зареєстровані в офшорних зонах, віднесених до переліку офшорних зон Кабінетом Міністрів України;
- 7) фізичними та юридичними особами, стосовно яких застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до Закону України «Про санкції» у вигляді заборони на укладення правочинів з набуття у власність земельних ділянок, а також пов'язаними з ними особами;
- 8) юридичними особами, створеним за законодавством України, що перебувають під контролем фізичних та юридичних осіб, зареєстрованих у державах, включених Міжнародною групою з протидії відмиванню брудних грошей (FATF) до списку держав, що не співпрацюють у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом.

2. Загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності громадянина не може перевищувати десяти тисяч гектарів. Загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності юридичної особи (крім банків) не може перевищувати загальної площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які можуть перебувати у власності усіх її учасників (членів, акціонерів), але не більше десяти тисяч гектарів. При цьому, якщо громадянину

належить право власності на частку у статутному (складеному) капіталі, у пайовому фонді юридичної особи або на лише окремі акції, паї, для цілей цієї статті вважається, що такому громадянину, крім земельних ділянок, що належать йому на праві власності, також належить право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення загальною площею, що дорівнює площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності юридичної особи, учасником (членом, акціонером) якої він є, помноженої на розмір частки такого громадянина, вираженої у відсотках, у статутному (складеному) капіталі, пайовому фонді цієї юридичної особи.

3. Порушення вимог частин першої і другої цієї статті є підставою для визнання правочину, за яким набувається право власності на земельну ділянку, недійсним, а також для конфіскації земельної ділянки.

4. Порядок здійснення перевірки відповідності набувача або власника земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимогам, визначеним цією статтею, затверджується Кабінетом Міністрів України.

5. Розрахунки, пов'язані зі сплатою ціни земельних ділянок сільськогосподарського призначення за цивільно-правовими угодами, провадяться в безготівковій формі.

6. Не допускається набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення за відплатними договорами у разі відсутності у набувача права власності документів, які підтверджують джерела походження коштів або інших активів, за рахунок яких набувається таке право.

7. Продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності забороняється.

Законом у статті 131 «Набуття права власності на земельні ділянки на підставі цивільно-правових угод» Земельного кодексу встановлено, що:

1. Укладення цивільно-правових угод, що передбачають перехід права власності на земельні ділянки, а також набуття права власності на земельні ділянки за такими угодами здійснюються відповідно до Цивільного кодексу України з урахуванням вимог цього Кодексу.
2. Купівля-продаж земельної ділянки здійснюється з дотриманням переважного права на її придбання. Переважне право на придбання земельної ділянки може бути передано його суб'єктом іншій особі, про що такий суб'єкт має письмово повідомити власника земельної ділянки».

Законом у статті 145 Земельного кодексу визначено припинення права власності на земельну ділянку особи, якій земельна ділянка не може належати на праві власності та/або у зв'язку із порушенням обов'язку щодо її відчуження протягом встановленого законом строку.

Законом розділ X «Перехідні положення» Земельного кодексу доповнено пунктом 6-1 такого змісту:

«6-1. Громадяни, яким належить право постійного користування, право довічного успадкованого володіння земельними ділянками державної та комунальної власності, призначеними для ведення селянського (фермерського) господарства, а також орендарі земельних ділянок, які набули право оренди землі шляхом переоформлення права постійного користування щодо

зазначених земельних ділянок до 2010 року, мають право на викуп таких земельних ділянок у власність з розстрочкою платежу до десяти років за ціною, яка дорівнює нормативній грошовій оцінці таких земельних ділянок, без проведення земельних торгів. У разі купівлі земельної ділянки з розстроченням платежу право власності переходить до покупця після сплати першого платежу. Вимоги частини сьомої статті 130 цього Кодексу не розповсюджуються на земельні ділянки, які придбаваються відповідно до цього пункту.»

Законом також доповнено розділ X «Перехідні положення» Земельного кодексу пунктом 141 такого змісту:

«Забороняється відчуження земельних часток (паїв), земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності, відчуження та зміна цільового призначення земельних ділянок сільськогосподарського призначення приватної власності, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв), розташованих на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, крім передачі їх у спадщину. Угоди (у тому числі довіреності), укладені під час дії заборони на купівлю-продаж або відчуження в інший спосіб земельних ділянок та земельних часток (паїв), визначених цим пунктом, в частині їх купівлі-продажу, та іншим способом відчуження, а так само в частині передачі прав на відчуження цих земельних ділянок та земельних часток (паїв) на майбутнє, є недійсними з моменту їх укладення (посвідчення)».

Законом встановлено, що до 1 січня 2024 року:

- a) громадяни України можуть набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення загальною площею до 100 га. Зазначене обмеження не поширюється на земельні ділянки, набуті у власність громадянином до набрання чинності цим абзацом;
- b) забороняється купівля-продаж або іншим способом відчуження на користь юридичних осіб земельних ділянок, які перебувають у приватній власності і віднесені до земель для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв), крім переходу до банків права власності на земельні ділянки як предмет застави, передачі земельних ділянок у спадщину, обміну (міни) відповідно до частини другої статті 371 цього Кодексу земельної ділянки на іншу земельну ділянку з однаковою нормативною грошовою оцінкою або різниця між нормативними грошовими оцінками яких становить не більше 10 відсотків та відчуження земельних ділянок для суспільних потреб. Угоди (у тому числі довіреності), укладені під час дії заборони на купівлю-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв), встановленої цим підпунктом, в частині їх купівлі-продажу та іншим способом відчуження на користь юридичних осіб, а так само в частині передачі прав на відчуження цих земельних ділянок та земельних часток (паїв) на користь юридичних осіб на майбутнє (у тому числі укладення попередніх договорів) є недійсними з моменту їх укладення (посвідчення)».

Згідно із Законом, «До 1 січня 2030 року ціна продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення, виділених

в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв), не може бути меншою за їх нормативну грошову оцінку».

Законом встановлено, що «Програмне забезпечення Державного земельного кадастру забезпечує інформаційну взаємодію між Державним земельним кадастром, Державним реєстром речових прав на нерухоме майно, Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань з метою одержання інформації про загальну площу земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності фізичної особи, а також юридичних осіб, учасником (акціонером, членом) яких вона є».

Відповідні зміни внесені до статті 30 Закону України «Про Державний земельний кадастр».

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)»

Номер реєстрації: № 540-IX

Дата прийняття: 30.03.2020

Дата набрання чинності: 02.04.2020

11 березня 2020 року Постановою Кабінету Міністрів України №211 метою протидії поширенню коронавірусу COVID-19 було запроваджено карантинні заходи, а також на рівні територіальних одиниць був встановлений режим надзвичайної ситуації у кількох областях України. Запровадження карантинних заходів вплинуло на виконання державою своєї соціальної, економічної, правозахисної функцій, також ввелися певні обмеження прав та свобод людини і громадянина. Як наслідок в Україні стрімко знижується ділова та економічна активність, знижуються обсяги виробництва, надходження до державного та місцевих бюджетів, збільшується безробіття, зростає попит на соціально значущі товари та товари протиепідемічного призначення, в зв'язку із чим з метою зменшення негативного впливу поширення коронавірусу COVID-19, забезпечення виконання функцій держави, був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)».

З текстом закону можна ознайомитись з посиланням:

<https://bit.ly/2KHrMiF>

Закон України «Про внесення зміни до розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих

питань під час судового провадження на період карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID 19)»

Номер реєстрації: № 3276

Дата прийняття: 13.04.2020

Законом передбачається розгляд питань, які віднесено до повноважень слідчого судді (крім розгляду клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій і скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування), та окремих питань під час судового провадження.

У випадку неможливості визначити слідчого суддю у відповідному суді (крім Вищого антикорупційного суду), місцевий суд, відповідно до вимог вище зазначеного закону, повинен внести вмотивоване подання про передачу клопотання, яке має розглядатися слідчим суддею, для розгляду до іншого суду в межах юрисдикції одного суду апеляційної інстанції або до іншого суду в межах юрисдикції різних апеляційних судів.

Невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту надходження такого подання, головою відповідного суду апеляційної інстанції (головою Касаційного кримінального суду Верховного Суду у разі передачі між судами в межах юрисдикції різних апеляційних судів) розглядається питання про передачу клопотання на розгляд до іншого суду, про що поставляється відповідна ухвала. Спори про підсудність між судами у даному випадку не допускаються.

У разі неможливості у визначений цим Кодексом строк суддею (колегією суддів) розглянути клопотання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, крім клопотання, поданого на розгляд до Вищого антикорупційного суду, воно може бути передано на розгляд до іншого судді, визначеного в порядку, встановленому частиною третьою статті 35 цього Кодексу або розглянуто головою, а за його відсутності іншим суддею зі складу колегії суддів, якщо справа розглядається колегіально, або може бути передано для розгляду до іншого суду в межах юрисдикції одного суду апеляційної інстанції або до суду в межах юрисдикції різних апеляційних судів в порядку, передбаченому абзацом шостим цього пункту.

Питання про передачу на підставі абзацу п'ятого цього пункту клопотання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для розгляду до іншого суду вирішується головою відповідного суду апеляційної інстанції (головою Касаційного кримінального суду Верховного Суду у разі передачі між судами в межах юрисдикції різних апеляційних судів) за вмотивованим поданням місцевого суду (суду апеляційної інстанції) невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту надходження такого подання, про що постановляється відповідна ухвала. Спори про підсудність між судами у даному випадку не допускаються.

Розгляд питань, віднесених до повноважень слідчого судді, суду (крім розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою) за його рішенням, прийнятим з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження, може бути проведено у режимі відеоконференції,

про що повідомляються сторони кримінального провадження у порядку, визначеному статтею 135 цього Кодексу. Слідчий суддя, суд не має права прийняти рішення про проведення судового засідання щодо розгляду клопотання про продовження строку тримання під вартою у режимі відеоконференції, в якому поза межами приміщення суду перебуває підозрюваний (обвинувачений), якщо він проти цього заперечує.

Проведення судового засідання у режимі відеоконференції, у тому числі під час судового провадження, здійснюється на умовах, визначених абзацом сьомим цього пункту, з дотриманням правил, передбачених частинами третьою-дев'ятою статті 336 цього Кодексу.

Участь захисника у судовому засіданні забезпечується відповідно до вимог цього Кодексу.

Під час досудового розслідування та під час судового розгляду клопотання про продовження строку тримання під вартою подається не пізніше ніж за десять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

Закон «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік»

Номер реєстрації: № 3279-д

Дата прийняття: 13.04.2020

У законі враховані пропозиції Комітету з питань бюджету, якими, зокрема:

- виключено статті 28 і 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» щодо можливості здійснення понадпланових державних запозичень;
- уточнено редакцію статті 29 Закону щодо обмеження максимального розміру оплати праці працівників, службових і посадових осіб бюджетних установ (включаючи органи влади), поширивши зазначене обмеження також на народних депутатів України, суддів, прокурорів та інших осіб, оплата праці яких регулюється спеціальними законами, на період дії карантину, установленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2;
- виключено зміни показників доходів та видатків спеціального фонду державного бюджету на 2020 рік в частині джерел формування і напрямів використання державного дорожнього фонду.

Законом збільшено на 2 млрд. гривень доходи загального фонду державного бюджету за кодом 21020000 «Кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України»» - з 40,7 млрд грн до 42,7 млрд грн, що відповідає обсягу перерахованих Нацбанком відповідних коштів до державного бюджету на початку

квітня п.р. (на підставі затвердженої Радою НБУ річної фінансової звітності).

Законом зменшено видатки загального фонду державного бюджету, за новою бюджетною програмою «Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та їх наслідками» (код 3511380), на 32,39 млрд грн (з 97,06 млрд грн до 64,67 млрд грн) із спрямуванням таких коштів, у першу чергу, безпосередньо за напрямом використання коштів цього Фонду.

Законом виділено кошти Міністерству охорони здоров'я у сумі 15,8 млрд. грн. за бюджетною програмою «Реалізація програми державних гарантій медичного обслуговування населення» (код 2308060) для здійснення додаткових доплат до зарплати медичних та інших працівників на виконання підпункту 2 пункту 5 розділу II законів України від 17.03.2020 р. № 530-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» та № 533-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)».

Міністерству соціальної політики виділено кошти у сумі 10 млрд. грн. за бюджетною програмою «Фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду» (код 2506080) та у сумі 0,6 млрд грн. за бюджетною програмою «Виплата деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплата послуг окремим категоріям населення» (код 2501030) для здійснення додаткових виплат пенсіонерам та деяким іншим категоріям населення.

Законом передбачено часткове відновлення видатків загального фонду державного бюджету за окремими бюджетними програмами, насамперед, щодо державного фонду регіонального розвитку (у сумі 4,9 млрд грн), в галузі освіти, науки, культури, спорту, охорони здоров'я, а також у зв'язку з фактичним проведенням платежів у січні-березні п.р. за деякими видатками у більших обсягах, ніж передбачені скорочені обсяги відповідних видатків.

Законом внесено зміни до статті 28 Закону щодо включення додаткового напрямку використання коштів фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та їх наслідками - про надання одnorазової грошової допомоги членам сімей медичних та інших працівників закладів охорони здоров'я, які загинули (померли) від такої хвороби, що пов'язано з виконанням робіт з її ліквідації, у порядку та розмірах, визначених Кабінетом Міністрів України.

Законом уточнено редакцію положення щодо обмеження місячної винагороди і зарплати керівникам, членам виконавчих органів та наглядових рад суб'єктів господарювання державного сектору економіки на період дії карантину шляхом викладу такого положення як норми прямої дії, а не як доручення Уряду переглянути відповідні умови оплати праці.

Законом доповнено Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» положеннями, зокрема, про:

- незастосування тимчасово, до 01.01.2021 р., абзацу другого пункту 3 розділу II Закону України від 14.11.2019 р. № 293-IX «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» про доручення Уряду вжити заходів щодо створення і забезпечення діяльності Боргового агентства у зв'язку із скороченням у законопроекті № 3279 видатків загального фонду державного бюджету за бюджетною програмою «Керівництво та управління у сфері реалізації політики з питань управління державним боргом» (код 3508010) у повному обсязі;
- надання Мінфіну права здійснювати правочини з державними деривативами, включаючи їх обмін, випуск, купівлю, викуп та продаж, за рахунок здійснення понадпланових державних запозичень, що пояснюється необхідністю зниження ризиків, пов'язаних з ймовірністю збільшення витрат за державними деривативами у майбутньому;
- відтермінування подання декларацій за минулий рік особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у період не пізніше останнього числа місяця, наступного за місяцем, в якому відміняється карантин, згідно з чинною нормою до 1 червня 2020 року;
- зупинення тимчасово, на період дії карантину та протягом 30 днів з дня його відміни, проведення конкурсів на посади державної служби та призначення на такі посади за результатами конкурсу, а також визначення особливостей здійснення у цей період відповідних призначень;
- можливість здійснення державного фінансового контролю підприємств і господарських товариств, у статутному капіталі яких є частка, що належить суб'єкту господарювання державного сектору економіки, шляхом внесення відповідних змін до частини першої статті 2 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні»;
- зупинення державного фінансового забезпечення статутної діяльності політичної партії у разі подання політичною партією заяви про часткову відмову (на строк: один, два, три квартали або на рік) та уточнення норми про строки подання звіту про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру політичних партій в умовах карантину шляхом внесення відповідних змін до статей 17-3 і 17-7 та пункту 5 розділу VI Закону України «Про політичні партії в Україні»;
- уточнення окремих норм щодо надання допомоги по частковому безробіттю і допомоги по безробіттю на період карантину;
- незупинення на період дії карантину виплати пенсії по інвалідності у випадку пропуску строку повторного огляду особою з інвалідністю, що отримує пенсію, призначену відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»;
- уточнення норми щодо здійснення плати за користування нерухомим майном під час карантину шляхом внесення відповідних змін до пункту 14 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України;
- незастосування у 2020 році положень Закону України «Про публічні закупівлі» при використанні коштів

державного бюджету на надання державної підтримки телерадіокомпаніям, які функціонували на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя і надають інформаційні послуги (товариство з обмеженою відповідальністю «Телевізійна компанія «Атлант-СВ»»).

2.2. Законопроекти (Колесник Г., Гнатюк Т.)

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення національної інформаційної безпеки та права на доступ до достовірної інформації»

Запропонований для розгляду громадськості, у ВРУ не зареєстрований.

1. Дезінформація або недостовірна інформація за яку передбачено відповідальність не лише журналістів, а й інших осіб, які таку інформацію поширюють в соцмережах тощо – це будь-яка інформація яка може містити суспільний інтерес. Наприклад, заяви захисників, громадських організацій про ймовірне витрачання державних коштів не на ремонт дороги, а на ремонт будинку сільського голови. Звичайно, що голова сільради буде заперечувати цю інформацію, а отже журналіст понесе відповідальність. Або інформація щодо катувань поліцією чи в установах покарання, коли вона визнавалася цими особами.
2. Цікаво, що виключенням з недостовірної інформації є недобросовісна реклама.
3. Органи державної влади, місцевого самоврядування зобов'язані забезпечити постійний моніторинг масової інформації щодо них та вживати негайних заходів щодо відповіді чи спростування недостовірної інформації, поширеної про них. Тобто за податки, які ми сплачуємо державі кожна державна установа повинна фактично мати відділ відслідковування інформації про себе, спростування її та притягнення осіб які її виклали до відповідальності.
4. Журналісти зобов'язані відкрити всі свої джерела отримання інформації.
5. Під цей закон підпадають не лише журналісти, а будь-які особи які на своїй веб сторінці або в сервісі обміну миттєвими повідомленнями зобов'язані вказувати свої прізвище, ім'я, по батькові та засоби зв'язку.
6. Цей закон обмежує журналістську діяльність, класифікує журналістів на такі, які подобаються державі і таких які ні (індекс довіри), які підпорядковуються державі і які ні (професійні журналісти).
7. Поширювач масової інформації, що розповсюджує новини, інформаційні або інформаційно-аналітичні матеріали зобов'язаний зазначати дані про прізвище і ім'я автора або псевдонім автора кожного такого матеріалу.
8. Постачальники послуг хостингу, провайдери платформ спільного доступу до інформації та провайдери сервісу

обміну миттєвими повідомленнями зобов'язані збирати визначені цією статтею ідентифікаційні дані власників вебсайтів, вебсторінок, власників облікових записів чи каналів, чатів (а якщо у вас більше 5000 відвідувачів, то повідомляти про це владу).

9. Перед тим як зробити допис в Фейсбук перевірте інформацію та вкажіть звідки вона в вас (хоча ви не є журналістом – ви є поширювачем інформації).
10. В законі залишається формальна заборона цензури (навіщо вона, коли є кримінальна відповідальність).
11. Влада відгородилася від журналістів, тепер їм заборонено безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами. Приходьте будь ласка на відкриті заходи (прес-конференції, круглі столи, але, ми ще подумуємо чи акредитувати вас). До речі відвідування таких заходів дозволене лише «професійним журналістам».
12. Виключене також право пред'явлення документа, що засвідчує його професійну належність, працівник засобу масової інформації має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій.
13. Цікаво, як оцінить Європа вкрай важку акредитацію здійснення професійної діяльності закордонними журналістами?
14. А тепер саме цікаве – самоврядування, яке формуватиметься не всіма журналістами, бажаними взяти в ньому участь, а держава уже визначила 7 організацій, які формуватимуть монополію ринку журналістики (по іншому це не назвеш).
15. Говоримо, що посилюємо захист журналістів, а насправді кримінальна відповідальність за посягання на життя, майно тощо поширюються тепер лише на дії вчинені відносно «професійних журналістів», а не журналістів.
16. Говоримо, що боримося з дезінформацією, а при цьому забороняємо навіть «шепотом» говорити про органи влади.
17. Формуємо органи самоврядування та визначаємо, що лише певні особи (представники 7 організацій) будуть формувати в ньому свою політику.
18. З прийняттям цього закону – забудьте про свободу слова!

З текстом порівняльної таблиці можна ознайомитись за посиланням:

http://mkms.gov.ua/files/pdf/Disinformation_Draft_2020.pdf.

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою»

Номер, дата реєстрації: №2513 від 02.12.2019

1. Читаючи законопроект розумієш, що чиновники самі не знають, що таке «вор в законі», та і навіщо їм це знати, адже завдяки прийняттю цього закону, у нас з'явиться декілька сотень «воров в законі», яким такий статус надають правоохоронні органи».
2. Заявлена мета: боротьба з організованою злочинністю, боротьба з корупцією - не відповідає дійсності, так як у нас насправді достатньо норм, які можуть сприяти досягненню цієї мети. Проаналізувавши інформацію заяв очільників МВС можна підрахувати, що в Україні не більше 10 «воров в законі», але чомусь перед поданням даного законопроекту до ВРУ, ця цифра в їхніх виступах зросла до 100.
3. Визначення «вор в законі», який надано в статті 255-1, що це є особа, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності. Як по моему то, кожне кримінальне провадження відкрите за статтями 191, 209, 210, 211, 212, 218-1 Кримінального кодексу, а також відразу з прийняття цього закону повинно бути відкрите кримінальне провадження відносно кожного чиновника, адже вони користуються авторитетом та здійснюють вплив на злочинну діяльність, особливо такий вплив здійснюють службові особи колоній.
4. Замість того, щоб перед всім світом показати, що ми боремось зі злочинністю, прийняттям цього закону показуємо, що ми хочемо створити злочинну державу, на законний рівень виносимо статус «вор в законі», роздаємо його кому попало, нагороджуємо цим «почесним званням» тих, кого захочуть правоохоронці.
5. Забороняємо обіг грошей в колоніях і підтримку тих осіб, які відбувають покарання, харчами, морально, забороняємо про це говорити та катуємо їх. Проаналізуйте скільки за останній час повідомлень від журналістів, від Уповноваженого ВРУ по правам людини про здійснення катувань в місцях несвободи і ні одного покараного.
6. Додавляємо строк за те, що хтось не згоден покірно виносити всі знущання за ґратами та виживає. І це замість того, щоб здійснити в'язничну реформу, яка б сприяла хоча б забезпеченню мінімальних потреб в'язнів на харчування та лікування, яка була б направлена на виправлення цих осіб, їх реабілітацію в суспільстві.
7. Ставимо в перевагу не верховенство права і права людини, а нібито суспільний інтерес, політичну вимогу і визнаємо публічно, що розуміючи те, що цей закон порушуватиме статті 8, 61 та 62 Конституції України виносимо його

на голосування. Це просто «плювок» в обличчя громадян, це потурання Конституції України та Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини.

8. Цей законопроект є «лакмусовим папірцем» для нашої держави в визначення чи є ми правовою демократичною державою, а чи ми перетворюємось в ССРСР, при тому Сталінського режиму.

Проект Закону України «Про розвідку»

Номер, дата реєстрації: № 2412 від 11.11.2019

1. Безмежні права так званої розвідки нагадують по своїм повноваженням і специфіці діяльності КГБ.
2. Дуже насторожує, що до «розвідувальної спільноти» буде залучено громадські формування та ним будуть надані великі повноваження у сфері доступу до інформації, яка охороняється законом.
3. Не менш насторожує, що ці органи створені з метою отримання прибутку, адже їм надано право організувати структури прикриття і відчувати кошти і майно, набуті за результатами їх діяльності.
4. Також насторожує норма опитування осіб, що дасть змогу робити це (так як це не допит) без участі адвоката, яким буде застережено порушення прав людини. При цьому таке опитування може проводитись з відеофіксацією.
5. Не зрозуміло тепер навіщо нам необхідний такий орган, як Служба безпеки України, явно він не справляється повністю з своїми повноваженнями і тепер створюється розвідувальне співтовариство.
6. У нас є відповідні закони, які повністю дозволяли в разі наявності інформації про порушення закону проводити оперативно-розшукові дії, негласні слідчі дії, але при цьому працівниками цих служб повинно було забезпечуватись дотримання прав людини.
7. Не здійснюється ніякого контролю над діяльністю «розвідників», прокурорам не надаються відомості ні про розвідників, ні про методи розвідки.
8. Так само нашим законодавством передбачене виконання спеціального завдання під прикриттям, а тому немає необхідності для цього створення ще одного закону.

III. СУДОВА ПРАКТИКА

3.1. Позиція та практика Верховного Суду у спорах щодо забезпечення права особи на доступ до публічної інформації

Джерело: <https://bit.ly/2yP6qxs>

1. Визначення поняття «публічна інформація»

1.1. Процес голосування суддів на зборах суддів Господарського суду Рівненської області щодо поставлених на порядок денний питань не є публічною інформацією у розумінні Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації», оскільки створюється лише після його завершення та полягає у прийнятті рішень, які відображаються, тобто фіксуються, шляхом оформлення відповідного протоколу. Водночас дії щодо незабезпечення гарантій доступу до засідань не є порушенням законодавства про доступ до публічної інформації, передбаченим статтею 24 цього Закону

7 лютого 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу у справі № 817/1432/15 за позовом особи до Господарського суду Рівненської області, Зборів суддів Господарського суду Рівненської області, Голови господарського суду Рівненської області про визнання дій протиправними, скасування рішення та зобов'язання вчинити певні дії.

Постановою окружного адміністративного суду, залишеною без змін ухвалою апеляційного адміністративного суду, у задоволенні позову відмовлено повністю. Суди виходили з того, що Господарським судом Рівненської області та головою цього суду жодних рішень, дій та бездіяльності по відношенню до позивача в якості суб'єктів владних повноважень не вчинялось, позивачем обрано неналежний спосіб захисту свого порушеного права. Збори суддів цього суду при здійсненні своїх функцій, пов'язаних з реалізацією функцій суддівського самоврядування, не є суб'єктом владних повноважень, а тому не можуть бути відповідачем в адміністративній справі, вимоги про визнання протиправними дій голови суду у фізичному перешкоджанні позивачу бути присутнім на зборах суддів не належить розглядати у порядку адміністративного судочинства, а вимоги про зобов'язання відповідачів утримуватись від порушень прав позивача на доступ до публічної інформації є такими, що спрямовані на майбутнє.

Правовий висновок Верховного Суду за результатами розгляду зазначеної адміністративної справи полягає в такому.

Системний аналіз наведених правових норм дає підстави для висновків, що визначальною ознакою публічної інформації є те, що вона по своїй суті є заздалегідь готовим зафіксованим на певному носії продуктом. Отримувати та/або створювати такий продукт може виключно суб'єкт владних повноважень у процесі здійснення ним своїх владних управлінських функцій. У подальшому володіти цим продуктом може будь-який розпорядник

публічної інформації, навіть якщо він не є суб'єктом владних повноважень.

Незалежно від наявності у розпорядника інформації статусу суб'єкта владних повноважень, спори з приводу оскарження його рішень, дій чи бездіяльності є публічно-правовими і на них поширюється юрисдикція адміністративних судів, проте, за обов'язкової умови, що запитувана у нього інформація є публічною у розумінні Закону України № 2939-VI.

З матеріалів справи вбачається та встановлено судами попередніх інстанцій, що позивача цікавила безпосередньо присутність на зборах суддів Господарського суду Рівненської області із здійсненням письмового, аудіо-, фото- та відеофіксування процесу голосування судьями поставлених на порядок денний питань.

Процес голосування, у даному випадку, не є публічною інформацією у розумінні Закону України № 2939-VI, оскільки остання створюється лише після його завершення та полягає у прийнятті рішень, які відображаються, тобто, фіксуються, шляхом оформлення відповідного протоколу.

Водночас, дії щодо незабезпечення гарантій доступу до засідань не є порушенням законодавства про доступ до публічної інформації, передбаченим статтею 24 цього Закону.

Колегія суддів касаційної інстанції погоджується з висновками судів попередніх інстанцій, що збори суддів Господарського суду Рівненської області володіли компетенцією вирішувати питання щодо присутності на них журналістів та здійснення відеозйомки, оскільки законодавством закріплена можливість зборів суддів на власний розсуд вирішувати питання щодо запрошення на них представників громадськості та інших осіб, а також наявність у них права приймати рішення з приводу питань, які стосуються як внутрішньої діяльності суду, так і безпосередньо організації і проведення самих зборів.

Крім того, суд касаційної інстанції погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про відмову в задоволенні вимог, заявлених позивачем до Господарського суду Рівненської області та голови цього суду, оскільки останні жодних рішень, дій та бездіяльності по відношенню до позивача в якості суб'єктів владних повноважень не вчиняли, та про відмову в задоволенні позовних вимог щодо визнання протиправними дій голови у фізичному перешкоджанні позивачу бути присутнім на зборах суддів, з огляду на неможливість їх розгляду у порядку адміністративного судочинства. Також, суди дійшли правильного висновку, що не підлягають задоволенню позовні вимоги про

зобов'язання відповідачів утримуватись від порушень прав позивача на доступ до публічної інформації, зокрема, не створювати перешкод у доступі до відкритих заходів, які ними проводяться, оскільки вони спрямовані на майбутнє.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 7 лютого 2018 року у справі № 817/1432/15 (провадження № К/9901/1462/18) можна ознайомитися за посиланням:

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/72324104>

1.2. Інформація, пов'язана з виконанням умов договору про інвестиційну (пайову) участь у будівництві, що здійснюється за рахунок земель комунальної власності та бюджетних коштів, не є конфіденційною, не може бути обмежена в доступі умовами жодного договору та підлягає наданню на запит, оскільки доступ до такої інформації вже санкціонований законом і не потребує згоди сторін, які підписали умови такого договору

18 липня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу у справі № 554/11837/14-а за позовом особи до Управління капітального будівництва виконавчого комітету Полтавської міської ради, начальника Управління капітального будівництва виконавчого комітету Полтавської міської ради про визнання протиправними їх дій щодо ненадання доступу до інформації згідно з запитом та зобов'язання надати інформацію на запит.

Суд першої інстанції позов задовольнив. Апеляційний суд скасував постанову суду першої інстанції та визнав протиправними дії Управління в особі його начальника, що виявилися у відмові надати особі відповідно до її інформаційного запиту копію договору про інвестиційну (пайову) участь у будівництві діагностичного центру з обмеженням інформації, що пов'язана з виконанням умов договору, та надати особі протягом п'яти робочих днів копію такого договору з обмеженням інформації, що пов'язана з виконанням умов даного договору. В задоволенні іншої частини позовних вимог відмовлено.

Правовий висновок Верховного Суду за результатами розгляду зазначеної адміністративної справи полягає в такому.

Суд зазначає, що можливість віднесення інформації до конфіденційної, таємної чи службової не слід розуміти як єдину достатню підставу для обмеження доступу до конкретної інформації, що містить ознаки будь-якого із названих видів інформації.

Запровадження обмеження доступу до конкретної інформації за результатами розгляду запиту на інформацію допускається лише за умови застосування вимог пунктів 1–3 частини другої статті 6 Закону України № 2939–VI. Ці вимоги називають «три-складовим тестом», який повинна пройти публічна інформація для визначення її відкритою чи обмеженою. За умови додержання сукупності всіх трьох підстав може бути обмежено доступ до інформації (постанова пленуму Вищого адміністративного суду України від 29 вересня 2016 року № 10 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації»).

Суд звертає увагу на те, що положення частини другої статті 6 Закону України № 2939–VI передбачають вимоги до обмеження доступу до інформації, а не підстави для надання такого доступу. Такий підхід ґрунтується на тому, що статтею 1 цього Закону закріплена презумпція відкритості публічної інформації, доступ до якої може бути обмеженою лише у разі, якщо розпорядник

інформації обґрунтує це на підставі «трискладового тесту». Отже, тягар доведення того, що доступ до інформації може бути обмежений, покладається на розпорядника публічної інформації.

Таким чином, відмова у наданні інформації є обґрунтованою у разі, якщо розпорядник в листі вказує, якому саме з інтересів загрожує розголошення запитуваної інформації, в чому полягає істотність шкоди цим інтересам від її розголошення, чому шкода від оприлюднення такої інформації переважає право громадськості знати цю інформацію в інтересах національної безпеки, економічного добробуту чи прав людини.

Відповідно до витягу з договору про інвестиційну (пайову) участь у будівництві від 6 лютого 2013 року № 04-ЮР/13, відповідно до підпункту 6.3 пункту 6 «Особливі умови» сторони домовились, що інформація, пов'язана з виконанням умов даного договору є конфіденційною і у будь-якому випадку може бути розголошена лише за спільною згодою сторін або за рішенням суду.

Між тим, договір про інвестиційну (пайову) участь у будівництві укладений Управлінням на виконання рішення виконавчого комітету Полтавської міської ради від 23 травня 2012 року № 83 містить інформацію щодо розпорядження нерухомим комунальним майном – землею, у тому числі умови отримання цього майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали це майно, оскільки будівництво діагностичного центру у місті Полтаві буде здійснюватися за рахунок земель комунальної власності житлового чи громадського призначення, що не перебувають у приватній чи державній власності, а також за рахунок бюджетних коштів.

За змістом статей 7, 13 Закону України № 2939–VI не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умов отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно. Вказана інформація може бути обмежена у доступі лише при дотриманні вимог, визначених частиною другою статті 6 Закону України № 2939–VI.

Таким чином, інформація, пов'язана з виконанням умов договору про інвестиційну (пайову) участь у будівництві, що здійснюється за рахунок земель комунальної власності та бюджетних коштів не є конфіденційною, не може бути обмежена в доступі умовами жодного договору та підлягає наданню на запит, оскільки доступ до такої інформації вже санкціонований законом і не потребує згоди сторін, які підписали умови такого договору.

З огляду на викладене, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що відповідач протиправно відмовив позивачу у наданні запитуваної інформації, водночас суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку про наявність в договорі про інвестиційну (пайову) участь у будівництві інформації з обмеженим доступом, у зв'язку з чим зобов'язав відповідача надати інвестиційний договір лише щодо інформації, доступ до якої необмежений.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 18 липня 2019 року у справі № 554/11837/14-а (провадження № К/9901/1256/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83105365>

1.3. Комунальні підприємства створені органом місцевого самоврядування на основі комунального майна та здійснюють свою діяльність від імені територіальної громади, а тому всі прибутки, отримані комунальними підприємствами від своєї діяльності, є також власністю територіальної громади, тобто бюджетними коштами (комунальним майном), а отже, є розпорядниками інформації щодо використання бюджетних коштів

14 березня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу у справі № 815/1216/16 за позовом особи до Комунального підприємства «Малиновський ринок» про визнання бездіяльності у ненаданні інформації неправомірною та зобов'язання надати інформацію на запит щодо загальної кількості та повного переліку працівників КП «Малиновський ринок» із зазначенням їх прізвищ, ім'я, по батькові та займаної посади.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що 10 березня 2016 року ОСОБА_1 звернувся до відповідача із запитом на отримання публічної інформації, зокрема щодо загальної кількості співробітників КП «Малиновський ринок» та надання повного переліку працівників КП «Малиновський ринок» із зазначенням їх прізвищ, ім'я по батькові та займаної посади, включаючи назву структурного підрозділу.

У відповідь на запит КП «Малиновський ринок» надіслано позивачу лист від 17 березня 2016 року № 68, яким відмовлено у наданні запитуваної інформації. В мотивування відмови у наданні публічної інформації на запит позивача зазначено, що комунальні підприємства в розумінні статті 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації» є розпорядниками публічної інформації лише у разі їх фінансування з місцевого бюджету, а відповідач не є бюджетною організацією.

Відповідачем у листі від 17 березня 2016 року вказано, що запитувана інформація є службовою та може бути надана лише в порядку частини другої статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Постановою окружного адміністративного суду позовні вимоги задоволено. Постановою апеляційного адміністративного суду постанову суду першої інстанції скасовано та прийнято нову, якою в позові відмовлено. Задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції виходив з того, що відповідач під час надання відповіді на інформаційний запит діяв не у спосіб та з порушенням норм чинного законодавства. Апеляційний адміністративний суд, скасовуючи постанову суду першої інстанції та ухвалюючи нове рішення про відмову в позові, прийшов до висновку про правомірність відмови у наданні запитуваної інформації у зв'язку з тим, що КП «Малиновський ринок» не фінансується з місцевого бюджету та здійснює свою діяльність на принципах господарського розрахунку, власного комерційного ризику та вільного найму працівників.

Правовий висновок Верховного Суду за результатами розгляду зазначеної адміністративної справи полягає в такому.

Верховний Суд в цілому погоджується із висновками суду першої інстанції, а рішення суду апеляційної інстанції вважає помилковим, з урахуванням такого.

З матеріалів справи вбачається, що засновником КП «Малиновський ринок» є Одеська міська рада. Підставою створення КП «Малиновський ринок» є задоволення міських, суспільних потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, торгів-

вельної та іншої господарської діяльності з метою отримання прибутку в порядку передбаченому законодавством.

Аналіз правових норм та обставин справи дає підстави для висновку, що комунальні підприємства створені органом місцевого самоврядування на основі комунального майна та здійснюють свою діяльність від імені територіальної громади, а тому всі прибутки, які отримано комунальними підприємствами від своєї діяльності є також власністю територіальної громади, тобто є бюджетними коштами (комунальним майном).

За таких обставин КП «Малиновський ринок» є розпорядником інформації щодо використання бюджетних коштів, а відповідно до пункту 5 статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами.

З огляду на викладене, постанова апеляційного адміністративного суду підлягає скасуванню, постанова окружного адміністративного суду – залишенню в силі, касаційна скарга – задоволенню.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 14 березня 2018 року у справі № 815/1216/16 (провадження № К/9901/6779/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72791078>

1.4. Чинним законодавством чітко визначено перелік земель комунальної власності, що не підлягають передачі у приватну власність. Надаючи відповідь на запит на інформацію позивача, Департамент комунальної власності Одеської міської ради не зазначив чітко вид запитуваної земельної ділянки, вказавши лише про відсутність можливості передачі таких земель у приватну власність. Таким чином, мало місце надання неповної інформації щодо запитуваних позивачем земельних ділянок

Об вересня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу у справі № 522/15736/17 за позовом особи до Департаменту комунальної власності Одеської міської ради (далі – відповідач, Департамент) про визнання протиправними дій щодо надання позивачу недостовірної та неповної інформації з питань, зазначених у запиті на інформацію та зобов'язання відповідача у п'ятиденний строк надати відповідь на запит на інформацію.

Постановою суду першої інстанції в задоволенні позову відмовлено. Апеляційний адміністративний суд рішення суду першої інстанції скасував, прийняв нову постанову, якою позовні вимоги задовольнив частково, зокрема, визнав протиправними дії відповідача щодо надання неповної інформації за інформаційним запитом та зобов'язав його надати вичерпну інформацію стосовно правового статусу об'єктів нерухомості та земельних ділянок в порядку Закону України «Про доступ до публічної інформації». В решті позову – відмовив.

Правовий висновок Верховного Суду за результатами розгляду зазначеної адміністративної справи полягає в такому.

Суд звертає увагу, що під час надання оцінки запитуваній інформації, судам необхідно перевіряти таку інформацію на відповідність критеріям, встановленим правовим нормам та, відповідно, чи є така інформація публічною і чи може бути така інформація предметом інформаційного запиту.

Виконавчі органи, зокрема, міських рад, зобов'язані надавати за запитом фізичних та юридичних осіб письмову інформацію

про наявність земельних ділянок, що можуть бути використані під забудову або про відповідні заборони, що перешкоджають реалізації права власності на відповідну земельну ділянку. Даний обов'язок впливає з норм Основного Закону України, оскільки власником землі є Український народ, а органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією, лише діють від імені народу.

Окрім того, колегія суддів наголошує, що надання відповіді на запит позивача із посиланням на Закон України № 2939–VI свідчить про підтвердження відповідачем статусу даної інформації як публічної.

Також надання Департаментом відповіді на запит позивача на інформацію, підтверджує статус відповідача як розпорядника публічної інформації. В разі невизнання запитуваної інформації як публічної, Департамент мав можливість, враховуючи положення статті 22 Закону України № 2939–VI, відмовити у наданні такої інформації. А в разі не володіння інформацією, але відаючи до повноважень якого саме органу належить надання такої публічної інформації, відповідач повинен був направити запит належному розпоряднику. Проте, дані повноваження відповідачем не були реалізовані.

Щодо повноти та достовірності наданої позивачу інформації колегія суддів зазначає, що чинним законодавством чітко визначено перелік земель комунальної власності, що не підлягають передачі у приватну власність. Надаючи відповідь на запит позивача, Департамент не зазначив чітко вид запитуваної земельної ділянки, вказавши лише про відсутність можливості передачі таких земель у приватну власність.

Верховний Суд погоджується із висновком суду апеляційної інстанції про надання неповної інформації щодо запитуваних позивачем земельних ділянок. Також колегія суддів зазначає про обґрунтований висновок, викладений в оскаржуваному рішенні, щодо відсутності підстав стверджувати про недостовірність наданої Департаментом інформації. Надання оцінки відповідних даних, що викладається розпорядником інформації у відповіді на запит про інформацію, можливе за умови повноцінності наданої відповіді.

З повним текстом можна ознайомитись за посиланням:
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_VS.pdf

3.2. Застосування рішень ЄСПЛ в Україні.

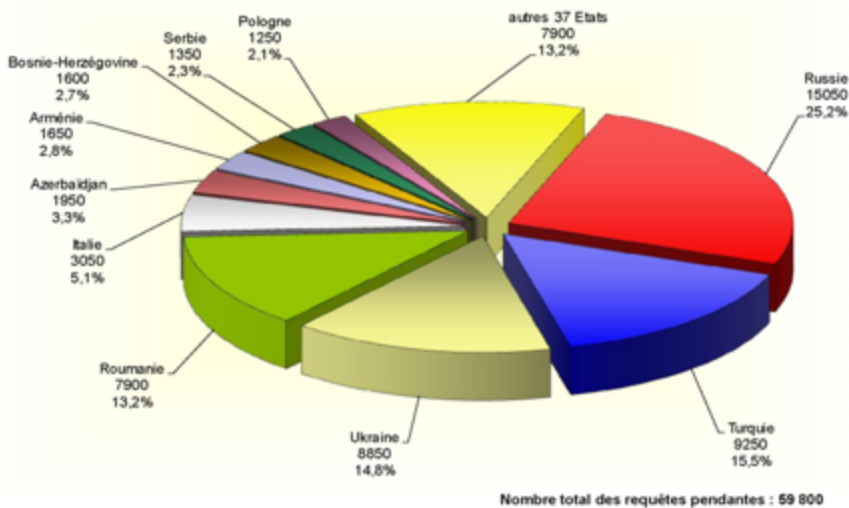
а) Україна в 2019 році посіла третє місце за заявами в ЄСПЛ.

Підготовлено членом Комітету Ровшанбеком Розметовим

У відповідь на запит, поданий Комітетом захисту прав людини до Міністерства юстиції України, було отримано лист №759/0/1-20 від 02.03.2020 року, в якому містилась інформація щодо статистичних даних роботи ЄСПЛ. Відтак, у 2019 році на розгляді Європейського суду проти України перебуває - 8833 заяв. Це 14,8 % від загальної кількості поданих заяв до Європейського суду держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї (далі Конвенція).

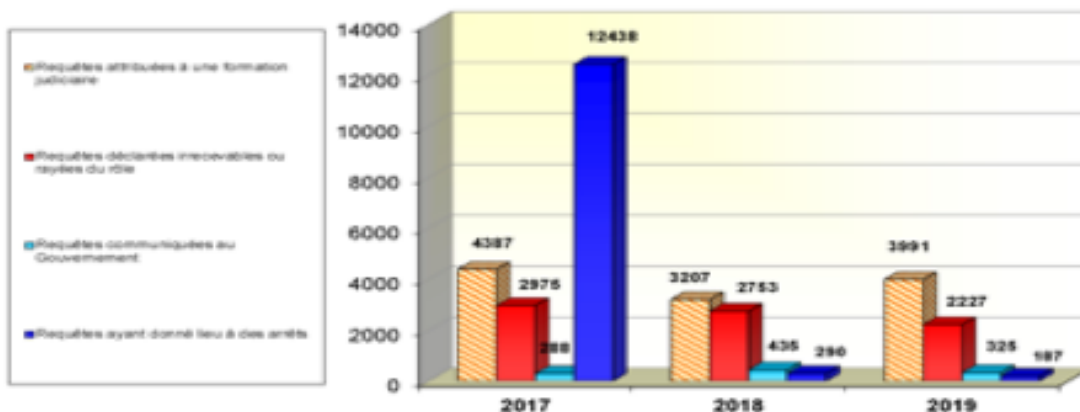
Кількість поданих заяв до Європейського суду проти України невпинно зростає. Так, у 2017 році на розгляді Європейського суду перебувало - 7112 заяв, у 2018 році - 7267 заяв.

Разом з тим, за 2017-2019 роки 7995 поданих проти України заяв було визнано неприйнятними або вилучено з реєстру справ. Зокрема, у 2017 році -2975 заяв, у 2018 році -2753 заяв, у 2019 році -2227 заяв.

Кількість поданих заяв до Європейського суду проти України невпинно зростає. Так, у 2017 році на розгляді Європейського суду перебувало - 7112 заяв, у 2018 році - 7267 заяв.

Разом з тим, за 2017-2019 роки 7995 поданих проти України заяв було визнано неприйнятними або вилучено з реєстру справ. Зокрема, у 2017 році -2975 заяв, у 2018 році -2753 заяв, у 2019 році -2227 заяв.

Загальна кількість визнаних неприйнятними або вилучених з реєстру справ за останні три роки складає трохи більше всіх справ проти України за один 2018 рік, однак слід констатувати їх зменшення з кожним роком, що вказує на якість поданих заяв.

За даними Міністерства юстиції України (уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини) за період 2017–2019 роки Європейським судом було винесено 277 рішень щодо України, в яких констатовано порушення прав заявників. Зокрема, у 2017 році було винесено – 82 рішення, у 2018 році – 86 рішень, у 2019 році – 109 рішень.

Отже, з прийняттям Європейським судом до розгляду більше заяв очікуємо збільшення рішень щодо України

État	Requêtes attribuées à une formation judiciaire			
	2016	2017	2018	2019
Luxembourg	38	38	35	23
Macédoine du Nord	339	345	305	262
Malte	25	22	30	35
République de Moldova	834	758	814	635
Monaco	6	7	5	8
Monténégro	165	138	318	427
Norvège	90	123	84	102
Pays-Bas	494	532	429	400
Pologne	2 422	2 066	1 941	1 834
Portugal	152	197	149	188
République tchèque	338	385	349	300
Roumanie	8 192	6 509	3 369	2 656
Royaume-Uni	372	415	354	344
Russie	5 587	7 957	12 148	12 782
Saint-Marin	13	11	4	10
Serbie	1 330	1 431	2 128	2 160
Slovaquie	309	425	390	300
Slovénie	239	374	274	210
Suède	138	150	194	209
Suisse	258	266	272	279
Turquie	8 303	25 978	6 717	7 274
Ukraine	8 644	4 387	3 207	3 991
TOTAL	53 427	63 369	43 075	44 482

6) COVID-19 та права людини за критеріями ЄСПЛ.

Джеремі МакБрайд

баристер, Монктон Чемберс, Лондон, і запрошений професор, Центральноевропейський університет, Будапешт

Переклад:

Олександр Дроздов

адвокат, доцент кафедри кримінального процесу НЮУ ім. Ярослава Мудрого, член Комісії з питань правової реформи при Президентові України, член науково-консультативних рад Конституційного Суду України, Верховного Суду та Національної асоціації адвокатів України, голова Комітету НААУ з питань БПД, к.ю.н., доцент, заслужений юрист України;

Олена Дроздов

адвокат, заступник голови Комітету НААУ медичного та фармацевтичного права і біоетики, доцент кафедри кримінального права і правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка С. Дем'ячука, к.ю.н.

Джерело: <https://cutt.ly/LyBIIeG>

Швидке поширення коронавірусу – а отже, наступний ризик для життя та велике навантаження на систему охорони здоров'я від осіб, які стали жертвами Covid-19, викликаного ним захворювання – призвели до встановлення урядами багатьох обмежень звичайного життя в державах-членах Ради Європи. Ці обмеження обов'язково мають вплив на здійснення прав та свобод відповідно до Конвенції незалежно від того, чи їх накладення супроводжувалось нещодавнім повідомленням відповідно до статті 15 КЗПЛ (Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини за посиланням. Прим. автор. перекл.) про відступ від зобов'язань, як це вже було зроблено Вірменією, Естонією, Грузією, Латвією, Республікою Молдова та Румунією. Необхідність таких відступів від зобов'язань може залежати від таких факторів як характер обмежень та/або їх тривалість, і вона розглядається далі нижче.

До цього часу вживання державою заходів щодо боротьби з будь-якою формою хвороби не було важливою характерною рисою заяв, поданих до ЄСПЛ. Основними випадками таких заяв фактично була передбачувана відповідність заходів щодо захисту ув'язнених від гепатиту, ВІЛ та туберкульозу, або для лікування тих, хто став їх жертвою. У деяких справах це призвело до висновків про порушення заборони, передбаченої статтею 3, щодо нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження. Також був зафіксований один випадок тримання під вартою особи з ВІЛ та інший – призначення карантину, який не дозволяє одному члену сім'ї відвідувати іншого, що порушує питання дотримання права на свободу та безпеку і права на повагу до сімейного життя відповідно до статті 5 та 8.

Після розгляду зобов'язання діяти у відповідь на загрозу, яку створює Covid-19, в цій примітці розглянутий потенційний

вплив вжитих або передбачених заходів на дотримання зобов'язань, передбачених Конвенцією про обмеження, в тому числі обсяг, якого може вимагати відступ від зобов'язань, або можливе перевищення дозволеного обсягу.

Оскільки на відступ від зобов'язань необхідно покладатися для обґрунтувати відступ від вимог, яких слід дотримуватися за відсутності надзвичайної ситуації, умови, передбачені статтею 15, повинні бути виконані. Неможливо сумніватися в тому, що загроза, яку складає Covid-19, залежно від відповідної країни, є фактичною або неминучою, та стосується цілої нації і впливає на продовження організованого життя в ній (А і Інші проти Сполученого Королівства [ВП], № 3455/05, 19 лютого 2009 року).

Чи небезпека є такою, що заходи або обмеження, які були б дозволені за більш звичайних обставин, є недостатніми для боротьби з нею, що дозволяє більше втручання в права і свободи, які можуть бути обмежені, що в протилежному разі було б можливо, є питанням, яке повинне розглядатися з посиланням на потреби ситуації. Проте у всіх справах такі заходи повинні бути не більшими ніж суворо необхідні, які тягнуть за собою існування гарантій від можливого зловживання повноваженнями.

Всі обмежувальні заходи – незалежно від того, чи засновані вони на відступі від зобов'язань – повинні завжди мати правову основу, яка включає дотримання відповідних конституційних гарантій та вимог відповідної держави-члена (MehmetHasanAltanпроти Туреччини, 13237/17, 20 березня 2018 року).

Зобов'язання діяти

Виклик, який ставить Covid-19 перед загрозою для життя та фізичної недоторканності, безперечно, може викликати позитивні зобов'язання для держав-членів щодо права на життя згідно зі статтею 2 та права на повагу до приватного життя відповідно до статті 8. Безумовно, можливо стверджувати, що недостатні кроки для інформування громадськості щодо ризиків, пов'язаних із захворюванням на Covid-19, та надання консультацій щодо конкретних запобіжних заходів, як і за інших обставин, розглянутих Судом, можуть призвести до порушення позитивного зобов'язання вжити заходи, необхідні для захисту життя.

Проте загроза, створена фізичними умовами, такими як накопичення метану (як у справі Öneriildiz проти Туреччини [ВП], № 48939/99, 30 листопада 2004 року) або невідповідний захист від природних небезпек (як у Budayeva та інші проти Росії, № 15339/02, 20 березня 2008 року), безсумнівно, відрізняється за своїм характером від загрози, яка виникає внаслідок появи абсолютно нового вірусу як у зв'язку з дуже специфічним місцем, в якому існували ці умови, так і у зв'язку з відомою заздалегідь інформацією про тяжкість ризиків бездіяльності.

Крім того, необхідно враховувати оперативний вибір, який повинен бути зроблений державою з точки зору пріоритетів та ресурсів, коли вона стикається з ризиками для життя та фізичної недоторканності (дивіться, наприклад, Osmanпроти Сполученого Королівства [ВП], № 23452/94). Хоча непередбачливість може вказувати на те, що інший напрямок дій є кращим, його розкриття не є підставою для виявлення порушення Конвенції.

Проте, після того, як характер заходів, необхідних для подолання загрози, стає зрозумілим і вони знаходяться в межах повно-

важень держави – особливо через обмеження діяльності, яку можуть здійснювати мешканці, – тоді невживання цих заходів може сприйматися як порушення позитивних зобов'язань, передбачених статтями 2 та 8 (як у Finogenova та інші проти Росії, № 18299/03, 20 грудня 2011 року). Звичайно, може бути значно простіше оцінити повноваження держави діяти, а не судити про те, які заходи необхідно вжити, особливо коли існує суперечлива медична та наукова думка щодо найкращого напрямку дій.

Що особливо ускладнює пандемію Covid-19 у зв'язку з цим – це те, що реакція ніколи не може бути локалізованою, і, дійсно, співпраця за кордонами, безсумнівно, є важливою. Крім того, хоча може бути відповідальність за невживання деяких примусових заходів для стримування поведінки, що ставить під загрозу життя та фізичну недоторканність інших осіб – наприклад, ігнорування вимоги соціального дистанціювання – безсумнівно, існують межі щодо обсягу, який є відповідним порівняно з поведінкою ідентифікованих осіб, які порушують здійснення іншими прав і свобод відповідно до Конвенції (порівняйте з Identoba та інші проти Грузії, № 73235/12, 12 травня 2015 року).

Свобода та пересування

Проте, безсумнівне існування певного зобов'язання діяти з метою захисту життя та фізичної недоторканності обов'язково буде доречним під час оцінювання сумісності можливих обмежень інших прав та свобод. Так, стаття 5 (1) (е) уточнює, що запобігання поширенню інфекційних захворювань є однією з підстав для позбавлення особи його або її свободи.

Крім того, захист здоров'я – це законна мета, з якою можливо встановити обмеження прав на повагу до приватного та сімейного життя, свободу сповідання своєї релігії та переконань, свободи вираження поглядів та свободи зібрань та об'єднань відповідно до статей 8–11 ЄСПЛ та свободи вибору місця проживання або виїзду з будь-якої країни, в тому числі власної, відповідно до статті 2 Протоколу № 4 ЄСПЛ.

У справі про позбавлення свободи Суд встановив (Енхорн проти Швеції, № 56529/00, 25 січня 2005 року), що також повинно бути продемонстровано, що поширення інфекційного захворювання є небезпечним для здоров'я або безпеки населення, а також те, що затримання інфікованої особи є останнім засобом для запобігання поширенню захворювання, оскільки менш суворі заходи були визнані та виявлені недостатніми для захисту інтересів суспільства. Крім того, щоразу, коли ці критерії перестають виконуватись, припиняє існувати й підстава для позбавлення свободи.

У випадках обмежень інших прав стандарт, якого необхідно дотримуватися, полягає в тому, що ці обмеження повинні бути необхідними в демократичному суспільстві і, таким чином, пропорційними переслідуючій законній меті. Безсумнівно, державам будуть залишатися певні межі розсуду. Проте лише в одній справі, в якій було розглянуто застосування карантину – Куїмов проти Росії, № 32147/04, 8 січня 2009 року – Суд наголосив, що обмеження повинне бути «тимчасовим заходом, який необхідно припинити відразу після того, як це дозволять обставини», а також на тому, що «суворі та постійні обмеження ... які діють протягом тривалого часу, ймовірно, будуть непропорційними законним цілям, що переслідуються» (пункт 96). Це вказує на те, що підхід до оцінювання прийнятності обмежень буде переваж-

но однаковим незалежно від права або свободи.

Проте, у випадку Covid-19 варто враховувати, що Суд був готовий визнати – навіть без відступу від зобов'язань відповідно до статті 15 ЄСПЛ – значне втручання у право, коли держава вжила заходів у відповідь на «існування виняткової кризи без прецеденту» (хоча й фінансової; Koufakii Adedyпроти Греції (ухв.), № 57665/12, 7 травня 2013 року, пункт 37). Хоча такий підхід був застосований у зв'язку з втручанням у право власності внаслідок заходів зі зниження заробітної плати для збереження національної економіки, не було б дивним, якщо б широкі обмеження для збереження інфраструктури охорони здоров'я, також не надавали доволі широкі, якщо не необмежені, межі розсуду. Ймовірно, це є особливо справедливим з огляду на очевидну необхідність в узагальнених заходах, а не заходах, вжитих проти конкретних осіб, як це спостерігається в обмежених справах, які до цього часу розглядав Суд та які стосувалися суміжних питань.

У справі EnhornСуд визнав, що «вірус ВІЛ був і є небезпечним для здоров'я і безпеки суспільства». Проте примусова ізоляція заявника у цій справі була визнана не останнім можливим заходом для перешкоджання поширення вірусу ВІЛ, оскільки менш суворі заходи не розглядалися на предмет того, чи були б вони недостатніми для захисту інтересів суспільства. Крім того, Суд також вважав, що тривалість цієї ізоляції – майже півтора року після періоду в майже сім років – не встановлювала справедливий баланс між необхідністю забезпечення того, щоб вірус ВІЛ не поширювався, та правом заявника на свободу.

Залишається визначити, чи обмеження, накладені для зупинення розповсюдження коронавірусу, є позбавленням свободи або є лише втручанням у свободу пересування відповідно до статті 2 Протоколу № 4 ЄСПЛ. Як неодноразово наголошував Суд: «Для того, щоб визначити, чи була особа «позбавлена свободи» у значенні статті 5, відправною точкою повинна бути його або її конкретна ситуація і необхідно враховувати цілий ряд таких критеріїв як тип, тривалість, наслідки та спосіб здійснення заходу, про який йде мова. Різниця між позбавленням і обмеженням свободи полягає в ступені або інтенсивності, а не в характері або сутності (De Tommaso проти Італії [ВП], № 43395/09, 23 лютого 2017 року, пункт 80).

Безумовно, ізоляція вдома, навіть якщо там умови можуть бути набагато кращими ніж у в'язниці, може складатипозбавлення свободи (дивіться Vuzadji проти Республіки Молдова [ВП], № 23755/07, 5 липня 2016 року). Проте існує різниця між повною забороною виходити з дому та неможливістю зробити це, за винятком випадків необхідності, між 22:00 та 6 ранку. Останнє не вважатиметься таким, що складає «домашній арешт» і, таким чином, позбавлення свободи для цілей статті 5 ЄСПЛ (як у DeTommaso).

Набагато більше обмежена можливість виходу з дому – наприклад, для необхідних покупок або занять спортом – може розглядатися по-різному навіть за відсутності будь-якого фактичного фізичного примусу, особливо якщо також існує повна заборона приймати відвідувачів (порівн. зі справою в Гуцарді проти Італії [П], № 7367/76, 6 листопада 1980 року з Nada проти Швейцарії [ВП], № 10593/08, 12 вересня 2012 року). Проте відсутність будь-якого нагляду в таких випадках також може бути фактором, що перешкоджає такому висновку, оскільки відповідні особи тоді не будуть знаходитися під виключним контролем органів влади (порівняйте відсутність цього в Nadaз існуванням

у справі Amuurпроти Франції, № 19776/92, 25 червня 1996 року). Фактор на підтримку думки про позбавлення свободи також може бути наслідком невиконання вимог залишатися вдома, таких як великі штрафи або примусове ув'язнення (як це передбачено у відступі Грузії від зобов'язань).

Незалежно від того, чи соціальне дистанціювання, здійснене за допомогою кримінальних санкцій, складає позбавлення свободи або лише втручання у свободу пересування, його прийнятність як обмеження будь-якого права відповідно до Конвенції призведе до застосування ряду чинників. Таким чином, важливо, чи може бути доведена необхідність зупинки розповсюдження коронавірусу, чи був ухвалений захід лише тоді, коли інші менш масштабні обмеження не діяли, а також те, чи не зберігали його довше, ніж це було дійсно необхідно для досягнення переслідуваної мети. Здатність отримати предмети першої необхідності для життя та добробуту буде важливим фактором під час визначення дотримання балансу між будь-яким з цих прав та інтересами суспільства. Не менш важливим у зв'язку з цим буде здатність спілкуватися з іншими особами та отримувати новини та інформацію (порівняйте, Amuur).

Обмеження доступу до певних місць, районів або частин країни та навіть до місць проживання неминуче буде втручатися в право на свободу пересування, передбачену статтею 2 Протоколу № 4 ЄСПЛ. Проте одне обмеження, яке впливає на доступ фізичної особи до певного району міста, яке тривало 14 днів, не вважалось Судом непропорційним, коли воно було призначене як відповідь на «надзвичайну ситуацію» через торгівлю людьми та вживання важких наркотиків після того, як менш суворі заходи не були ефективними (у справіLandvreugd проти Нідерландів, № 37331/97, 4 червня 2002 року та Oliveiraпроти Нідерландів, № 33129/96, 4 червня 2002 року).

Проте багато обмежень, які зараз призначаються, мають загальне застосування і стосуються багатьох частин країни, а в деяких випадках забороняють людям подорожувати на більш ніж на дуже короткі відстані від своїх домівок. Крім того, відступ Естонії від зобов'язань передбачає обмеження поїздки на певні острови дозволяючи їхати туди лише особам з постійним місцем проживання там, якщо вони не проявляють симптомів Covid-19. Пропорційність цих обмежень – як щодо їх масштабу, так і тривалості – буде залежати від продемонстрованої ними доречності для запобігання поширенню хвороби, а також від їх впливу на отримання предметів першої необхідності, наприклад, придбання продуктів харчування та вилучення грошей (заявник у справі Landvreugdвсе ще мав можливість забирати своє соціальне забезпечення та пошту з району, який охоплювався забороною) та навіть житла в осіб, яким було заборонено повертатися до їх місця проживання.

Умове звільнення осіб з в'язниці – як це передбачено у відступі від зобов'язань Грузії та Латвії – може захистити звільнених осіб від ризику зараження. Проте це не повинне відбуватися без оцінювання наслідків ризику для членів суспільства, оскільки це може означати, що застосування фізичного насильства звільненою особою може бути порушенням обов'язку піклуватися про жертву, що тягне за собою порушення статей 2 та 3 (дивіться, наприклад, Maiorano та інші проти Італії, № 28634/06, 15 грудня 2009 року та Oruzпроти Туреччини, № 33401/02, 9 червня 2009 року).

Відступ Латвії від зобов'язань також передбачає можливе продовження термінів ув'язнення. Будь-яке таке продовження,

з огляду на ймовірність відсутності причинно-наслідкового зв'язку з початковим вибухом, не було б обґрунтованим відповідно до статті 5 (1)(а). Крім того, якщо цей захід не є заходом, необхідним для запобігання поширенню інфекційних захворювань – наприклад, коли відповідний ув'язнений був інфікований Covid-19 – і, таким чином, позбавлення свободи не може бути обґрунтованим відповідно до статті 5 (1)(d), посилання на відступ від зобов'язань, безперечно, буде необхідним для запобігання будь-якого порушення Конвенції. Проте за таких обставин важко помітити, що нагальні потреби ситуації дійсно суворо вимагають відкладення звільнення.

Вїзд та виїзд

Відступи від зобов'язань Вірменії, Естонії та Латвії передбачають заборону вїзду до них всім або деяким особам, які не є громадянами або законними резидентами. Крім того, Вірменія передбачає заборону своїм громадянам виїжджати з країни за винятком перевезення вантажів і практично подібний результат буде досягнутий наказом Латвії закрити міжнародні пасажирські перевезення, а також вимогою скасування, відкладення і не планування всіх відряджень в країні, які постраждали від COVID-19, і закликами до осіб утримуватися від закордонних поїздок. У своїх відступах від зобов'язань і Республіка Молдова, і Румунія передбачають невизначені обмеження свободи пересування.

Відповідно до статті 3 (2) Протоколу № 4 ЄСПЛ, нікому не може бути відмовлено у вїзді на територію держави, громадянином якої він або вона є. За умови відступу від зобов'язань це право не було б порушене ними. Крім того, виняток, зроблений ними для законних постійних мешканців, є сумісним з їх правом на повагу до приватного та сімейного життя згідно зі статтею 8. Проте існують труднощі в дотриманні обох прав, якщо оскаржується громадянство або проживання на законній підставі в державі, яка відмовляє у вїзді, (дивіться, наприклад, *Oudrhiri проти Франції* (ріш.), № 19554/92, 31 березня 1993 року). У випадках, коли у відповідному статусу необґрунтовано відмовлено, відмова у вїзді може скласти висилку, що суперечить вищезазначеним правам.

Тому важливо, щоб і надалі існував ефективний засіб судового захисту для підтвердження цих прав, як цього вимагає стаття 13 ЄСПЛ (дивіться порушення цього положення, виявленого у справі *Milen Kostov проти Болгарії*, № 40026/07, 3 вересня 2013 року, стосовно пов'язаного права, передбаченого статтею 2 Протоколу № 4). Крім того, з огляду на те, що наслідками відмови у вїзді можуть бути повернення відповідної особи в країну, в якій йому або їй можуть відмовити у вїзді або підпорядкувати великому ризику зараження Covid-19, пошук такого засобу судового захисту повинен мати призупиняючий вплив на виконання будь-якого рішення про висилку (порівняйте, *M.S.S. проти Бельгії та Греції* [ВП], № 30696/09, 21 січня 2011 року, пункт 293).

Хоча текст статті 3 (2) Протоколу № 4 ЄСПЛ не визначає жодних обмежень, які можуть бути накладені на гарантоване право, можливо очікувати, що Суд вважатиме їх такими, що мають це на увазі (порівняйте такий підхід до необмеженого права на освіту у справі *Leyla Şahin проти Туреччини* [ВП], № 44774/98, 10 листопада 2005 року, пункт 154). Крім того, це право не може бути обмежене. Таким чином, можливо стверджувати, що заборона повернення громадян та законних мешканців тимчасово

буде важливою через ризик інфікування інших осіб Covid-19. Проте, майже напевно, Суд не може вважати це переконливим обґрунтуванням з урахуванням заходів безпеки, які посадові особи можуть вжити для уникнення зараження в пункті вїзду та наступну можливість карантину таких осіб. Всеохоплюючий і нерозбірливий підхід також може розглядатися як такий, що складає дискримінацію за станом здоров'я особи (порівняйте *Kyutin проти Росії*, № 2700/10, 10 березня 2011 року).

Можливість особи виїхати з будь-якої країни, в тому числі власної, гарантується статтею 2 (2) Протоколу № 4 ЄСПЛ. Проте стаття 2 (3) передбачає, що до неї можуть застосовуватися обмеження, у тому числі для охорони здоров'я, якщо це необхідно в демократичному суспільстві. Такі обмеження, наприклад, були підтримані поза кризою охорони здоров'я для забезпечення виконання зобов'язань військової служби (*Marangos проти Кіпру* (ухв.), № 31106/96, 20 травня 1997 року) та для попередження злочинності (*Antonenkova інші проти України*, № 14183/02, 22 листопада 2005 року).

Тимчасове обмеження виїзду всім особам, коли існує невідомість щодо того, чи будуть вони інфікувати там осіб або повернуться в країну зараження, ймовірно, вважатиметься встановленням справедливого балансу між вимогами загального інтересу та правами відповідних осіб. Проте, таку заборону поїздки за межі країни може бути складніше обґрунтувати, коли це перешкоджає поверненню особи в країну його або її законного проживання, або вона триває протягом тривалого періоду, особливо, коли країна, яку необхідно відвідати, була не тією країною, в якій був ризик інфікування. Таким чином, повинне проводитися періодичне повторне оцінювання необхідності такої заборони (порівняйте, *A.E. проти Польщі*, № 14480/04, 31 березня 2009 року).

Приватне та сімейне життя

Вплив карантину через грип на можливий контакт батька та його дитини був лише частково підставою для втручання в сімейне життя заявника, яка була розглянута у справі *Kuimov проти Росії*, № 32147 / або 8 січня 2009 року. У цій справі більша частина відповідного періоду була наслідком того, що дитина перебувала під тимчасовою опікою у зв'язку з її фізичним та психологічним здоров'ям. Проте, що стосується періоду карантину, який тривав трохи більше 3 місяців, Суд наголосив на тому, що він «не тривав необґрунтовано довго, і, крім того, заявнику було дозволено щотижня бачити А. через скляне вікно»(пункт 103).

Подібні можливості внаслідок заборони відвідувати родичів для запобігання розповсюдженню коронавірусу можливо розглядати як такі, які перешкоджають порушенню статті 8 внаслідок доступності зв'язку через відеодзвінки. Крім того, відносно невелика тривалість в справі *Kuimov* відображала характер захворювання, а більш тривале переривання контакту можливо вважати обґрунтованим для якогось подібного інфекційного захворювання як коронавірус.

Тестування та лікування

Затримання особи з метою перевірки того, чи він або вона інфіковані коронавірусом, може бути обґрунтованим згідно зі

статтю 5 (1) (b) ЄКПЛ як таке, що проводиться з метою забезпечення виконання передбаченого законодавством зобов'язання, якщо дійсно існує правова вимога у зв'язку з цим. Хоча зазвичай воно буде дозволене лише тоді, коли відповідна особа спочатку мала можливість пройти цю перевірку, негайне застосування затримання без такої можливості може бути можливим, коли це може виявитися важливим для ефективного виконання відповідного зобов'язання, що ймовірно, стосується випадків, коли існують занепокоєння щодо того, що він або вона може інфікувати інших (порівняйте цей підхід, прийнятий у справі *McVeigh та інші проти Сполученого Королівства* (витяг), № 8022/77, 18 березня 1981 року стосовно особи, підозрюваної в участі в терористичній діяльності).

Будь-яке таке затримання не повинне бути свавільним або не повинне бути здійснене з прихованою метою. Крім того, під час затримання повинен бути дотриманий принцип пропорційності та воно повинне бути розроблене для забезпечення негайного виконання зобов'язання, і тому повинне мати досить коротку тривалість і, безумовно, бути припинене після виконання зобов'язання (порівняйте занадто тривалі терміни затримання для перевірки особи *Vasileva проти Данії*, № 52792/99, 25 вересня 2003 року та *Erple проти Німеччини*, № 77909/01, 24 березня 2005 року та незвільнення після завершення такої перевірки у справі *Shimovolos проти Росії*, № 30194 / 09, 21 червня 2011 року).

Крім того, обов'язкова перевірка на туберкульоз за допомогою туберкулінової шкірної проби або рентгенографії грудної клітки для захисту здоров'я населення та відповідної особи не вважалася непропорційним втручанням у право на фізичну недоторканність згідно зі статтю 8 ЄКПЛ (*Asamane та інші проти Бельгії* (ухв.), № 10435/83, 10 грудня 1984 року) та подібну точку зору, ймовірно, можна обрати щодо відносно не нав'язливих методів тестування на коронавірус. Проте в способі проведення тесту не повинна застосовуватися така жорстока сила, яка може скласти нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження (порівняйте *Jalloh проти Німеччини* [ВП], № 54810/00, 11 липня 2006 року).

З іншого боку, примусове медичне лікування затриманої особи, яке є справжньою терапевтичною необхідністю із встановлених принципів медицини, не повинне порушувати статті 3 ЄСПЛ. Звичайно, це не буде так, коли медична необхідність була переконливо продемонстрована та були дотримані процесуальні гарантії. У випадку примусового годування такі гарантії тягнуть за собою судовий дозвіл (*Nevmerzhtskiy проти України*, № 54825/00, 5 квітня 2005 року, пункт 94). Проте, здається, це не вимагається у випадку медичної необхідності врятувати життя людини, якщо процедура є простою та налагодженою (*Vogumil проти Португалії*, № 35228/03, 7 жовтня 2008 року).

Крім того, судовий дозвіл не може вважатися необхідним у випадку менш нав'язливого медичного втручання. Дійсно, здається, Суд імпліцитно визнав це щодо примусової вакцинації без застосування або загрози насильства, що було визнано втручанням у право на фізичну недоторканність особи відповідно до статті 8 (*Solomakhin проти України*, № 24429/03, 15 березня 2012 року). Проте Суд вважає, що стаття 8 ЄКПЛ не була порушена, коли така вакцинація відбулася для припинення поширення інфекційних захворювань, а медичний персонал перевіряв допустимість вакцинації особи до її проведення гарантуючи тим самим, що це не буде на шкоду відповідній особі в такому обсязі, щоб порушити баланс інтересів між недотор-

канністю особи та суспільними інтересами охорони здоров'я населення.

Іншої думки можливо досягти, коли вакцинація завдала шкоди здоров'ю особи або була використана вакцина поганої якості з закінченим терміном придатності, що не було встановлено в цьому випадку. Крім того, введення вакцини, яка все ще є експериментальною без згоди відповідної особи, безсумнівно, вважатиметься принаймні порушенням статті 8 ЄКПЛ.

Проте Суд визнав, що обов'язкова вакцинація під час епідемії з метою захисту інших осіб переважає заперечення, засновані на релігійних переконаннях (*Jehovah's Witnesses of Moscow та інші проти Росії*, № 302/02, 10 червня 2010 року, пункт 136).

Вимога надання медичної допомоги, визнана такою, що виникає згідно зі статтю 3 ЄСПЛ для осіб, які перебувають під вартою (дивіться, наприклад, *Khudobin проти Росії*, № 59896/00, 26 жовтня 2006 року), безсумнівно, вважатиметься однаково застосовною до тих осіб, ув'язнення яких за допомогою соціального дистанціювання складатиме позбавлення свободи відповідно до статті 5 ЄКПЛ. Проте це зобов'язання не буде вимагати надання лікування за межами загальнодоступної медичної допомоги і, як визнав Суд, воно може бути сформоване шляхом визначення пріоритетів під час розподілу обмежених державних ресурсів (дивіться, наприклад, *Pentiacova та інші проти Молдова* (ріш.), № 14462/03, 4 січня 2005 року).

Крім того, відмова у наданні доступу до методів лікування, які ще є експериментальними, не буде вважатися такою, що суперечить правам, передбаченим статтями 3 або 8 ЄСПЛ (*Hriztov та інші проти Бельгії*, № 47039/11, 13 листопада 2012 року). Крім того, сумнівним є те, чи пріоритетний розподіл ресурсів охорони здоров'я тим, хто надає основні послуги, або, швидше за все, виживе, буде вважатися таким, що не має об'єктивного та розумного обґрунтування, наприклад, застосування заборони дискримінації у статті 14 ЄКПЛ разом з правами, передбаченими статтями 3 та 8 ЄКПЛ.

Функціонування судів

Занепокоєння щодо недопуску всіх учасників правосуддя має і далі матиме вплив на провадження в судах. У деяких випадках можливе їх продовження без істотних порушень шляхом використання електронних засобів. Проте це навряд чи стосується більшості кримінальних проваджень та багатьох цивільних та адміністративних справ.

У багатьох випадках вплив буде обмежений затримкою, і, якщо криза триватиме лише протягом декількох місяців, навряд чи буде наслідком порушення права на судовий розгляд протягом розумного строку. Навіть якщо зрив буде довшим, зовнішній характер його причини означатиме, що його неможливо приписати державам, які постраждали, оскільки вони зробили всі можливі кроки, доступні для них, для пом'якшення його впливу (дивіться ситуацію, розглянуту в *Khlebič проти України*, № 2945/16, 25 липня 2017 року внаслідок відсутності доступу до вирішальних документів для провадження, оскільки частина території держави вже не перебуває під її контролем, а також справу *Agda проти Греції* (№ 1) № 37439/97, 25 січня 2000 року, коли не було вжито заходів щодо подолання наслідків страйку адвокатів).

Крім того, хоча може бути певне втручання щодо відкриття провадження, право на доступ до суду не є абсолютним, і навряд чи вважатиметься в більшості справ порушенням статті 6(1) ЄСПЛ. Проте у невідкладних випадках, коли провадження може бути необхідним для захисту осіб, наприклад, від домашнього насильства, відсутність можливості отримати захисні заходи від суду може призвести до порушень статей 2 та 3 ЄСПЛ (порівняйте *Oruz проти Туреччини*, № 33401/02, 9 червня 2009 року).

За відсутності відступу від зобов'язань не може бути відхилення від звичайних термінів припровадження заарештованої особи до суду, який має повноваження визначити, чи повинні він або вона бути звільнені (дивіться *Broganta інші проти Сполученого Королівства* [Р], № 11209 / 84, 29 листопада 1988 року). Проте, навіть якщо б був відступ від зобов'язань, який міг обґрунтувати деяку подальшу затримку (наприклад, значна нестача відповідного персоналу у зв'язку з тим, що багато хто з них були інфіковані Covid-19), навряд чи затримка на більш ніж 7 днів до такого перепровадження вважатиметься прийнятною (дивіться *Aksoy проти Туреччини*, № 21987/93, 18 грудня 1996 року та *Sakik та інші проти Туреччини*, № 23878/94, 26 листопада 1997 року).

Крім того, ймовірно було б складно обґрунтувати відступ від права, передбаченого статтею 5 (4) ЄСПЛ для оскарження законності тримання під вартою (прийняття такого відступу в справі *Ірландія проти Сполученого Королівства* [Р], № 5310/71, 18 січня 1978 року, здається, не відповідає змінам міжнародного законодавства з прав людини з того часу).

Громадські та приватні зібрання

Значні обмеження громадських зібрань щодо кількості учасників або місць, де вони можуть відбуватися, були підтримані, коли їх метою був захист безпеки суспільства або запобігання громадських заворушень (дивіться, наприклад, *Chappell проти Сполученого Королівства* (ріш.), № 12587/86, 14 липня 1987 року та *Rai, Allmondand "NegotiateNew" проти Сполученого Королівства* (ріш., № 25522/94, 6 квітня 1995 року). Також було виявлено, що розгін зібрань не складає порушення права на свободу зібрань, якщо його метою був захист здоров'я та безпеки тих, хто бере участь у них (дивіться *Cisse проти Франції*, № 51346/99, 9 квітня 2002 року). Проте, це були випадки, які стосувалися окремих подій, а не обмежень або навіть повних заборон, які застосовуються до зібрань, що відбуваються на значній частині, або навіть на всій території держави.

Проте Суд визнав, що загальна заборона демонстрацій може бути обґрунтованою, якщо (а) існує реальна небезпека того, що їх наслідком стане порушення громадського порядку, якого неможливо запобігти за допомогою іншими менш суворих заходів та (б) міркування безпеки, застосовані для її обґрунтування, явно переважають несприятливий вплив заборони на демонстрації, які самі по собі не складають небезпеку для громадського порядку, (дивіться *Lashmankin та інші проти Росії*, № 57818/09, 7 лютого 2017 року, пункт 434). Подібні міркування також можуть бути використані, коли громадські зібрання будь-якого масштабу, як правило, складають реальний ризик сприяння поширенню інфекції – навіть якщо деякі не можуть – і, таким чином, надають обґрунтування для підсумкового втручання в політичні, релігійні та соціальні зібрання, захищені статтями 11, 9 та 8 ЄКПЛ, відповідно.

Проте матеріальними міркування щодо визначення того, чи накладення певних обмежень зібрань протягом більшого ніж короткого періоду часу є пропорційною відповіддю, будуть не лише продовжена тривалість загрози поширення інфекції, але й також те, чи призведе це до повного придушення прав, які є важливою основою демократичного суспільства. Безперечно, релігійне богослужіння не завжди повинне бути колективним, а соціальний контакт можливо підтримувати за допомогою різних форм сучасних технологій. Альтернативні засоби протесту можуть бути менш готовими для застосування і тому складніше обґрунтувати тривалий період. Надання такого обґрунтування цілком може бути пов'язане з впливом будь-яких обмежень свободи отримання та передачі інформації і ідей під час здійснення права, гарантованого статтею 10 ЄКПЛ.

Інформація та вираження поглядів

Існування пандемії, такої як коронавірус, безсумнівно, може викликати паніку. Таким чином, в органів влади може виникнути бажання обмежити розповсюдження неправдивої або недостовірної інформації, а також критику офіційної відповіді – на місцевому або національному рівні – на кризу, що розгортається. Наприклад, Вірменія у своєму відступі від зобов'язань передбачає, що повідомлення в будь-якій формі публікацій (в тому числі веб-сайти та соціальні мережі) про інфекції, тестування та ізоляцію – всередині країни або в будь-якому іншому місці – а також будь-яку інформацію, що викликає паніку або створює ризик цього, повинна робити ексклюзивне посилання на надану офіційну інформацію про це та не суперечити їй.

Обмеження з подібним впливом можуть бути наслідком заходів, вжитих відповідно до відступу Республікою Молдова від зобов'язань з метою координації діяльності ЗМІ щодо інформування громадськості про ситуацію, ліквідацію її наслідків та захист населення, а також запровадження спеціальних правил використання засобів зв'язку.

Безумовно, обсяг обмеження, передбаченого відступом Вірменії від зобов'язань – який не вимагає врахування способу вираження розбіжних поглядів від офіційної або дійсно точності опублікованої інформації, – не суперечить цій наглядовій ролі громадськості в засобах масової інформації. Суд вважає це істотно важливим в демократичному суспільстві. Таким чином, у відповідь на заяви одного журналіста, які, як стверджувалося, викликали паніку серед громадськості, Суд постановив, що його завданням була «передача інформації та ідей щодо відповідних політичних питань та висловлення думки щодо можливих майбутніх наслідків конкретних рішень, прийнятих урядом» і виявив, що межі, встановлені статтею 10 (2) ЄСПЛ, не були перевищені (як у справі *Fatullayev проти Азербайджану*, № 40984/07, 22 квітня 2010 року, пункт 122).

Крім того, і журналісти, і неурядові організації розглядаються Судом як такі, що несуть відповідальність за надання надійної та точної інформації виконуючи наглядову роль (дивіться, наприклад, *Magyar Helsinki Bizottság проти Угорщини* [ВП], № 18030/11, 8 листопада 2016 року, і *Radio France та інші проти Франції*, № 53984/00, 30 березня 2004 року), і тому може бути відповідальність за публікацію недостовірної інформації без жодного кроку для перевірки її правдивості (*Sallusti проти Італії*, № 22350/13, 7 березня 2013 року).

У випадку використання соціальних засобів масової інформації фізичними особами, здається малоімовірним, що кримінальна відповідальність за розміщення публікацій в соціальних засобах масової інформації вважатиметься сумісним зі статтею 10 ЄКПЛ за відсутності будь-яких спроб оцінити потенціал цих заяв спровокувати будь-які шкідливі наслідки з належним врахуванням політичного та соціального підґрунтя, на якому вони були зроблені, а також обсягу їх розповсюдження (SavvaTerentyevпроти Росії, № 10692/09, 28 лютого 2018 року).

Питання стосовно того, чи може існування надзвичайної ситуації стати основою для встановлення суворіших обмежень права на свободу вираження поглядів, ніж за звичайних обставин, буде залежати від того, як можливо продемонструвати, що вони дійсно будуть сприяти виходу з кризи. Хоча розповсюдження чуток та неправдивої інформації може бути порушенням громадського порядку, придушення неофіційної інформації та поглядів суперечить демократії, яку надзвичайні заходи повинні захищати, та може підірвати довіру громадськості до урядів.

Весілля та похорони

Допустимість обмежень вже розглянутих зібрань буде неминуче впливати як на весільні церемонії, так і на супутні святкування. Проте відкладення можливості укласти шлюб через добре обґрунтовані занепокоєння щодо поширення захворювання навряд чи можливо вважати свавільним або непропорційним, оскільки це не може завдати шкоди самій сутності права відповідно до статті 12 (Право на шлюб) КЗПЛ (дивіться Frasik проти Польщі, № 22933/02, 5 січня 2010 року).

Кількість смертей та занепокоєння щодо поширення інфекції можуть призвести до втручання у здатність сім'ї та друзів померлих осіб обирати час, місце та спосіб проведення їх похоронних обрядів та поховань, а також відвідувати їх, що підпадає під право на повагу до приватного та сімейного життя. Таке втручання буде сумісним зі статтею 8 КЗПЛ лише коли був досягнутий справедливий баланс між захистом цього права та законною метою громадської безпеки (дивіться, наприклад, Sabanchiyevта інші проти Росії, № 38450/05, 6 червня 2013 та Ploski проти Польщі, № 26761/95, 12 листопада 2002 року). Міркування охорони здоров'я можуть зобов'язати проводити похорони за відсутності родини та друзів померлої особи, але навряд чи це може бути виправданням відсутності консультацій з ними щодо обрядів, яких необхідно дотримуватися – що також може залучати статтю 9 ЄСПЛ – або обґрунтувати використання невстановленого місця поховання.

Освіта

Продовження відвідування шкіл, коледжів та університетів вже не вважається сумісним із зусиллями для боротьби з розповсюдженням коронавірусу. Проте заборона відмови в праві на освіту згідно зі статтею 2 Протоколу № 1 ЄСПЛ застосовується до існуючих установ, і навряд чи відсутність можливості їх функціонування в звичному режимі буде означати, що цю заборону можливо повністю ігнорувати. Звичайно, зрозуміло, що, з огляду на доступні ресурси будь-які накладені обмеження повинні обмежувати право в такому обсязі, щоб завдати шкоди його сутності і позбавити його ефективності (Leyla Şahin проти Туреч-

чини [ВП]) № 44774/98, 10 листопада 2005 року, пункт 154).

Хоча жодна конкретна мета не визначена як основа для встановлення обмежень, охорона здоров'я буде розглядатися як законна. Проте, обмеження буде вважатися сумісним лише зі статтею 2 Протоколу № 1 ЄСПЛ, коли існує розумний взаємозв'язок пропорційності між використаними засобами та метою, яку необхідно досягти (LeylaŞahin, пункт 154). Це, безсумнівно, охоплює надання освіти за допомогою Інтернет-засобів, які намагалися повторити настільки ж практичну освіту, як і зазвичай. Безсумнівно необхідність переходу на онлайн-освіту може бути достатньою підставою для припинення навчання певною мовою, якою воно б надавалося в іншому випадку (порівняйте Catan та інші проти Молдови та Росії [ВП], № 43370 / 04, 19 жовтня 2012 року).

Проведення оцінювання може бути неможливим в такий самий спосіб, як це було б можливо, коли б учні та студенти могли відвідувати відповідні навчальні заклади. Проте відсутність будь-якої форми загального оцінювання ефективності в кінці курсу або року навчання – особливо коли це було б вирішальним для переходу до іншого закладу або зайнятості – може розглядатися як підрив ефективності наданої освіти. Таким чином, можуть вимагатися деякі модифіковані форми оцінювання, які переслідують ті ж цілі, як і звичайні форми (порівняйте виявлення порушення статті 2 Протоколу N 2 ЄКПЛ в MurselErenпроти Туреччини, № 60856/00, 7 лютого 2006 року, в якій результати іспиту заявника були анульовані без законної та раціональної підстави, що викликало свавілля) Також може вимагатися встановлення вимоги визнати таку модифіковану форму оцінювання для навчальних закладів та роботодавців (у зв'язку з цим дивіться визнання Судом у справі Tarantino та інші проти Італії, № 25851/09, 2 квітня 2013 року, важливості задоволення критеріїв прийому для зарахування на програму навчання).

Примусова праця

Відступ від зобов'язань Республікою Молдова передбачає заборону звільнення працівників, а громадян закликають надавати послуги в інтересах суспільства, в той час як Румунія передбачає можливі обмеження права на страйк.

Заборона примусової чи обов'язкової праці відповідно до статті 4 (2) ЄКПЛ є положенням Конвенції, відступ від якого неможливий. Проте, навіть без відступу від зобов'язань ця заборона обмежується виключенням із неї пункту 3 (с) «на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю суспільства». Колишня Європейська комісія з прав людини постановила, що обов'язкова участь орендаря-мисливця в заходах боротьби з епідеміями підпадає під дію цього винятку (С. проти Федеральної Республіки Німеччина (ріш.) № 9686 / 82, 4 жовтня 1984 року). Для цього висновку було безсумнівно важливим, що завдання, яке заявник був покликаний виконати, не було занадто віддалене від того, що він зазвичай робив – він користувався правами на стрільбу на території, для якої місцеві органи влади видали загальний наказ про захист від сказу, який вимагав отруєння газом усіх лисиць – і не складало для нього жодної серйозної небезпеки.

Тому, посилення на цей виняток можливе лише тоді, коли особа, змушена виконувати конкретні завдання, має реальні повнова-

ження їх виконувати (можливо, з урахуванням будь-якої відповідної підготовки, яку можливо було забезпечити), і є необхідні зусилля для захисту його або її від ризиків для його здоров'я чи безпеки, які можуть виникнути при цьому. Колишня вимога, як правило, виконувалась, коли від особи лише вимагалось залишитися на існуючій посаді. Виконання останньої буде залежати від розповсюдження та встановлення засобів захисту, запобіжних дій, таких як тестування, та вимог щодо осіб, що вступають у контакт з особами, які виконують відповідні завдання (наприклад, тримання певної відстані від них).

Крім того, необхідно зазначити, що у ряді випадків, пов'язаних із наданням лікарями невідкладної допомоги, що є частиною звичайної охорони здоров'я, а не ситуації, що охоплюється пунктом 3 (с), – важливий фактор у висновку стосовно того, що це не пов'язане з примусовою або обов'язковою працею, якщо накладений тягар не був непропорційним, щоб праця не могла вважатись несправедливою або обтяжливою, чи такою, що складає труднощі, які можливо уникнути (дивіться, наприклад, *Kollegprote* проти Австрії (ріш.), № 23772/94 28 червня 1995 року і *Steindel* проти Німеччини (ріш.), № 29878/07, 14 вересня 2010 року). Обсяг зобов'язання працювати, а також його вплив на конкретну особу цілком може бути міркуванням під час визначення застосовності цього винятку. Це може бути суттєво важливим, якщо вживаються значні заходи для мобілізації пенсіонерів для відновлення їх колишніх функцій.

Обмеження, аж до заборони та включаючи заборону, можуть бути накладені на право на страйк незважаючи на право відповідно до статті 11 створювати та вступати до профспілок для захисту своїх інтересів. Зокрема, заборона страйків може вважатись пропорційною відповіддю, коли їх виникнення може мати дуже серйозні наслідки для здоров'я та безпеки, а також для навколишнього середовища (*Federation of Offshore Workers' Trade Union* та *Inshi* проти Норвегії, № 38190/97, 27 червня 2002 року). Це, очевидно, є питанням в рішенні щодо важливості діяльності, яка постраждає, але, за цих обставин, важко уявити заборону, яка не вважатиметься прийнятною – навіть без відступу від зобов'язань – коли мова йде про надання медичних послуг, виробництво та розповсюдження продуктів харчування та товарів першої необхідності і основних державних послуг. Проте, коли заборона введена, все одно необхідно мати певні засоби для професійних інтересів осіб, які захищають заборону, наприклад, шляхом застосування примусового арбітражу.

Власність

Багато обмежень, вже накладених у відповідь на поширення Covid-19, передбачали необхідність закриття магазинів, ресторанів та інших громадських закладів з наступним впливом на економіку не лише для їх власників або операторів, а й для тих, хто їм постачає деякі предмети, які останні могли б надавати втрачаючи частину або всю їх цінність. Заборони з таким впливом передбачені в відступі від зобов'язань Вірменії, Естонії та Латвії. Відступи від зобов'язань Вірменії, Грузії, Латвії та Республіки Молдова передбачають принаймні деякі з таких заходів: використання ліків, медичних виробів та інших матеріалів; спрямованість діяльності компаній на постачання продуктів харчування, лікарських засобів, товарів першої необхідності та необхідної для них сировини; регулювання цін, які можуть стягуватися за певну продукцію; і ревізіція товарів.

Усі такі заходи обов'язково впливають на право власності згідно зі статтею 1 Протоколу № 1 до ЄСПЛ в значенні експропріації, контролю над використанням або втручання у мирне користування власністю. Це право дозволяє накладати обмеження в інтересах суспільства або загальних інтересах, а заходи, чітко пов'язані із захистом здоров'я, безперечно розглядаються як такі, що служать законній меті.

Будь-яке позбавлення майна повинне супроводжуватись виплатою компенсації в певний момент, але лише відступ від зобов'язань Вірменії стосується «еквівалентної компенсації», яка виплачується тоді, коли вилучаються товари. Питання стосовно того, чи компенсація, яка вимагається згідно зі статтею 1 Протоколу № 1 ЄСПЛ, повинна відповідати ринковій вартості вилученого майна, буде визначатиметься тим, що вважається справедливим балансом між державними та приватними інтересами, але з огляду на цілі встановлення значно нижчої вартості може розглядатись як накладення надмірного тягара на зацікавлених власників. Проте також можуть бути враховані зусилля держави щодо стимулювання економічного відновлення після того, як криза минула.

Відсутність можливості відкривати такі підприємства як магазини та ресторани, може розглядатись як контроль над використанням, якщо вона триває протягом короткого терміну, але може вважатись втручанням в мирне користування власністю у випадку тривалого періоду. Питання стосовно того чи таке закриття буде розглядатись як накладення надмірного тягара на постраждалих і, таким чином, вимагати виплати компенсацій, є дуже незрозумілим за відсутності подібної ситуації, яка була розглянута Судом. Проте може бути важливим, щоб закриття стосувалося переважно контролю за діяльністю потенційних клієнтів, що може означати, що не було законних очікувань прибутку протягом періоду примусового закриття. Проте можуть бути необхідні деякі компенсації за запаси, які вже не можна використовувати (дивіться підхід Суду до виплати компенсації за запас, але не втрату репутації для підприємств, які постраждали від заборони легкої вогнепальної зброї (*Andrews* проти Сполученого Королівства (ріш.), № 37657/97, 26 вересня 2000 року).

Також існує ризик того, що під час контролю виїзд з місця проживання люди можуть розкрасти або пошкодити порожні бізнес-приміщення. У таких випадках може бути очікування відповідного рівня охорони громадського порядку поліцією для запобігання або зменшення такої можливості. Проте навряд чи держава буде нести відповідальність за такі крадіжки або пошкодження приватними особами за відсутності свавілля або явної необґрунтованості заходів з охорони громадського порядку поліцією, особливо якщо увага зосереджена на запобіганні поширенню захворювання (*Zagrebačka Banka d.d.* проти Хорватії, № 3954/05, 12 грудня 2013 року, пункт 251).

Висновок

Обсяг будь-яких обмежень, накладених у відповідь на загрозу пандемії, буде визнаний необґрунтованим втручанням у права та свободи відповідно до Конвенції – незалежно від того, чи є посилання на відступ від зобов'язань, чи ні – буде особливо залежати від конкретної ситуації в державі-члені, а також їх ступеню та тривалості. Існують сумніви в тому, чи всі накладені обмеження вимагають того, щоб відступ від зобов'язань залишався сумісним з вимогами Конвенції, але є й інші, які можуть

стати необхідними, особливо, якщо вони триватимуть протягом тривалого періоду.

Хоча кількість держав-членів, які вже вдалися до відступу від зобов'язань в один момент, є безпрецедентною, є багато інших держав, які не подавши жодної заяви про відступ від зобов'язань, застосовують ті ж заходи, що і держави, що зробили це. Залишається зрозуміти, чи будуть оскаржуватися їх дії. Для багатьох накладені обмеження – навіть якщо вони незручні – будуть здаватися питанням здорового глузду. Проте інші, на яких

накладені санкції за ігнорування, або які зазнають серйозних фінансових втрат за їх дотримання, можуть мати інші погляди.

Ситуація, безперечно, змінюється, і ті, хто покладається на відступ від зобов'язань, відповідно до статті 15 (3) ЄСПЛ повинні інформувати Генерального секретаря Ради Європи про вжиті заходи.

в) Огляд рішень Європейського суду з прав людини, прийнятих відносно України за перший квартал 2020 року.

Підготовлено членом Комітету Дмитром Бузановим

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини підготовлений департаментом аналітичної та правової роботи Верховного Суду <https://supreme.court.gov.ua/supreme/>

Дата прийняття: 19/03/2020

Дата набуття статусу остаточного: 19/03/2020 (Комітет)

Назва: CASE OF VAGAPOV v. UKRAINE (Application no. 35888/11)

Зміст: Заявник у цій справі скаржився, що умови його ув'язнення та надання медичної допомоги в Сімферопольському СІЗО були неналежними, і що згідно з пунктом 1 статті 5 Конвенції його досудове тримання під вартою було свавільним та необґрунтованим.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) щодо особливих умов ув'язнення заявника в Сімферопольському СІЗО з огляду на його фізичну обмеженість. Порушення пункту 1 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність).

Дата прийняття: 12/03/2020

Дата набуття статусу остаточного: 12/06/2020 (Палата)

Набуття статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Назва: CASE OF CHERNIKA v. UKRAINE (Application no. 53791/11)

Зміст: Заявником у цій справі виступив М., громадянин України, 1974 року народження, який проживає у м. Луцьку. Справа стосувалася його скарги на відсутність свідків обвинувачення впродовж судового розгляду кримінального провадження щодо вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, за результатами якого М. був засуджений.

Заявник – колишній слідчий міліції. Відповідно до обвинувачень проти нього, за якими заявника було зрештою засуджено, він привласнив опій, вилучений як доказ у справі, яку розслідував. Заявник збільшив кількість наркотичного засобу, розбавивши його. Надалі, як стверджувалося, заявник передав частину привласненого опію своїй подрузі, яка мала допомогти збути наркотичний засіб на «чорному ринку». З її допомогою заявник передав опій двом особам, які прибули з Криму до м. Луцька, доручивши їм забрати опій назад в Крим для подальшого збуту. Впродовж досудового розслідування було допитано трьох свідків (Ш., В. Г., І. С.) і проведено очні ставки з заявником. Надалі справа за обвинуваченням заявника була передана до Луцького міськрайонного суду для розгляду суддею одноособово.

Під час судового розгляду було допитано свідків Ш., З. та Г.; інших свідків (В. Г. та І. С.) суд неодноразово викликав до суду, зокрема за допомогою приводу правоохоронними органами, проте вони не з'являлись і причини їх неявки суду не були відомі; зрештою, суд зачитав досудові показання цих свідків. В матеріалах справи немає інформації про те, чи оспорував заявник використання таких досудових показань. 26 серпня 2008 року Луцький міськрайонний суд визнав заявника винним у вчиненні крадіжки та незаконному володінні / зберіганні значної кількості наркотичних речовин з метою їх збути та призначив покарання у виді восьми років позбавлення волі з конфіскацією майна.

За результатами розгляду апеляційної скарги, поданої заявником, Волинський обласний суд скасував рішення суду першої інстанції у зв'язку з тим, що суд першої інстанції зачитав показання В. Г., незважаючи на відсутність інформації про причини його останньої неявки до суду, і направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

В грудні 2009 року Луцький міськрайонний суд знову засудив заявника за результатами повторного судового розгляду та призначив покарання у виді восьми років позбавлення волі. Окрім іншого, суд послався на отримані під час досудового

слідства показання трьох свідків, яких, як стверджувалося, заявник просив збути наркотичні речовини, та на результатах офіційної очної ставки під час досудового розслідування. Під час повторного судового розгляду було викликано свідків В. Г. та І. С. для допиту, проте вони були дуже хворими, тоді як місцезнаходження інших свідків, які були допитані під час першого судового розгляду, встановлено не було. Суд заслухав показання декількох інших свідків, у тому числі працівників правоохоронних органів, і дослідив документи, які свідчили про володіння М. наркотичними речовинами. Заявник подав апеляційну скаргу, у якій, окрім іншого, вказував, що Ш., В. Г. та І. С. не були повторно допитані під час другого судового розгляду, вони не заслуговували довіри як свідки, їхні показання були суперечливими. Зокрема, заявник звернув увагу на те, що свідки не були притягнуті до відповідальності, хоча згідно з їхніми показаннями вони придбавали наркотичні речовини. 2 березня 2010 року Волинський обласний апеляційний суд підтримав вирок суду першої інстанції. Суд дійшов висновку, що показання трьох свідків узгоджуються між собою та з результатами очної ставки із заявником. Суд першої інстанції здійснив всі можливі кроки для встановлення місцезнаходження вищевказаних свідків та їх допиту.

15 березня 2011 року Верховний Суд України відхилив касаційну скаргу заявника та підтримав висновки судів попередніх інстанцій. Оцінка Суду у своїй прецедентній практиці Суд розвинув дві групи потенційно релевантних принципів: 1) прецедентна практика щодо допустимості показань свідків за їх відсутності в суді; 2) прецедентна практика стосовно принципу безпосередності (пункт 39 Рішення). Суд сформулював загальні принципи, застосовні у справах, де свідок обвинувачення не був присутній під час судового розгляду, проте свідчення, надані ним або нею були допустимі / прийняті як докази; ці загальні принципи наведені у справах *Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom* ([ВП], nos. 26766/05 and 22228/06, § 119–147, ECHR 2011), *Schtschaschwili v. Germany* ([ВП], no. 9154/10, § 110–131, ECHR 2015). Змінене формулювання цих принципів можна знайти, наприклад, в рішеннях у справах *Seton v. the United Kingdom* (no. 55287/10, § 57–59, 31 березня 2016 року), *Boyets v. Ukraine* (no. 20963/08, § 74–76, 30 січня 2018 року) (пункт 40 Рішення). Перше вирішальне питання як щодо принципу безпосередності, так і щодо прецедентного права стосовно свідків, які були відсутні, полягає в ролі показань, які були надані відсутніми свідками, у засудженні заявника, а саме чи були вони «єдиними» або «вирішальними» або «мали значну доказову вагу», що їх допуск міг завадити захисту. Другим важливим питанням є те, чи змінився склад суду, який засудив заявника, повністю або лише частково (пункт 54 Рішення). Суд надалі з'ясує, чи були обґрунтовані причини відсутності свідків під час повторного судового розгляду, який призвів до засудження заявника, і чи показання відсутніх свідків мали вагу, про яку йшла мова вище, і чи мали місце відповідні гарантії для забезпечення того, щоб навіть за їх відсутності склад суду мав достатнє розуміння про показання цих свідків, що доводило збереження справедливості провадження (пункт 55 Рішення). Перед тим як застосовувати відповідні принципи до обставин цієї справи, Суд вважає за потрібне нагадати, що загальна справедливість провадження є самою суттю оцінки, що є невід'ємною частиною прецедентного права на захист, закріпленого пунктами 1 та 3 статті 6 Конвенції (пункт 56 Рішення). Повертаючись до першого з питань, зазначених вище у пункті 54, Суд підкреслює, що показання цих трьох свідків були центральними у справі обвинувачення, оскільки вони були єдиними прямими учасниками

незаконної діяльності, у якій обвинувачувався заявник. Тоді як інші свідки чули обговорення між заявником і трьома відсутніми свідками про можливе переміщення наркотичних речовин, вони не знали таких деталей, і їхні показання щодо цього були доволі загальними. Всі інші докази проти заявника лише просто свідчили про те, що заявник мав можливість вчинити злочинне діяння, оскільки він мав доступ до наркотичних речовин та мав контакти з трьома відсутніми свідками (пункт 57 Рішення). Тому Суд вважає, що показання свідків були «вирішальними» в тому сенсі, що вони, ймовірно, визначали результат справи (пункт 58 Рішення). Як зазначено у пункті 15, склад суду було повністю змінено і новий склад суду не допитав жодного з трьох свідків (пункт 59 Рішення). Що стосується причин відсутності свідків, то Уряд надав записи судових засідань, з яких убачається обговорення намагань викликати свідків; проте не надав документів з поліції, прокуратури або Служби безпеки, які б описували їхні намагання встановити місцезнаходження свідків (пункт 60 Рішення). Враховуючи надання такої інформації фрагментарно / частинами, Суд дійшов висновку, що Уряд не спромігся довести належну старанність у своїх намаганнях забезпечити присутність свідків, зокрема Н. Ш., та встановити відповідні гарантії для забезпечення загальної справедливості провадження, незважаючи на відсутність трьох свідків (пункт 62 Рішення). Що стосується Н. Ш., то видається, що органи влади не змогли встановити її місцезнаходження. Проте під час повторного судового розгляду свідок вказав, що він знає місце роботи Н. Ш., однак немає відомостей того, що органи влади надалі здійснили спробу встановити її місцезнаходження. Відповідно, Уряд не продемонстрував наявність обґрунтованих і достатніх причин відсутності Н. Ш. під час повторного судового розгляду (пункт 63 Рішення). Що стосується В. Г. та І. С., то немає причин для сумніву в тому, що стан їхнього здоров'я дійсно заважав їм подолати значну відстань до Луцька, де відбувся повторний судовий розгляд. Проте Суд підкреслює, що не було надано жодних причин відсутності цих свідків під час першого судового розгляду (пункт 64 Рішення). Більше того, Суд вважає, що Уряд не спромігся продемонструвати, незважаючи на основоположну значимість показань, наданих відсутніми свідками, що відповідні гарантії мали місце задля забезпечення справедливості провадження (пункт 65 Рішення). В цьому контексті Суд нагадує, що ступінь урівноважуючих факторів, необхідних для того, щоб судовий розгляд вважався справедливим, залежить від доказової ваги показань відсутнього свідка. Чим важливіші докази, тим більшу вагу повинні мати урівноважуючі фактори для того, щоб провадження в цілому вважалось справедливим (див. рішення у згаданій вище справі *Schtschaschwili v. Germany*, § 116). Беручи до уваги показання відсутніх свідків, зокрема показання Н. Ш., у цій справі мали бути вагомі урівноважуючі фактори для забезпечення справедливості провадження (пункт 66 Рішення). Суд розглядає три потенційно альтернативних урівноважуючих фактори в провадженні (див. рішення у згаданій вище справі *Schtschaschwili v. Germany*, § 126–130, щодо обговорення можливих урівноважуючих факторів): 1) можливість, якою заявник користувався в ході національного / внутрішнього провадження, щоб надати свою власну версію розглядуваних подій та поставити під сумнів авторитет / довіру відсутніх свідків і звернути увагу на непослідовність їхніх показань; 2) наявність інших підтверджуючих доказів; 3) факт того, що заявник брав участь у конфронтації / перехресному допиті з трьома свідками під час досудового розслідування та мав можливість перехресного допиту Н. Ш. під час першого судового розгляду (пункт 67 Рішення).

Щодо першого фактору, Суд підкреслює, що заявник мав можливість в ході національного провадження надати свою власну версію подій і поставити під сумнів авторитет / довіру відсутніх свідків. Проте Суд неодноразово зазначав, що така можливість оскаржити та спростувати показання відсутніх свідків не може сама по собі розглядатись як достатній урівноважуючий фактор для компенсації недоліків для захисту, створених їхньою відсутністю. Це також мало місце і в цій справі (пункт 68 Рішення). Щодо другого фактора, як встановив Суд у пункті 57 вище, хоча і були наявні інші підтверджуючі докази, проте вони мали обмежену доказову силу через відсутність показань трьох свідків (пункт 69 Рішення). Щодо третього потенційно урівноважуючого фактору (можливість конфронтації / перехресного допиту на стадії досудового розслідування) заявник стверджував, що така можливість не могла забезпечити належний захист, оскільки на стадії досудового розслідування (коли було проведено перехресний допит / конфронтацію) захист не мав доступу до матеріалів справи / доказів. З урахуванням наведеного слід розмежовувати справу заявника та справу *Famulyak v. Ukraine* [(dec.), no. 30180/11, § 40–47, 26 березня 2019 року] і *Palchik v. Ukraine* (no. 16980/06, §50– 52, 2 березня 2017 року), у яких Суд не зіткнувся з таким питанням (пункт 70 Рішення). Обмежене знання заявника про матеріали справи на стадії досудового розслідування є важливим фактором при оцінці справедливості провадження [див., наприклад, справу *Chmura v. Poland* (no. 18475/05, § 53–56, 3 квітня 2012 року)], проте саме по собі не може бути вирішальним, оскільки у випадках, коли перехресний допит / конфронтація має місце до завершення досудового розслідування, процес зібрання доказів може бути, за природою речей, незавершеним (пункт 71 Рішення). У цій справі недолік обмеженого знання про матеріали справи на час конфронтацій / перехресного допиту, покладений на захист, не був настільки серйозним, що сама по собі конфронтація / перехресний допит була явно неналежною процесуальною гарантією (пункт 71 Рішення). Однак це не завершення питання, оскільки суддя, який в кінцевому підсумку засудив заявника, не мав можливості особисто допитати будь-якого з трьох ключових свідків обвинувачення. Окрім іншого, він не мав у своєму розпорядженні відеозаписів їхніх показань, навіть за умови, що національним правом можливість такого відеозапису передбачена, і останнє могло б надати важливу додаткову гарантію. З урахуванням цього наведена вище перешкода, з якою зіткнувся заявник на стадії досудового розслідування, була поєднана з його нездатністю протистояти свідкам у присутності судді, який розглядав справу (пункт 73 Рішення). Як наведено вище, Суд вважає важливим те, що Уряд не спромігся показати наявність достатніх та обґрунтованих / поважних причин відсутності свідка Н. Ш. під час повторного судового розгляду. Можливе місцезнаходження цього свідка було вказано під час розгляду справи в суді першої інстанції, проте, як убачається, воно перевірено не було. Що стосується інших двох свідків, то хоча їх відсутність під час повторного судового розгляду була обґрунтована поважною причиною, їхні свідчення були тісно пов'язані з показаннями Н. Ш. Таким чином, Уряду необхідно було продемонструвати наявність особливо суворих гарантій для забезпечення належного розуміння показань трьох свідків новим складом суду та справедливості провадження (пункт 74 Рішення). Однак Уряд не продемонстрував того, що у справі заявника мали місце будь-які такі гарантії, окрім того факту, що протоколи допиту цих свідків під час досудового розслідування та Н. Ш. під час суду були доступні судді під час повторного судового розгляду. Суд вважає, що Уряд не продемонстрував того, що цієї єдиної гарантії було достатньо з урахуванням обставин справи заявника

(пункт 75 Рішення). На думку Суду, вищезгадане поєднання обставин могло підірвати загальну справедливість кримінального провадження проти заявника (пункт 76 Рішення). З урахуванням наведеного варто розмежовувати справу заявника та згадану вище справу *Famulyak v. Ukraine*, що характеризувалась особливими обставинами, які відсутні в цій справі і за яких, зокрема, суд, який повторно розглядав справу, не мав можливості допитати свідків, чиї показання були вирішальними для засудження заявника у справі *Famulyak v. Ukraine*, навіть якщо останній не мав змоги перехресного допиту цього свідка у присутності судді (пункт 77 Рішення).

Констатоване порушення (стаття): Порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Дата прийняття: 05/03/2020

Дата набуття статусу остаточного: 05/03/2020 (Комітет)

Назва: CASE OF IVANKO v. UKRAINE (Application no. 46850/13)

Зміст: У своїй заяві до ЄСПЛ заявник вказував на порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з тим, що його було піддано катуванню: з боку працівників правоохоронних органів під час перебування у відділку міліції 18 грудня 2010 року; кожного разу, коли його доставляли до приміщень УБОЗу (Управління по боротьбі з організованою злочинністю); під час перебування у в'язниці. Зокрема, заявник стверджував про нездатність органів влади провести ефективне розслідування його тверджень про катування.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) у процесуальному аспекті. Відсутність порушення статті 3 Конвенції у матеріальному аспекті.

Дата прийняття: 20/02/2020

Дата набуття статусу остаточного: 20/02/2020 (Комітет)

Назва: CASE OF ANTONENKO AND OTHERS v. UKRAINE (Applications nos. 45009/13 and 53 others – see appended list)

Зміст: Заявники скаржились на встановлену законом заборону купівлі-продажу або іншим способом відчуження земель сільськогосподарського призначення.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності).

Дата прийняття: 20/02/2020

Дата набуття статусу остаточного: 20/02/2020 (Комітет)

Назва: CASE OF POVAROV v. UKRAINE (Application no. 7220/19)

Зміст: Заявник скаржився, що тривалість його досудового перебування під вартою була надмірною. Окрім іншого, вказував на відсутність або неналежний розмір компенсації за незаконне затримання чи тримання під вартою.

Констатоване порушення (стаття): Порушення пункту 3 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність) у зв'язку із надмірною тривалістю досудового тримання заявника під вартою. Порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

Дата прийняття: 06/02/2020

Дата набуття статусу остаточного: 06/02/2020 (Комітет)

Назва: CASE OF YELNIK v. UKRAINE (Application no. 10444/13)

Зміст: Заявник скаржився на надмірну тривалість його досудового перебування під вартою та кримінального провадження проти нього.

Констатоване порушення (стаття): Порушення пункту 3 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність) у зв'язку із надмірною тривалістю досудового тримання під вартою. Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) у зв'язку із надмірною тривалістю кримінального провадження.

Дата прийняття: 06/02/2020

Дата набуття статусу остаточного: 06/02/2020 (Комітет)

Назва: CASE OF GERASIN v. UKRAINE (Application no. 49614/18)

Зміст: Заявник у цій справі скаржився, що він не отримував належного рівня медичної допомоги під час ув'язнення.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) у зв'язку із неналежним рівнем медичної допомоги під час ув'язнення.

Дата прийняття: 06/02/2020

Дата набуття статусу остаточного: 06/02/2020 (Комітет)

Назва: CASE OF MESHTESHUG v. UKRAINE (Application no. 52826/18)

Зміст: Заявник скаржився на неналежні умови свого ув'язнення,

і що він не мав ефективного засобу правового захисту стосовно своїх скарг.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) у зв'язку із неналежними умовами ув'язнення. Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту).

Дата прийняття: 06/02/2020

Дата набуття статусу остаточного: 06/02/2020 (Комітет)

Назва: CASE OF ZAKUTNIY v. UKRAINE (Application no. 17843/19)

Зміст: Заявник скаржився на надмірну тривалість кримінального провадження та відсутність ефективного засобу правового захисту у системі національного законодавства.

Констатоване порушення (стаття): Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) у зв'язку із надмірною тривалістю кримінального провадження. Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту).

Дата прийняття: 30/01/2020

Дата набуття статусу остаточного: 30/04/2020 (Палата)

Набуття статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Назва: CASE OF SUKACHOV v. UKRAINE (Application no. 14057/17)

Зміст: З моменту затримання заявника у 2012 році за обвинуваченням у тероризмі він перебував під вартою у Дніпропетровському (наразі Дніпровському) СІЗО №3, який у березні 2016 року був переведений до категорії тюрем.

Заявника було засуджено у 2018 році і призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 12 років. Впродовж часу перебування в Дніпровській тюрмі заявник скаржився на санітарні та гігієнічні умови свого ув'язнення, подаючи звернення до члена парламенту у 2016 році та Генерального прокурора у 2017 році. Його перша скарга була відхилена за результатами інспекції регіональним (обласним) прокурором, який дійшов висновку про те, що твердження заявника не відповідали дійсності. Інший прокурор дійшов схожих висновків і щодо другої скарги заявника. Рішення Суду Стаття 3 Конвенції. Суд повторює, що принципи оцінки умов тримання під вартою/ув'язнення, викладені в інших рішеннях, зокрема в рішенні *Muršić v. Croatia* (no. 7334/13). Так, існування сильної презумпції нелюдського або такого, що принижує людську гідність поведінки за статтею 3 Конвенції, коли засуджений має менше 3 кв. метрів особистого простору, може іноді компенсуватися сукупністю умов ув'язнення, таких, як свобода руху та доцільність ув'язнення. Суд встановив, що особистий простір, виділений заявникові під час перебування в Дніпровській тюрмі, перебував у межах від 2,6 до 3,35 кв. метрів, що не було компенсовано іншими факторами. Дійсно, це було

також обтяжено окремими аспектами ув'язнення заявника, такими, як відсутність реальної можливості виконувати спортивні вправи між 2012 та 2014 роками. За виключенням періодів, коли заявник мав 4,3 кв. метра особистого простору в одній із камер між 2014 та 2017 роками, ЄСПЛ дійшов висновку, що кумулятивний ефект умов ув'язнення заявника становить порушення статті 3 Конвенції. Стаття 13 Конвенції Суд дійшов висновку, як і в попередніх справах проти України, що скарга до прокурора не була ефективним засобом правового захисту. Це пояснюється тим, що, зокрема, такий засіб не забезпечує належних гарантій незалежного і справедливого розгляду та не може призвести до превентивних і компенсаторних відшкодувань, а також має процесуальні недоліки, оскільки будь-яка скарга може бути розглянута повністю прокурором та установою без залучення засудженого. У справах цієї категорії Суд підкреслював, що проблеми умов тримання під вартою не були індивідуальними, а мали структурний характер, що підривало ефективність будь-яких превентивних засобів правового захисту. Зрештою, не було запропоновано будь-який компенсаторний засіб правового захисту, доступний заявникові у його справі. Таким чином, Суд дійшов висновку, що у заявника не було ефективних засобів правового захисту щодо скарги на умови його досудового тримання під вартою в тюрмі Дніпра, а тому мало місце порушення статті 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції. Стаття 46 Конвенції. Обов'язкова сила рішень та їх виконання Суд підкреслює, що він вже констатував порушення статей 3 та 13 Конвенції щодо неналежних умов ув'язнення в СІЗО в Україні в 55 інших рішеннях, 120 аналогічних скарг очікують розгляду, і що згідно з останніми статистичним відомостям більше 20 000 осіб перебувають в установах досудового тримання під вартою. Таким чином, справа стосувалася постійної структурної проблеми, яка вплинула і була здатна вплинути на велику кількість осіб. Незважаючи на триваючу реформу пенітенціарної системи, ситуація з досудовим триманням під вартою не покращилась. Таку відсутність прогресу відзначили як Комітет міністрів Ради Європи так і Європейський комітет із запобігання катуванням або такому, що принижує гідність поведженню чи покаранню, які постійно закликали українські органи влади до вирішення цієї проблеми. Незважаючи на те, що Комітет міністрів здійснює нагляд за виконанням рішень Суду щодо умов ув'язнення в Україні впродовж останніх 14 років, такі порушення, як у справі заявника, продовжують мати місце.

З огляду на наведене Суд вирішив застосувати процедуру пілотного рішення у справі заявника та перерахував комплексні заходи для вирішення структурної проблеми. Зокрема, було висловлено припущення, що переповненість місць досудового тримання/ув'язнення може бути зменшена завдяки частішому застосуванню запобіжних заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, та шляхом мінімізації застосування запобіжних заходів у вигляді досудового тримання під вартою. Прокурорів та інших працівників правоохоронних органів варто заохочувати до зменшення кількості клопотань про тримання під вартою та їх продовження, за виключенням найбільш серйозних справ, і якомога ширше використовувати альтернативи за відповідної можливості. Більше того, чинний мінімальний стандарт особистого простору за національним законодавством 2,5 кв. метрів на ув'язненого необхідно узгодити з Конвенційними стандартами. Варто також виділити відповідні кошти для проведення основних робіт по відновленню/ремонті діючих місць позбавлення волі та замінити старі установи на нові без затримок. Більше того, має бути впроваджена система ефективних засобів захисту згідно з прецедентною практикою Суду. Найкращим

превентивним засобом захисту може бути спеціальний незалежний орган влади для нагляду за місцями позбавлення волі, тоді як компенсаторні засоби захисту можуть включати в себе зменшення покарання засудженому або відшкодування шкоди. Суд підкреслює, що превентивний та компенсаторний засоби захисту мають бути взаємопов'язані, і задля їх ефективності – також і поєднуватись. Зрештою, враховуючи постійний та триваючий характер проблеми та явну відсутність будь-якого конкретного рішення, Суд закликав українські органи влади забезпечити доступні ефективні превентивні та компенсаторні засоби захисту впродовж наступних 18 місяців з дня набуття цим рішенням статусу остаточного.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) щодо умов тримання заявника під вартою в Дніпровському СІЗО. Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту) у зв'язку із відсутністю ефективних засобів за скаргою заявника за статтею 3 Конвенції. Держава-відповідач повинна впродовж 18 місяців з дати набуття цим рішенням статусу остаточного відповідно пункту 2 статті 44 Конвенції забезпечити поєднання ефективних внутрішніх засобів правового захисту щодо умов тримання під вартою, які мають включати як превентивний, так і компенсаторний ефект задля того, щоб у повному обсязі виконати вимоги, викладені в цьому рішенні.

Дата прийняття: 23/01/2020

Дата набуття статусу остаточного: 23/01/2020 (Комітет)

Назва: CASE OF GOLOVKO v. UKRAINE (Application no. 2053/09)

Зміст: У своїй заяві до ЄСПЛ заявник вказав, що з ним жорстоко поводитися працівники міліції і що йому не було забезпечено ефективного розслідування цих фактів. Заявник стверджував, що його засудження головним чином базувалося на його зізнавальних показаннях, отриманих під тиском та за відсутності захисника. Він також зазначив, що мало місце втручання у його право на захист у зв'язку з відмовою в доступі до захисника, найнятого його дружиною до 12 лютого 2003 року; інший захисник був нав'язаний заявникові слідчим, і відтворення подій 11 лютого 2003 року відбулося за відсутності правничої допомоги заявникові.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) у процесуальному аспекті. Відсутність порушення статті 3 Конвенції у матеріальному аспекті. Порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Дата прийняття: 23/01/2020

Дата набуття статусу остаточного: 23/01/2020 (Комітет)

Назва: CASE OF YURIY KOVAL v. UKRAINE (Application no. 35121/09)

Зміст: У справі предметом розгляду були твердження заявника

про те, що з ним жорстоко поводитися працівники міліції під час затримання 16 листопада 2007 року і що не було проведено ефективного розслідування таких фактів на порушення статті 3 Конвенції.

Заявник вказав, що умови його ув'язнення та перевезення 23 та 24 грудня 2008 року і побутові умови його ув'язнення у Миколаївському СІЗО суперечили статті 3 Конвенції, звернув увагу на те, що національні суди, які прийняли рішення про досудове тримання заявника під вартою і надалі підтримували раніше обраний запобіжний захід, не були незалежними та неупередженими всупереч пунктам 3 та 4 статті 5 Конвенції тим через те, що клопотання про досудове тримання заявника під вартою було підтримане Головою Верховного Суду України, який мав визначені повноваження стосовно суддів, що приймали рішення про досудове тримання заявника під вартою. Ні заявника, ні його захисників не було поінформовано про судові слухання 18 лютого, 21 квітня та 16 червня 2009 року щодо досудового тримання заявника під вартою, їм не було дозволено бути присутніми на судових засіданнях, сторона захисту не мала можливості підготувати та подати свої заперечення представникам сторони обвинувачення, оскільки стороні захисту не було надано можливості ознайомитись із клопотаннями прокуратури про продовження строку тримання заявника під вартою на порушення пункту 4 статті 5 Конвенції. Заявник також зазначив про надмірну тривалість кримінального провадження проти нього та надмірну тривалість застосування до нього підписки про невиїзд.

Констатоване порушення (стаття): Порушення пункту 4 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність) щодо судових слухань 18 лютого, 21 квітня та 16 червня 2009 року. Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) у зв'язку із тривалістю провадження.

Дата прийняття: 23/01/2020

Дата набуття статусу остаточного: 23/01/2020 (Комітет)

Назва: CASE OF STRYKOV v. UKRAINE (Application no. 78484/11)

Зміст: Заявник у цій справі скаржився на те, що йому не було забезпечено належного медичного лікування та допомоги під час ув'язнення і що умови його перевезення між СІЗО та судом були неналежними і він не мав ефективного засобу правового захисту щодо своїх скарг.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) у зв'язку з відсутністю належної медичної допомоги під час ув'язнення. Порушення статті 3 Конвенції стосовно умов перевезення заявника між Запорізьким СІЗО та судом. Порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту)

Дата прийняття: 16/01/2020

Дата набуття статусу остаточного: 16/01/2020 (Комітет)

Назва: CASE OF STRYZH v. UKRAINE (Application no. 39071/08)

Зміст: Заявниця у цій справі скаржилася, що її право на справедливий суд було порушене внаслідок того, що її не поінформували про касаційне провадження і не надали можливості відповісти на повідомлення про касаційну скаргу.

26 грудня 2001 року заявниця придбала квартиру в Т., сплативши 26 500 грн. 17 травня 2005 року заявниця приєдналася до розпочатого судового провадження як співвідповідач у цивільній справі між відчужувачем квартири та іншими зацікавленими сторонами, оскільки позивачі пред'явили додаткові вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу квартири, укладеного 2001 року між відчужувачем і заявницею.

19 жовтня 2005 року Заводський районний суд Запоріжжя визнав, окрім іншого, договір купівлі-продажу квартири недійсним, а В. С. та І. С. – власниками цієї квартири. Суд зобов'язав Т. сплатити 26 500 грн на користь заявниці. Вона подала апеляцію. 13 грудня 2005 року Запорізький обласний апеляційний суд скасував рішення суду від 19 жовтня 2005 року як незаконне та відхилив позовні вимоги як необґрунтовані.

Позивачі подали касаційну скаргу на це рішення. 4 квітня 2006 року Верховний Суд України ухвалив рішення про відкриття касаційного провадження і розпорядився, що копії повідомлення про касаційну скаргу мають бути направлені сторонам справи, які мали б надати свої заперечення до 4 травня 2006 року. 24 жовтня 2007 року матеріали справи були направлені до Одеського обласного апеляційного суду для розгляду. Заявницю не було повідомлено ні про подану касаційну скаргу, ні щодо відкритого касаційного провадження. 3 квітня 2008 року Одеський апеляційний обласний суд, діючи як суд касаційної інстанції, розглянув справу. Сторони не було поінформовані про судові засідання.

Вивчивши доводи касаційної скарги та матеріали справи, касаційний суд скасував рішення апеляційного суду від 13 грудня 2005 року як необґрунтоване та залишив у силі рішення суду першої інстанції від 19 жовтня 2005 року. 2 травня 2008 року заявниця дізналася про судові засідання та рішення суду касаційної інстанції. 3 липня 2009 року В.С. ініціював судові провадження стосовно виселення заявниці з квартири. 21 квітня 2010 року Орджонікідзевський районний суд м. Запоріжжя прийняв рішення про виселення заявниці. Це рішення суду не оскаржувалось.

Констатоване порушення (стаття): Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) у зв'язку із порушенням вимоги змагальності судового провадження.

IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ

40

Олена Гайдай

член Комітету захисту прав людини НААУ

НЕЗАРЕЄСТРОВАНІ ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ ЯК НАГАЛЬНИЙ СПОСІБ ЛІКУВАННЯ УКРАЇНЦІВ ВІД КОРОНАВІРУСУ

27.03.2020 року на засіданні Верховної Ради було прийнято законопроект № 3268 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення лікування коронавірусної хвороби (COVID-19)».

Даним законопроектом пропонується, з метою забезпечення лікування хворих на коронавірусну хворобу (COVID-19), дозволити застосування незареєстрованих в Україні лікарських засобів, які рекомендовані офіційним органом США та країн ЄС, Великобританії, Швейцарської Конфедерації, Австралії, Ізраїлю, Канади, Китайської народної республіки, Японії для лікування коронавірусної хвороби (COVID-19) у відповідній країні, а також зареєстрованих лікарських засобів за показаннями, які не визначені інструкцією для медичного застосування, за умови наявності доведеної ефективності щодо лікування коронавірусної хвороби (COVID-19) або якщо ці лікарські засоби рекомендовані офіційним органом однієї із зазначених вище країн для лікування коронавірусної хвороби (COVID-19) у відповідній країні.

З метою забезпечення вищезгаданого Закону у законопроекті передбачається внесення відповідних змін до ст. 44 Основ законодавства України про охорону здоров'я та ч. 8 ст. 7 Закону України «Про лікарські засоби».

Даний законопроект створений з єдиною і головною метою – швидко реагувати та створити максимально належні заходи та методи лікування хворих на коронавірусну інфекцію (COVID-19).

Ліки, що умовно потрапляють на лікарський ринок повинні бути офіційно зареєстровані в Україні. Законопроект же дозволяє застосовувати лікарські засоби не зареєстровані, але у яких доведено результативність у боротьбі з коронавірусом у певних країнах. Отже дозволяється пропуск клінічних випробувань тих чи інших лікарських засобів та пропуск процедури їх реєстрації.

В свою чергу, клінічні випробування лікарських засобів прово-

дяться з метою встановлення або підтвердження ефективності та нешкідливості лікарського засобу. Вони можуть проводитись у лікувально-профілактичних закладах, які визначаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я.

Законопроектом дозволяється використання зареєстрованих лікарських засобів з метою лікування коронавірусної інфекції навіть, якщо інструкцією з медичного застосування даного засобу на COVID-19 не передбачено таке лікування.

Однак, Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я (ВООЗ) заявлено про відсутність у світі ефективного лікування коронавірусу.

Дані заходи, що несе Законопроект є наразі важливими для країни, однак вважаю за необхідне з метою добросовісної діяльності фармацевтичних фірм, законодавцем чітко зазначити перелік лікарських засобів, що довели свою ефективність в лікуванні коронавірусної інфекції.

Наступним питанням, що потребує більш чіткого пояснення, є аналіз доказів та відповідно прийняття рішення, щодо можливості застосування таких ліків за показаннями, що не включені до затвердженої інструкції для медичного застосування. Адже наразі абсолютно не зрозуміло, хто вирішує дане питання та яким чином.

Також, з метою захисту прав та інтересів кожного громадянина, щодо лікарських засобів, які йому призначаються, лікарем необхідно провести роз'яснення, що таке незареєстрований лікарський засіб та обов'язково отримати згоду пацієнта на таке медичне втручання.

І на останок, даний законопроект має термін дії – три місяці, однак доцільно було б термін дії цього тимчасового Закону пов'язати з настанням певного юридичного факту.

Роман Гайдай

Голова Секції захисту права на правову допомогу
Комітету захисту прав людини НААУ

СКАСУВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ МОНОПОЛІЇ АБО ЯК УКРАЇНЦІВ ПОЗБАВЛЯЮТЬ ПРАВА НА ЗАХИСТ В СУДАХ

Відповідно до законопроекту №1013 «Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)» за який проголосувала більшість народних депутатів, у адвокатів залишається право здійснювати представництво в судах переважно у кримінальних провадженнях. Даним законопроектом депутати хочуть виключити представництво адвокатів в адміністративних, господарських, цивільних справах, навіть попри те, що саме представництво було завжди і було виділено в категорію незначних справ там, де можлива участь юристів. Такі справи не потребують високої кваліфікації, і це було зроблено для того, аби не обмежувати доступ по тим справам, які не вимагають додаткового чи спеціального, більш глибокого їх вивчення.

Так, законодавець передбачає, що ухвалення Закону сприятиме оптимізації механізму отримання професійної правничої допомоги.

На мою думку та думку більшості представників адвокатської професії, сьогодні ми не сперечаємося з юристами, вони не є нашими опонентами, як і ті громадяни, які бажають, щоб їх інтереси були представлені в судах саме юристами.

На сьогоднішній день, адвокатура в Україні не потребує додаткового фінансування, вона активно розвивається в напрямку Європейських норм та стандартів. Одночасно не є поставленою мета, аби всі справи проходили виключно через адвокатів. У сучасній адвокатури немає абсолютної фінансової зацікавленості.

Так, представництво інтересів сторін адвокатами в судах, з 2020 року є абсолютно правильним і сприятиме активному розвитку правової та судової системи в Україні. Спочатку представництво здійснювалось у касаційній інстанції з 2017 року, потім в апеляційній з 2018 року, і в 2020 році адвокати вже починають здійснювати представництво в усіх судових інстанціях.

Для чого це потрібно?

У першу чергу, це дозволить забезпечити еволюційний розвиток судової системи і доступу до правосуддя для звичайних людей. Система адвокатської монополії давно працює в країнах Європи, де високо розвинена як судова система так і адвокатура в цілому. До прикладу візьмемо Францію, у якій взагалі сторона не можна звернутись до суду, якщо не буде діяти через свого адвоката. Адже виключно адвокат, завдяки своїй вузькій спеціалізації та високій кваліфікації надає грамотну правову оцінку юридичним питанням. Значна кількість правових питань

вирішується в досудовому порядку (у високорозвинених країнах в досудовому порядку вирішується близько 80% справ). Тобто, проводиться кваліфікована консультація, проводиться значна робота на початкових етапах, вибудовується певний алгоритм дій з тією метою, щоб звернення до суду було вже як крайня міра.

В Україні ж, на сьогоднішній день, все починається з подання позовної заяви до суду, а вже потім ми проводимо певні види комунікацій з опонентами. І на сьогоднішній день ми маємо ситуацію, коли суди, з виключним представництвом адвокатів, завантажено в значній мірі - це є тією проблемою, яку необхідно вирішувати із залученням всіх представників юриспруденції.

Держава, в свою чергу, прийняла рішення боротися з проблемою завантаженості судів, шляхом зростання ставок судового збору. Сума судового збору зростає настільки, що на сьогодні вже не кожна особа може навіть долучившись до адвокатської допомоги, бути достатньо впевненою в результаті аби піти до суду. Величезний бар'єр, щодо сплати судового збору постає таким чином, що нові суми навіть для людей з середнім заробітком в Україні є непомерними. В результаті чого громадяни часто відмовляються від свого права на захист в судовому порядку. Деякі звертаються, але якщо їм не пощастило в суді першої інстанції, то вони не можуть фінансово потягнути судовий тягар по сплаті збору в судах вищої інстанції. Їм для цього потрібно брати кредити чи інші фінансові зобов'язання, адже якщо ставка судового збору в суді першої інстанції 100%, то в суді апеляційної інстанції це вже 200%. Одночасно, додаються витрати на адвоката чи юриста для того, щоб ефективно використати своє право на захист.

Під час проведення круглого столу Радою Європи в лютому 2020 року, гостро було піднято питання про значне підвищення ставок судового збору. Незахищені громадяни (з низьким рівнем доходу) не можуть самостійно чи за допомогою юристів звертатися за захистом своїх прав до суду, оскільки ставки судового збору є занадто великими для них, а це в свою чергу призводить до порушення Конституційних прав громадян, оскільки кожен має право на звернення до суду за захистом своїх прав.

Однак під час вищезгаданого заходу думки зовсім розділилися. Наприклад, судді виступають за збільшення судового збору, щоб таким чином розвантажити себе, оскільки думають, що збільшення ставок зменшить наплив позовів. Держава, судова адміністрація також хочуть вводити нові зміни зі збільшення ставок судового збору з метою розвантаження цих же судів. Так, наразі в судах перебувають цивільні справи з 2014 року – справи, які повинні розглядатися в двохмісячний термін, розглядаються по 5–6 років. Нонсенс, але на сьогодні кримінальні справи розглядаються швидше за цивільні.

Великою проблемою є те, що держава заручившись підтримкою суддів, намагається підняттям ставок судового збору розвантажити суди, і при цьому впевнено вважаючи, що гонорар адвокатів з введення виключного їх представництва значно збільшиться.

Варто зауважити, що наша держава і суди забувають про те, що саме адвокатам належить висококваліфікований підхід до вирішення спорів. Адвокат враховуючи судову практику, ретельно досліджуючи законодавчу базу та зберігаючи свою репутацію (в умовах високої конкуренції) не подаватиме безпідставні позови, максимально застосовуючи заходи досудового врегулювання спору, адже розуміє момент коли в судах є незначна

перспектива задоволення позову, є ризик втратити судовий збір і своє право на захист. Беручи до уваги такі фактори, адвокати намагаються більш професійно вирішити той чи інший спір у досудовому порядку.

Для адвоката – звернення до суду є крайнім випадком, що не можна сказати про традиції, які існували до 2012 року, та до внесення змін до Конституції, щодо виключного представництва адвокатів судах.

З огляду на вищевикладене, у підсумку варто зазначити, думка більшої кількості адвокатської спільноти зводиться до того, що необхідно не відходити назад на кілька десятків років, а варто йти в ногу з часом, запозичувати та втілювати досвід країн Європи, Америки, запроваджувати інститути медіації з досудового врегулювання спорів. Створити максимальний та вільний доступ осіб для звернення до адвокатів та надання останніми правової допомоги на стадії виникнення конфліктних ситуацій, з єдиною метою – максимального зменшення правових спорів в судах та максимально ефективного захисту прав та свобод громадян.

Дмитро Кирплук

Голова Секції захисту прав національних меншин Комітету захисту прав людини Член Ради молодіжного комітету «UNBA NextGen» НААУ

ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПОКОЛІННЯМИ АДВОКАТУРИ

Життя метрів права та їх опит є безцінним прикладом для Української спільноти якою ціною напрацьовувалась практика Захисту Прав Людини, професійність та незалежність сучасної Адвокатури. Саме тому тяглість поколінь, поєднання опиту та сучасних демократичних принципів є вкрай важливим для розвитку Адвокатури.

З принципів Захисту Прав Людини, якими обґрунтовується наявність єдиної професії професійних та незалежних юристів, випливає, що саме Права Людини – є сенсом існування адвокатури.

Історія свідчить, що за радянських часів держава намагалася впливати на етнічну різноманітність населення, внаслідок чого у документах змінювалися імена та прізвища. Багато людей або позбулися національної свідомості, або постраждали через бажання зберегти свою культуру та традиції.

Національна ідентичність стала такою темою, що адвокати «старої школи» можуть сприймати як жарт, наприклад, питання формування негативного іміджу певних національних меншин або відсутність кримінального провадження у справі про продаж літератури, яка підтримує расову дискримінацію.

Саме тут виявляється зворотній зв'язок між поколіннями адвокатури, коли вже «молоді» вчать «старих» сучасному баченню Прав Людини під новим кутом зору, бо мають певний міжнародний досвід та розуміють різницю у реалізації прав різних категорій громадян в різних країнах.

У Преамбулі до Конституції України визначено, що Український Народ – це громадяни України всіх національностей, які мають право на самовизначення, вираження своєї волі, захист прав і свобод людини, а також право на гідні умови життя.

Неможливо переоцінити важливість даної тези, але, з іншого боку, слід звернути увагу на відсутність конституційної заборони дискримінації, ксенофобії, расизму, антисемітизму, геноциду тощо.

Незважаючи на «європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» до сьогодні постають питання чи порушуються взагалі права громадян через їхнє етнічне походження; чи порушуються права осіб однієї національності більше, ніж іншої; чи впливає на таке порушення стать, мова чи колір шкіри національних меншин? Звісно відповідь є у самому питанні.

Вказане є підставою для турботи осіб більше 100 (а за деякими даними – більше 160ти) національностей які постійно проживають та є громадянами України (за даними Вікіпедії <https://uk.wikipedia.org>).

На мою думку, адвокати мають приділяти увагу етнічному походженню своїх клієнтів та проводити відповідні обговорення в правничій спільноті, вчасно використовуючи законодавство, яке захищає права національних меншин: Конституція та Кодекси України, Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» тощо.

Вважаю, що Україна, яка колись пережила Голодомор, може зрозуміти біль свого народу та вдосконалити реалізацію прав національних меншин за допомоги ініційованого на базі Національної асоціації адвокатів України міжетнічного діалогу із запрошенням представників органів влади, громадських організацій та дипломатичних представництв, а також при участі опитних та ініціативних адвокатів усіх поколінь.

Ганна Колесник

Голова Комітету захисту прав людини НААУ,
Голова Секції з боротьби з кіберзлочинністю

ЕЛЕКТРОННИЙ ЦИФРОВИЙ ПІДПИС: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТА СПОСОБИ ПЕРЕВІРКИ СПРАВЖНОСТІ

В умовах карантину все більш актуальним стає питання: як налагодити свою роботу не покидаючи офіс, щоб не піддавати себе та своїх рідних небезпеці зараження коронавірусом? Так, в роботі адвоката, окрім участі в судових засіданнях та процесуальних діях, значний об'єм витрат трудового ресурсу займає відправлення документів поштою або подання документів до суду чи відповідної організації особисто, а отже відвідування цих установ.

Але на сьогодні все це можливо зробити і не виходячи з офісу. Саме тому, все більшої популярності набирає спосіб відправки документів електронною поштою, який має певний нюанс – наявність електронного цифрового підпису (далі – ЕЦП).

Де можна отримати ЕЦП? Так, відповідно до законодавства отримати ЕЦП фізична або юридична особа може в одному з Акредитованих центрів сертифікації ключів (АЦСК). Для ознайомлення із тим, хто офіційно входить до переліку таких центрів, можете перейти за посиланням: <https://czo.gov.ua/ca-registry>.

Але як бути, коли у Вас немає ЕЦП і Акредитовані центри сертифікації ключів (АЦСК) перейшли на дистанційну роботу або Ви знаходитесь під самоізоляцією? Не на умовах реклами, але доречно зазначити, що ЕЦП можливо отримати через особистий кабінет «Приват 24», тобто не виходячи з дому. Це зробити досить просто: зайдіть в розділ «Усі послуги», вибираємо «Бізнес», «Завантажити сертифікат». Заповніть відсутні відомості у формі заявки на отримання сертифікату. Зверніть увагу, що поле «E-mail» обов'язкове для заповнення. Повну інструкцію отримання сертифікату можливо переглянути клацнувши на рядок «Як це працює».

Які можливості надає Вам ЕЦП? За допомогою послуг ЕЦП можна підписувати електронні документи, користуватися електронними послугами, реєструватися на державних порталах та ін. Варто зауважити, що документи, підписані за допомогою ЕЦП, мають таку саму юридичну силу, як і звичайні. Із цього слідує, що вимога направити відскановану копію документи із звичайним підписом є неправомірною, у разі попереднього направлення документу підписаного ЕЦП.

Як підписати документ ЕЦП? Для цього існує немало сервісів, як платних та і безкоштовних. Наприклад, на сайті Державного підприємства «Національні інформаційні системи»

<https://ca.informjust.ua/>

можливо і підписати документ і перевірити документ на наявність підпису ЕЦП. Схоже працює також сервіс підписання документів ЕЦП і на сайті Центрального засвідчувального органу Міністерства цифрової трансформації України <https://czo.gov.ua/>

Дуже зручним для користування є Paperless <https://paperless.com.ua/> – сервіс для компаній та підприємств по обміну документами між собою в електронній формі. Переваги даного сервісу в тому, що тут легко підписувати за допомогою електронно-цифрового підпису та зберігати свої договори, акти та інші документи в електронній, а не паперовій формі.

Дані сервіси дають можливість підписати документи як в текстовому форматі Word, так і в PDF. Рекомендую підписувати в форматі PDF, адже текстові формати під час пересилання можуть зміщувати текст, в разі, якщо особа, яка відкриває документ використовує іншу ніж Ви програму для відкриття документу, або навіть іншу версію програми. Для цього не потрібно використовувати програми по переформатуванню, а достатньо зберігаючи документ у Word вибрати потрібний формат, а саме PDF.

Якщо у вас фото документу, яке потрібно засвідчити за допомогою цифрового підпису, то спочатку потрібно його переформатувати, тут в нагоді стане сервіс ILovePDF <https://www.ilovepdf.com/> який до речі допоможе також роз'єднати PDF-документ на сторінки, в разі потреби, або навпаки.

Як пересвідчитися у справжності ЕЦП? У загальному використання ЕЦП є надійним способом захисту своїх файлів від підробки, адже за використанням такого підпису постійно слідує провайдер і у разі потреби Ви можете шифрувати свої файли. Але все одно, інколи закрадається недовіра до тих файлів, які надходять із підписом ЕЦП, особливо, якщо мова іде про великі суми. Саме тому, Ви можете перевірити достовірність отриманого ЕЦП на сервісах, про які йшлося вище, які створені для підписання документів ЕЦП.

ПОДАННЯ ДО СУДУ ДОКУМЕНТІВ ЕЛЕКТРОННОЮ ПОШТОЮ – НОВЕЛИ СЬОГОДЕННЯ

Наразі дуже актуальним є питання подання до суду документів шляхом надсилання на електронну пошту.

Відповідно до ЗУ «Про електронні документи та електронний

документообіг» електронний документообіг здійснюється відповідно до законодавства України або на підставі договорів, що визначають взаємовідносини суб'єктів електронного документообігу.

Але на разі існує ряд проблем, з котрими зіштовхуються учасники справи при надісланні документів до Суду за допомогою електронної пошти:

1. Не реєстрація електронного документа, у зв'язку з порушенням вимог до офіційного електронного листа.

Так, відповідно до інформації, яка міститься на сайтах деяких судів (наприклад: https://ck.arbitr.gov.ua/sud5026/gromadyanam/vimogi_do_email/), до електронних листів повинні застосовуватись наступні вимоги:

- Заповнений рядок «Тема»: день, місяць, рік; реєстраційний номер листа; інше. Наприклад: 02.02.2020, № 02/2020, Суддя: Іванов І.І., Справа № 111/11/20 – клопотання про призначення експертизи.
- В тексті самого листа може бути вказано попередній короткий зміст, з обов'язковим вказанням доданих файлів у вкладенні до листа.
- Підпис електронного листа здійснюється таким чином:
  - 1) посада та ПІБ відправника (у разі відправлення структурним підрозділом – назва організації, структурного підрозділу та ПІБ відповідальної особи/виконавця); номер телефону (в т.ч. – мобільного телефону); електронна адреса для зворотного зв'язку.

Зовсім не можу погодитись із даними рекомендаціями, так як, по-перше, не зрозуміло, яким саме нормативним документом суди керуються, надаючи такі рекомендації, а по-друге:

- а) Рекомендую заповнити в рядку «Тема»: кому саме та про що даний електронний лист. Наприклад: Суддя: Іванов І.І., Справа № 111/11/20 – клопотання про призначення експертизи. Сам електронний лист обов'язково містить інформацію про дату та час відправлення, а тому немає потреби вказувати про це в темі. Щодо вихідного номеру, то це не є обов'язковим реквізитом для листів фізичних осіб, якщо ж Ви все-таки присвоюєте електронному листу вихідний номер, то доцільно його вказати в самому тексті листа.
- б) Сам текст електронного листа, на моє переконання, повинен бути по аналогії супровідного листа, тобто містити коротку інформацію про те, що саме надсилається даним листом з переліком файлів, що до нього додаються та посиланням на те, що ці файли підписані ЕЦП, проханням приєднати дані документи до матеріалів провадження/справи та проханням підтвердити отримання даного листа (далі поясню навіщо).

2. Відмова в реєстрації або залишення без розгляду документів надісланих за допомогою електронної пошти, а не за допомогою підсистеми «Електронний суд».

Так суди можуть взагалі ігнорувати електронні листи і не надавати відповідь на них або відправляти відповідь про невідповідність листа певним вимогам закону. Так, наприклад, Печерський районний суд м. Києва, як до речі і Шевченківський суд м. Києва, дуже часто (але не завжди) відмовляє в прийнятті документів надісланих електронною поштою та підписаних ЕЦП та вимагає надсилання документів за допомогою підсистеми «Електронний суд».

Потрібно звернути увагу як учасників процесу, так і суду на те, що така відмова в реєстрації електронного листа або в прийнятті його до розгляду є безпідставною та порушує ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Щодо вимоги надсилання документів за допомогою підсистеми «Електронний суд», то дана система не обмежує право учасників судового процесу надсилати до суду документи електронною поштою, це вибір самого учасника процесу, яким із способів подати до суду документи: самостійно через канцелярію, надіслати листом за допомогою Укрпошти, кур'єром, за допомогою підсистеми «Електронний суд» чи електронною поштою. Будь-які обмеження судом такого права учаснику є протизаконним.

Порядок використання для обміну документами електронною поштою встановлено Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг», в якому зазначено, що порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно з законодавством.

Наказом Державної судової адміністрації України від 23 березня 2017 року № 367 затверджено Тимчасовий регламент обміну електронними документами між судами та учасниками судового процесу, кримінального провадження, який визначає порядок надсилання учасникам судового процесу, кримінального провадження процесуальних документів в електронному вигляді паралельно з документами у паперовому вигляді відповідно до процесуального законодавства. Особливістю обміну документами в цій підсистемі є **обов'язкове надсилання документів одночасно і в електронному і в паперовому вигляді**, учасники повинні бути зареєстровані в цій підсистемі, ця підсистема містить готові шаблони клопотань та інших процесуальних документів, що є не завжди зручно, шаблони є не з усіх процесуальних питань, вони не завжди коректно складені, сама підсистема не зрозуміло на якій мові, так як одне слово в назві написано українською мовою, інше російською, а інше не зрозуміло якою, система постійно «висне» та має багато інших недоліків.

Відповідно до п. 2 розділу II Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженої Наказом Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814, якщо після отримання документа електронною поштою або факсимільним зв'язком до суду надходить такий документ і на паперовому носії, останній передається за призначенням. На оригіналі документа на реєстраційному штампі додатково зазначається дата одержання електронного повідомлення.

Тобто, дана інструкція передбачає, що отримані документи електронною поштою теж реєструються в АСДС та передаються до розгляду.

П. 10 розділу II Інструкції з діловодства в місцевих та апеля-

ційних судах України визначає, що приймання та передавання документів електронними засобами зв'язку здійснюється відповідно до Положення про порядок використання ресурсів локальної обчислювальної мережі в Державній судовій адміністрації України, територіальних управліннях Державної судової адміністрації України, місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції, затвердженого наказом ДСА України від 04.12.2013 № 164, та Тимчасового порядку обміну офіційними електронними документами, затвердженого наказом ДСА України від 15.11.2016 № 231.

Відповідно до п. 8.2.1 Положення про порядок використання ресурсів локальної обчислювальної мережі в Державній судовій адміністрації України, територіальних управліннях Державної судової адміністрації України, місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції, затвердженого наказом ДСА України від 04.12.2013 № 164, користувач зобов'язаний перевіряти електронну поштову скриньку не менше 2 разів на день (на початку першої та другої половин робочого дня). З чого випливає, про обов'язок працівників суду перевіряти електронну пошту на наявність повідомлень та передавати їх для реєстрації в АСДС.

Відповідно до п. 22 Тимчасового порядку обміну офіційними електронними документами, затвердженого наказом ДСА України встановлено порядок дій працівника суду в разі отримання електронного листа.

З чого можна зробити висновок, що не існує документу, який би обмежував учасника процесу в надісланні документів до суду за допомогою електронної пошти, а, навпаки, зазначеними вище документами встановлено порядок отримання електронних листів та їх реєстрацію в АСДС.

Аналогічного висновку дійшов і Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду 19 вересня 2019 року у справі №826/14954/17. Так, в своєму рішенні суд вказав, що ні Інструкцією, ні іншим нормативно-правовим актом не визначено права суду (його відповідального працівника) вирішувати питання щодо дотримання заявником вимог процесуального закону до форми (паперова, електронна тощо) документа та, тим більше, повертати такий документ автору.

В листі Печерського районного суду м. Києва від 23 березня 2020 року № 1022/20 вказано вхідний номер клопотання № 40915, що свідчить, що даний лист був зареєстрований в АСДС, але не переданий до розгляду, що є порушенням розділу III Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України кореспонденція, що стосується розгляду конкретної справи, після її реєстрації в АСДС, передається судді (судді-доповідачу), у провадженні якого перебуває справа. Передавання документів здійснюється під підпис у реєстрі в порядку, визначеному в суді.

Окрім того, на сьогоднішній день в умовах карантину додатково діють норми, які рекомендують учасникам звертатися до суду, подавати документи за допомогою електронного листування.

Так, карантин був запроваджений на території України згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» від 11.03.2020 року № 211 (з відповідними внесеними змінами).

Згідно Рекомендації Ради суддів України викладених у листі № 9 рс186/20 від 16 березня 2020 року – громадянам (та іншим особам) було рекомендовано подавати процесуальні доку-

менти у справах шляхом їх надіслання на офіційну електронну адресу суду, а не зобов'язано подавати електронні документи лише через підсистему «Електронний суд».

Відповідно судами були прийняті розпорядження щодо організації роботи в судах в умовах карантину.

Не виключенням є і Печерський районний суд м. Києва. Звертаючись до тексту Наказу № 128-з/2020, а саме в п. 1 вказано, що встановлено особливий режим роботи Печерського районного суду м. Києва та вказано **щодо рекомендації подання процесуальних документів на електронну адресу суду** inbox@pc.ki.court.gov.ua. Проте, при цьому Печерським районним судом м. Києва відбувається надіслання (у відповідь на електронний лист) роз'яснення щодо виключної необхідності подання документів через підсистему «Електронний суд», котре не тільки суперечить визначеним вище нормативним актам, відповідному Наказу Суду та Рекомендації Ради суддів України.

3. Суди не підтверджують отримання листа та надають відповідь, пересилають документи з порушенням встановленого порядку.

Окремо потрібно звернути увагу, що самі **суди не дотримуються**, надсилаючи електронні листи учасникам справи/ провадження **нормативно-правових актів, які регулюють створення та направлення електронних листів**.

Так зокрема, в розділі «Тема» листа, який направлено мені в якості відмови розглянути клопотання, не вказано дати та вихідного номеру листа, кому даний лист, а в тексті відсутнє посилання на прикріплений файл та не вказано даних особи, яка цей лист складала.

Відповідно до п. 8.2.13 Положення про порядок використання ресурсів локальної обчислювальної мережі в Державній судовій адміністрації України, територіальних управліннях Державної судової адміністрації України, місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції, затвердженого наказом ДСА України від 04.12.2013 № 164, При формуванні електронного листа в рядку «Тема» вказується його зміст у стислому вигляді. Якщо кінцевий адресат не має власної електронної адреси, в електронному листі треба вказати, кому адресована передана інформація (якщо ця інформація відсутня в рядку «Тема»). Рядок «Тема» заповнюється обов'язково.

Відповідно до п. 8.2.17 цього ж Положення кожний електронний лист має бути підписаний. Підпис складається з наступних рядків:

- посада та назва підрозділу, назва Користувача;
- прізвище, ім'я, по батькові відправника;
- код міжміського зв'язку (оператора мобільного зв'язку) та телефон;
- e-mail адреса.

До даного листа приєднаний файл PDF, але відповідно до п. 8.2.14 Положення, у випадку приєднання файлів у листі необхідно давати стислу інформацію про файли, що приєднуються. Усі приєднані файли мають бути у форматі «ZIP-архіву» або «RAR-архіву».

І найголовніше те, що даний лист не підписаний ЕЦП, що відповідно є порушенням усіх вище визначених норм, а саме:

- Відповідно ст. 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», вказано, що для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний підпис, накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа.
- Відповідно ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму.
- Відповідно до п. 8.2.8 Положення про порядок використання ресурсів локальної обчислювальної мережі в Державній судовій адміністрації України, територіальних управліннях Державної судової адміністрації України, місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції, офіційні документи, що вкладаються до електронного листа-повідомлення, за умови впровадження електронного цифрового підпису, обов'язково підписуються з використанням посиленого сертифіката відкритого ключа після внесення реєстраційних дати та номера особою, що реєструє та відправляє лист.
- Відповідно до п. 9 Тимчасового порядку обміну офіційними електронними документами між місцевими та апеляційними судами, Державною судовою адміністрацією України, територіальними управліннями Державної судової адміністрації України, підприємствами, що належать до сфери управління Державної судової адміністрації України, файл, створений відповідно до вимог пунктів 7, 8 цього Порядку, підписується відповідальною особою з використанням власного ключа електронного цифрового підпису або електронної печатки канцелярії (служби діловодства).

Важливо! Зверніть також увагу на те, що відповідно до ст. 11 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» **електронний документ вважається одержаним адресатом з часу надходження автором повідомлення в електронній формі від адресата про одержання цього електронного документа автора**, якщо інше не передбачено законодавством або попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу.

Якщо попередньою домовленістю між суб'єктами електронного документообігу не визначено порядок підтвердження факту одержання електронного документа, таке підтвердження може бути здійснено в будь-якому порядку автоматизованим чи іншим способом в електронній формі або у формі документа на папері. Зазначене підтвердження повинно містити дані про факт і час одержання електронного документа та про відправника цього підтвердження.

У разі ненадходження до автора підтвердження про факт одержання цього електронного документа, вважається, що електронний документ не одержано адресатом.

Якщо автор і адресат у письмовій формі попередньо не домовилися про інше, електронний документ вважається відправленим автором та одержаним адресатом за їх місцезнаходженням (для фізичних осіб - місцем проживання), у тому числі якщо інформаційна, телекомунікаційна, інформаційно-телекомунікаційна система, за допомогою якої одержано документ, знаходиться в іншому місці. Місцезнаходження (місце проживання) сторін визначається відповідно до законодавства.

Суди не відповідають за звичай про одержання ними листа, хоча п. 8.2.22 Положення про порядок використання ресурсів локальної обчислювальної мережі в Державній судовій адміністрації України, територіальних управліннях Державної судової адміністрації України, місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції, встановлено, що відповідальний працівник суду після отримання повідомлення електронною поштою надсилає електронною поштою підтвердження про отримання повідомлення відправнику (якщо про це є повідомлення в листі) або повідомлення про проблеми з читанням отриманого листа, з накладанням на нього електронного цифрового підпису.

Якщо ж суд не надає підтвердження про отримання електронного листа, то телефонуйте до суду та просіть Вам надати інформацію про реєстрацію електронного листа.

Не забувайте також в електронному листі налаштувати автоматичне підтвердження отримання електронного листа судом, детальний опис таких налаштувань міститься в п. 8.2.18 та 8.2.19 цього ж положення.

Як додавати копії документів до електронного листа?

Копії цих документів слід засвідчити відповідно до вимог процесуального законодавства та правил діловодства, а саме: зробити відмітку «КОПІЯ» в верхньому правому кутку першого аркуша кожного з документів, а також засвідчуваний напис «Згідно з оригіналом» з вказанням найменування посади, прізвища та ініціалів особи, яка засвідчила копію (підпис особи скріплюється печаткою підприємства або його структурного підрозділу).

Суди самі повинні використовувати ЕЦП при викладенні копій судових рішень на офіційному сайті Єдиного державного реєстру судових рішень. Так, пунктом 12 Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, затвердженого Постановою КМУ від 25.05.2006 № 740, встановлено: «12. Суди надсилають адміністраторові Реєстру копії всіх судових рішень виключно в електронній формі із застосуванням автоматизованої системи документообігу суду з використанням електронного цифрового підпису, що передає видачі копії судового рішення», а також: «Електронна копія судового рішення - складений в суді у вигляді електронних даних ідентичний судовому рішенню за документарною інформацією та реквізитами електронний документ, засвідчений електронним цифровим підписом особи, що підписала зазначене рішення, який може бути перетворений електронними засобами у візуальну форму.»

Оксана Полотнянко

Голова Секції захисту персональних даних та права на доступ до інформації Комітету захисту прав людини НААУ

ЗАХИСТ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ – ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Реалізація доступу громадян до публічної інформації на сучасному етапі має важливе значення для забезпечення суверенітету та національної безпеки держави, суспільства. Можливості для цього є значно кращими, коли ретельно науково опрацьовані і обґрунтовані базові напрями політики і шляхи їх реалізації у цій сфері. Виважений, науково-обґрунтований підхід до формування і реалізації сучасної інформаційної політики стає на сьогодні найважливішим завданням у комплексі цілей державного управління. Для сучасної України оптимальний механізм доступу до публічної інформації є головним засобом розвитку громадянського суспільства, найважливішою умовою конструктивного діалогу влади і народу, засобом забезпечення національної безпеки та подальшого реформування економіки держави. Величезний суспільний інтерес до законодавства, що забезпечує доступ до публічної інформації, свідчить про неабияку актуальність даної теми для пересічних українців та фахівців у сфері права. Глобальний бурхливий розвиток інформаційного суспільства спричинив серйозні зміни в методах і підходах до державного управління, використання та захисту інформаційних ресурсів.

Відтак українські громадяни, юридичні особи та інші суб'єкти згідно Конституції України мають гарантоване право на доступ до інформації про діяльність органів влади та місцевого самоврядування. Аналіз норм закону «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року дозволяє виокремити ознаки публічної інформації, це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом. Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом. Тобто, публічна інформація завжди об'єктивована, відображена та задокументована; власне публічна інформація знаходиться в органах публічної влади інших розпорядників публічної інформації, визначених цим законом.

Як свідчить світовий рейтинг, визнаний експертами, що Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року визнаний одним з найкращих у світі та посідає 9 місце серед аналогічних законів з 89 країн.

Разом з тим в Україні, право на доступ до публічної інформації, яка являється складовою особистого немайнового права фізичної особи час від часу порушується. Сьогодні існує проблема забезпечення пасивного доступу до інформації наприклад: не своєчасне або неповне оприлюднення на офіційних веб-сайтах органів державної влади та місцевого самоврядування інформації щодо прийнятих рішень, нормативно-правових актів. Також, потрібно звернути увагу на те, що інформація яка оприлюднюється на веб-сайтах, практично викладається не повністю та надзвичайно важко її відшукати пересічному громадянину, який не орієнтується у повноваженнях того чи іншого державного органу.

Аналізуючи судову практику за останні роки, можна зробити висновок, що порушення норм закону України «Про доступ до публічної інформації» виявляється при обмеженні доступу до певного виду публічної інформації, при цьому обов'язково проводиться перевірка її на відповідність трьох вимог, зазначених у ч.2 ст.6 цього закону. Проте, судова практика чітко показує, які найбільш типові помилки трапляються під час отримання інформації, що унеможливує подальше оскарження або робить його безперспективним. Насамперед, це текст запиту на доступ до публічної інформації. Суди звертають увагу на те, щоб мати можливість в подальшому оскаржити бездіяльність розпорядника інформації запит має містити:

1. Чітко визначену інформацію яка задокументована або іншим чином зафіксована яку ви витребуєте.
2. Чітко зазначити, що запит на доступ до публічної інформації подається саме відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», а не за іншою процедурою.
3. Визначити, до якого саме розпорядника інформації адресується запит.

Слід зазначити, що відмова в наданні інформації є обґрунтованою тільки в тому випадку, коли розпорядник у листі конкретизує якому саме інтересу загрожує розголошення запитуваної інформації та всебічно обґрунтовує істотність шкоди цим інтересом від її розголошення – такий висновок зробив ВАСУ (п.5.5 постанови пленуму від 29.09.2016 р. №10 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації. Водночас, залишаються системними наступні порушення:

- відмова у задоволенні запиту у зв'язку з тим, що запитувана інформація є інформацією з обмеженим доступом; незастосування при цьому трискладового

тесту» як єдиної підстави для обмеження доступу до інформації;

- відмова у наданні інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним або комунальним майном;
- надання неповної інформації з одночасним обмеженням доступу до її іншої частини;
- посилання на не зазначення запитувачем мети, з якою він запитує інформацію, чи з запрошенням ознайомитись із запитуваною інформацією в приміщенні розпорядника;
- надання відповіді не по суті запиту;
- відмова у наданні інформації про розпорядження державним або комунальним майном (відчуження земельних ділянок, будівель, рухомого майна тощо);
- відмова у наданні інформації у зв'язку з непоширенням Закону України «Про доступ до публічної інформації» на інформацію про діяльність державних та комунальних підприємств та установ, хоча такі підприємства є розпорядниками інформації щодо розпорядження бюджетних коштів та суспільно необхідної інформації. Аналіз скарг щодо порушення права на доступ до публічної інформації та практика реалізації відповідних завдань у цій сфері засвідчили про трансформацію порушень від звичайних типових до більш складних. Зазвичай, це пов'язано з неточністю окремих положень Закону України «Про доступ до публічної інформації», а також пошуку розпорядниками інформації нових механізмів обмеження доступу до публічної інформації.

Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, а також у інших розпорядників, визначених Законом України «Про доступ до публічної інформації». Але не завжди запитувана інформація є публічною, зокрема судова практика свідчить, що процес голосування судів на зборах, щодо поставлених на порядок денний питань не є публічною інформацією у розумінні Закону України від 13 січня 2011 року №2939–VI «Про доступ до публічної інформації», оскільки створюється лише після його завершення та полягає у прийнятті рішень, які відображаються та фіксуються, шляхом оформлення відповідного протоколу (Постанова ВП-ВС справа №817/1432/15 від 07.02.2018р.).

Інформація пов'язана з виконанням умов договору про інвестиційну (пайову) участь у будівництві, що здійснюється за рахунок земель комунальної власності та бюджетних коштів не є конфіденційною, не може бути обмежена в доступі, та підлягає наданню на запит, що підтверджується постановою ВП-ВС у справі №554/11837/14-а від 18.07.2019р.

У постанові ВП-ВС справа №815/1216/16 від 14.03.2018р. суд чітко зазначив, що комунальні підприємства створені органом місцевого самоврядування на основі комунального майна, що здійснюють свою діяльність від імені територіальної громади, а тому всі прибутки, отримані комунальними підприємствами від своєї діяльності є також власністю територіальної громади, а отже є розпорядником інформації щодо використання бюджетних коштів. А от постановою ВП-ВС справа №9901/510/18 від

24.01.2019р зазначає, що протокол розподілу справ Вищої ради правосуддя не можна вважати документом, який містить службову інформацію. Велика Палата Верховного Суду роз'яснила, що він лише відображає результат автоматизованого визначення члена цього органу для проведення перевірки дисциплінарної скарги. Наявна інформація у конкретному протоколі є остаточною та незмінною, вона не пов'язана зі змістом рішення члена ВРП.

Чинне законодавство передбачає обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування оприлюднювати на офіційних веб-сайтах відомості, які містяться в деклараціях про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру відповідних службових осіб. Це положення суттєво спрощує доступ до таких відомостей з боку громадськості. Інформація, яка зазначена у декларації про майно, доходи, витрати, зобов'язання фінансового характеру не відноситься до інформації з обмеженим доступом. Лише відомості про: ідентифікаційний код, серію, та номер паспорта громадянина України, реєстрація місця проживання, дату народження, місце знаходження об'єктів, які наводяться у декларації – підлягає обмеженню в доступі (Постанова ВП-ВС справа №817/2717/15 від 18.04.2018р.). Не підлягає обмеженню в наданні за запитами інформація про прізвища, ім'я, по батькові фізичних осіб, умови отримання від органів державної влади і органів місцевого самоврядування у користування або у власність державного або комунального майна, земельних ділянок, коштів, копії відповідних правових актів і договорів, які містять вказану інформацію. (ВП-ВС справа №806/1726/16 від 28.02.2018р.). Ще один приклад відмови у задоволенні запиту на публічну інформацію у частині надання копій повного тексту постанов Національного банку України про віднесення банків до категорії проблемних та неплатоспроможних є правомірною, оскільки така інформація з огляду на законодавчі приписи є банківською таємницею.

Відомості, які містять оперативні дані правоохоронних органів про злочини та причетних до їх вчинення осіб, за визначенням категорії «службової інформації», яке встановлене статтею 9 Закону України від 13 січня 2011 року № 2939–VI «Про доступ до публічної інформації», не можуть належати до службової інформації, а відомості про особу, щодо якої внесено запис до бази даних Єдиного реєстру досудових розслідувань, за якою статтею, яким правоохоронним органом та за повідомленням якої особи, що запитувались позивачем, не відповідають сукупності вимог, визначених частиною другою статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», для обмеження доступу до цієї інформації.

Повертаючись до Закону України «Про доступ до публічної інформації» необхідно виділити статтю 23, яка дає право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації і детально регламентує ситуації, коли це можливо:

- відмова в задоволенні запиту на інформацію;
- відстрочка задоволення запиту на інформацію;
- ненадання відповіді на запит на інформацію;
- надання недостовірної або неповної інформації;
- несвоєчасне надання інформації;
- невиконання розпорядниками обов'язку оприлюднювати інформацію;
- інші рішення, дії чи бездіяльність розпорядників

інформації, що порушують законні права та інтереси запитувача.

Суди здебільшого задовольняли позовні вимоги за умови надання позивачем належних доказів порушення його прав та не доведення відповідачем під час судового розгляду правомірності своїх дій. Водночас, суди повністю відмовляють у задоволенні позовних вимог, якщо Закон «Про доступ до публічної інформації» не поширюється на оспорювані відносини, або запитувач інформації звернувся до неналежного розпорядника, або ж відсутні належні докази протиправності дій відповідача.

Як висновок, можна говорити про динамічну та доволі ефективну судову практику захисту порушених прав на доступ до інформації. При цьому, якщо громадяни та юридичні особи звертаються до належного розпорядника, з дотриманням вимог Закону «Про доступ до публічної інформації», але їхні права все таки порушують, вони мають шанс відновити їх в суді.

Проблемними досі залишаються протиправне віднесення інформації до конфіденційної та службової, а також неможливість відшкодування майнової та моральної шкоди. До того ж, є випадки неоднакового розуміння судами, що є належним доказом надання відповіді розпорядником, та яким чином має відбуватись забезпечення доступу до інформації.

Серед всіх наявних способів отримання інформації для адвоката, адвокатський запит найефективніший. Найбільш розповсюджені випадки відмови у наданні інформації на адвокатський запит: запитування інформації, яка не пов'язана з наданням правничої допомоги клієнту; запитування інформації з обмеженим доступом; запитування документів, що містять інформацію з обмеженим доступом.

Запит інформації, яка не пов'язана з наданням правничої допомоги

Судова практика свідчить, що відмова у наданні відповіді на адвокатський запит, у зв'язку із запитуванням адвокатом інформації та документів не для надання правової допомоги, є правомірною.

Згідно постанови від 01.12.2017 р. у справі №757/56130/17–п суд встановив, що вимоги адвокатського запиту стосувалися отримання інформації щодо правовідносин певних юридичних осіб, з якими у клієнта, в інтересах якого адвокат звертався з таким запитом, відсутні будь-які правовідносини. Отже, суд зробив висновок про порушення адвокатами вимог ст. 24 та ч. 4 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Встановивши, що запитувана інформація за адвокатськими запитами не є інформацією, необхідною адвокатам для надання правничої допомоги клієнтам, суди визнали правомірною відмову у наданні такої інформації у відповідь на адвокатський запит.

До інших підстав для відмови у наданні інформації відносять наступні випадки:

1. Відсутність інформації
2. Відсутність у суб'єкта, якому направлено адвокатський запит, відповідної інформації та документів також є правомірною підставою для ненадання інформації на адвокат-

ський запит. Зазначене твердження кореспондує п. 1 ч. 1 ст. 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

3. Неналежне оформлення документів
4. Достатньо розповсюдженою є відмова у наданні інформації на адвокатський запит у зв'язку з неналежним оформленням документів, що додаються до адвокатського запиту. Згідно із законом, до адвокатського запиту додаються посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом, на надання безоплатної правової допомоги.

Отримання відповіді на адвокатський запит

Законом встановлено строк надання відповіді на запит — 5 робочих днів з дня отримання запиту. Однак найчастіше адресати адвокатського запиту не дотримуються такого строку. Ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлено опцію для адресатів адвокатських запитів — продовжити строк розгляду запиту до 20 робочих днів у тому випадку, якщо адвокатський запит стосується надання значного обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних.

Отже, можна зробити висновок, що адвокатський запит наразі є недостатньо ефективним. Вимоги до його оформлення та відсутність адміністративної відповідальності призводить до безпідставних відмов у наданні відповіді на запит та порушення строків розгляду запиту, тому адвокатам потрібно ретельно обґрунтовувати запит, чітко формулювати конкретне запитання, а також дотримуватися вимог щодо оформлення запиту.

Ігор Светлічний

Голова Секції відновного правосуддя
Комітету захисту прав людини НААУ

ЗАХИСТ ПРАВ ПРИЗОВНИКІВ ДО ЛАВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Статтю 65 Конституції України встановлений почесний обов'язок громадянина України — служба в армії. Призовний вік в Україні в 2020 році, на відміну від 2019 року, встановлено з 18 до 27 років, у 2019 році був з 20 до 27 років.

Восени 2013 року призов в Україні скасували, у 2014 році, після початку бойових дій на Донбасі, призов в Україні відновили. Якщо призовники 18–19 років матимуть бажання пройти військову службу в такому віці, їх приймуть, але це відбуватиметься виключно за їхньою письмовою згодою.

Під час призову 2020 року повістки отримують, як і раніше, молоді люди від 20 років. 18 та 19-річним юнакам надаватимуть відстрочку від служби в армії і питатимуть письмової згоди. Строковиків не відправляють служити в зону бойових дій.

Що робити, якщо принесли повістку? Навіть, якщо не принесли повістку —військовозобов'язаним громадянам дається 10 днів на самостійну явку у військовий комісаріат. А як же альтернативна служба, спитаєте ви? Термін альтернативної служби у півтора рази більший ніж військової.

Чи може сучасна держава бути без армії? Чому 20 держав у світі не мають армії? Це цікаве питання, наприклад, у Японії (після Другої світової війни) армія заборонена Конституцією. Ви розумієте чому. У Ватикані, хоча і немає власної армії, є когорта швейцарців охорони Римського Папи. Також власної армії немає на невеликих державах-островах та державах-містах, наприклад, Гаїті, Гренада, Андора, Вануату, Ісландія, Кірібаті, Коста-Ріка, Ліхтенштейн, Маршалові острови, Маврій, Мікронезія, Монако, Науру, Палау, Панама, Сент-Вінсент, Тувалу, Соломонові острови.

Поважними причинами неявки до військкомату можуть вважатися тільки форс-мажорні ситуації: стихійне лихо, важка хвороба призовника, смерть близького родича (батьків, дружини, дитини, рідних брата, сестри, дідуся, бабусі) або близького родича дружини. Будь-які інші причини не є достатньо вагомими і можуть бути прирівняні до ухилення від армії.

Деякі призовники та їхні батьки вважають повістку без підпису недійсною, а явку по ній — необов'язковою. Юристи, які хочуть сподобатися клієнту, підтримують таку думку і говорять, що «якщо ухилитися від призову в армію до 27 років — нічого не буде».

При вивченні ЄДРСР можна знайти десятки обвинувальних вироків за статтю 335 Кримінального кодексу щодо призовників, які ухилилися від строкової військової служби, але не розпи-

сувалися в повістці. Більш того, мало хто знає, що профільний Закон «Про військовий обов'язок і військову службу» взагалі не містить термін «повістка», а замість нього використовується більш широке поняття «виклик». З аналізу судового реєстру можна зробити висновок, що в процесі притягнення до кримінальної відповідальності ухильника від армії правоохоронні органи (поліція, прокуратура) і суди можуть аргументувати звинувачення в ухиленні, крім іншого, і обов'язком усіх громадян призовного віку самостійно прийти у військкомат без повістки в 10-денний термін з моменту початку призовної кампанії.

Цікавим моментом є також відстрочка від армії і звільнення від призову. Статтями 17 і 18 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» передбачено вичерпний перелік призовників, які можуть отримати: відстрочку від призову в армію у зв'язку із навчанням, роботою та сімейними обставинами (при народженні дитини, наявності батьків-пенсіонерів тощо) повне звільнення від строкової служби за станом здоров'я (хвороба), внаслідок визнання призовника «непридатним до військової служби».

Постає питання: «Хто має право на відстрочку від служби в армії»? На підставі статті 17 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», відстрочка від призову в армію надається: призовникам, у яких є дитина віком до трьох років, чоловікам, які мають двох і більше дітей або вагітну дружину, студентам денних відділень українських ВНЗ (бюджет і контракт), при вступі і навчанні в інтернатурі, аспірантурі або докторантурі, громадянам, у яких є непрацездатні батьки (одинокі мати/батько), призовникам, які працюють і є єдиними годувальниками в сім'ї (родині), опікунам та піклувальникам (за умови відсутності працездатних родичів), священнослужителям, поліцейським, деяким педагогам і лікарям (на повній ставці), призовникам, які визнані медкомісією тимчасово непридатними до військової служби, при навчанні на військовій кафедрі (до закінчення і присвоєння звання офіцера запасу).

Логічним є також питання: «Хто звільняється від призову на строкову військову службу»? Згідно ст. 18 ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу», повне звільнення від служби в армії можуть отримати призовники: визнані за станом здоров'я непридатними до військової служби, досягли 27-річного віку (на день відправлення на строкову службу), які до набуття громадянства України пройшли службу в інших державах виконали обов'язки служби у військовому резерві протягом строків 1 і 2 контрактів, яким після закінчення вищих навчальних закладів присвоєно військовій (спеціальній) звання офіцерського (начальницького) складу засуджені за вчинення злочину до позбавлення волі, обмеження волі, в тому числі із звільненням від відбування покарання чиї близькі родичі загинули, померли або стали інвалідами під час проходження військової служби або зборів військовозобов'язаних.

Одним із найпоширеніших випадків в Україні є відстрочка і звільнення від армії за станом здоров'я. На сьогоднішній день, згідно із законодавством України, існує кілька способів отримати відстрочку або звільнення від армії. Однією з підстав є звільнення (постійне або тимчасове) від строкової військової служби за станом здоров'я. Відстрочка і звільнення від служби оформляються виключно за рішенням РВК, на підставі висновку медичної комісії про визнання непридатним до призову в армію. Медогляд призовників проводиться для визначення стану їх здоров'я і ступеня придатності до військової служби. При цьому враховуються характер захворювання або фізичної вади, ступінь їх розвитку (стадія хвороби), функціональні порушення, а також фактична працездатність. Після закінчення медичного огляду виноситься Постанова ВЛК (відповідно до Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України).

Досить часто люди шукають інформації щодо того, з якими хворобами не беруть в армію. Як правило, повне звільнення від загальної військової повинності мають призовники з явними важкими патологіями, наприклад, відсутність кінцівки, сліпоту, глухота, розумова відсталість, шизофренія тощо. У більшості інших випадків мова йде не про списання призовника через непридатність до служби, а про необхідність у лікуванні, на підставі якого дається тимчасова відстрочка за станом здоров'я (на півроку або один рік) і потім проводиться повторна медкомісія. Повний список захворювань, які дають право на звільнення від призову на строкову службу в армію, міститься в Наказі МОУ №402.

Не менш важливим моментом є визначення відповідальності за ухилення від призову в армію. В Україні передбачено два види відповідальності за порушення законодавства про військову службу — адміністративна і кримінальна. В якості адмінпокарання за неявку у військкомат застосовуються штрафні санкції, передбачені ст. 210 Кодексу України про адміністративні правопорушення: штраф від 85 до 119 гривень за перше порушення, штраф 170–255 гривень — за повторне порушення.

Кримінальна відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу настає за статтею 335 КК України і передбачає обмеження волі на строк до 3-х років. В більшості випадків покарання за ст. 335 Кримінального кодексу може бути з іспитовим строком.

Підсумовуючи вище сказане слід наголосити, що майже в усьому світі людей, які не відслужили, необґрунтовано “відкосили” від армії, вважають збитковими, неповноцінними, за них не хочуть виходити заміж, не беруть на відповідальну роботу. І навпаки, на відповідальні посади, пов'язані з керуванням людьми, з охороною та безпекою беруть залюбки офіцерів, сержантів, людей які мають закалку та загартованість армією. Для військово-вослужбовців, після звільнення з армії, передбачені чималі пільги — вступ до вищих навчальних закладів без конкурсу або зі стипендією, а після 25 років вслуги - військова пенсія, пільгове отримання житла, соціальна допомога.

Одразу виникає питання – а чому так? Вважається що навички придбані в армії, самодисципліна, старанність, обов'язковість, витривалість, фізична підготовка, дружба допомагають долати труднощі та бути самостійним, виховують командирський якості. Випадки суїцидів, дідовщини, каліцтва, алкоголізму та наркоманії серед військово-вослужбовців вважаються соціальним фільтром, подолавши який людина стає сильнішою. Як відомо, будь-якої медалі є дві сторони. Так, кримінальна відповідальність за

ухилення від призову на строкову військову службу за статтею 335 Кримінального Кодексу України передбачає до 3 років обмеження волі. Під час іспитового строку людина вважається судимою та не може бути призвана до лав збройних сил, таке собі коло. Доречі в інших країнах, наприклад у Armenii, може бути передбачено відшкодування— більше 1000 доларів за кожен рік ухилення від армії, таким чином, це забезпечує інтереси як державі, так і людині.

УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА У СЛІДЧИХ ДІЯХ. ЯК НЕ ЗАЛИШИТИСЯ СПОСТЕРІГАЧЕМ?

Алгоритм дій захисника на досудовому розслідуванні (за матеріалами Ярослава Зейкана).

Стаття 26 КПК конкретизує принцип диспозитивності в кримінальному процесі таким чином: сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених цим Кодексом. Зверніть увагу, у межах та у спосіб, передбачених цим Кодексом.

Стаття 93 КПК України передбачає, що сторона захисту здійснює збір доказів шляхом витребування та отримання речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних та допустимих доказів.

Таким чином, законодавство не забороняє адвокату право проводити власне адвокатське розслідування саме шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних та допустимих доказів.

Чи пам'ятаємо ми, що прокурор, слідчий зобов'язані згідно частини другої статті 9 КПК України виявити як ті обставини що викривають підозрюваного, так і ті, що виправдовують підозрюваного?

На нашу думку, варто це завжди згадувати і оскаржувати ще на стадії досудового розслідування.

Це можуть бути скарги, наприклад, на триваючу бездіяльність слідчого, прокурора, яка виявляється у невиявленні (навіть за письмовими клопотаннями “підказками” захисника – адвоката слідчому чи прокурору) обставин, що виправдовують підозрюваного. І ця бездіяльність, на нашу думку, може бути предметом розгляду під час підготовчого судового засідання згідно частини другої статті 303 КПК України.

Як «вбити цвях» у матеріали провадження у законний спосіб?

Чи завжди на досудовому розслідуванні слід вказувати слідчому, прокурору на допущені ними порушення негайно та безпосередньо під час процесуальної дії? Якщо вирішили що так, тоді на підставі чого це зробити?

Пунктом десятим частини третьої статті 42 КПК України передбачено право подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальних дій. Тому важливо використовувати це, враховуючи, що іноді інших можливостей

подати заперечення, наприклад, на дії головуючого в суді, чинний КПК не передбачає.

52 Чи варто завжди посилатися на статтю 63 Конституції України?

Багато хто з адвокатів рекомендує посилатися на статтю 63 Конституції України будь-коли, не звертаючи уваги на можливість положень статей 17 та 18 КПК України, в яких чітко зазначено, що особа не може бути примушена давати пояснення, показання які можуть стати підставою для підозри. Так чому ж це важливо?

Використання права, гарантованого статтею 63 Конституції України, на нашу думку, не дуже доречно ані при наданні правої допомоги свідку, ані при захисті підозрюваного.

І не тільки тому, що існує відповідальність за приховування злочину. На підозрюваного ця норма не розповсюджується. Але стаття 18 КПК України, в цьому випадку, захищає також і право свідка на відмову від пояснень.

Крім цього, порадив би, адвокатам бути присутніми під час проведення будь-яких слідчих дій, навіть якщо участь адвоката не є обов'язковою. Так ви зможете не тільки проконтролювати законність проведення слідчих дій, а й продемонструвати клієнту, що ви справді зацікавлені в його захисті.

Також, необхідно пам'ятати й про те, що жоден доказ не має наперед встановленої сили (частина друга статті 94 КПК). Наприклад, клієнт каже, що він має „алібі“, але насправді, його „алібі“ потрібно ще довести (зазвичай, шляхом спростування доводів прокурора).

За матеріалами Ярослава Зейкана

Діючи як захисник, адвокат:

1) вивчає матеріали справи та наявні фактичні дані, працює над одержанням перспективних доказів, які виправдовують клієнта; звертається до слідчого, прокурора в порядку ст. 221 КПК з вимогою про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування;

Зробивши початковий аналіз фактів виявляє «корисні» факти, які підтверджують версію подій клієнта, і, «шкідливі», тобто такі, що спростовують версію клієнта;

2) перевіряє чи не пропущені строки досудового слідства, передбачені ст.219 КПК і в необхідних випадках звертається до слідчого, процесуального прокурора, слідчого судді;

3) з'ясовує правильність юридичної кваліфікації кримінального провадження; (закон, який обтяжує становище особи не застосовується і не має зворотної дії);

4) здійснює аналіз судової практики та відповідних рішень ЄСПЛ. В необхідних випадках консультується у спеціалістів у сфері кримінального права та процесу; вирішує питання про можливість і доцільність оскарження пред'явленої підозри (п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України);

5) робить необхідні виписки (у разі заборони копіювання) та копії з матеріалів;

6) готує письмові або усні пояснення на підозру (в порядку ст. 20 КПК), до яких додає відповідні докази, в тому числі і одержані до пред'явлення підозри;

7) вирішує питання про доцільність надання таких письмових та усних пояснень на пред'явлену підозру;

8) з'ясовує чи дотримано процесуальні вимоги щодо призначення експертизи (на підставі ухвали слідчого судді (за участі захисника, інакше – порушення прав);

9) бере участь в засіданнях у слідчого судді щодо застосування запобіжних заходів, в необхідних випадках оскаржує їх; заявляє клопотання про допит свідків (в тому числі, в порядку ст. 225 КПК);

10) якщо клієнт перебуває в ізоляторі (лікарні або за кордоном) вживає заходів до якнайшвидшої зустрічі (відео чи аудіо спілкування захищеними засобами);

11) з'ясовує у клієнта характеризуючи його дані: про стан здоров'я, обставини затримання, про освіту, місце роботи, наявність судимості тощо (бланк);

12) розробляє за участю клієнта попередню правову позицію у справі та узгоджує порядок її виконання (в тому числі залучення інших осіб та засоби);

13) здійснює підготовку клієнта до майбутніх допитів, проводить репетицію допиту;

14) бере участь у допиті: здійснює запис питань і відповідей, та викладає у протоколі допиту свої зауваження (в тому числі на додаткових аркушах);

15) бере участь у обшуках, діях по поверненню вилученого майна та інших слідчих діях з участю клієнта; в необхідних випадках оскаржує такі дії;

16) заявляє клопотання та подає скарги до слідчого судді на неправомірні дії слідства; в деяких випадках звертається до проц. керівника - прокурора;

17) ретельно знайомиться з відкритими в порядку ст. 221 (чи 290) КПК матеріалами справи та в порядку ч. 9 ст. 290 КПК письмово підтверджує факт надання доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів; одержує розписку або підпис на копії письмового повідомлення про ознайомлення з матеріалами (в тому числі від прокурора, з зазначенням дати та часу);

18) готує матеріали для подачі в суд клопотань на підготовче засідання суду, готує письмові та усні пояснення на обвинувальний акт в порядку ст.20 КПК та ч.1 ст.349 КПК (вступна промова) та пакет процесуальних документів, які вважає необхідними додати до цих пояснень; інші скарги по ч.3 ст.303 КПК з додатками (та просить долучити до акту їх згідно ч.1 ст.317 КПК);

19) вирішує разом з клієнтом питання про суд присяжних в передбачених випадках; вирішує разом з клієнтом питання щодо вимоги запасного судді (ст.320 КПК); вирішує разом з клієнтом питання щодо упередженості суду, заявлення обґрунтованих відводів та питання щодо можливостей зміни підсудності у необхідних випадках.

Сергій Старенький

Заступник Голови Комітету захисту прав людини НААУ,
Голова Секції з захисту прав ув'язнених

ПРОБЛЕМИ ДОСТУПУ ЗАХИСНИКІВ ДО СВОЇХ ПІДЗАХИСНИХ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ НИМИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до Статті 2 Закону України «Про попереднє ув'язнення»: «Метою попереднього ув'язнення є запобігання можливого ухиленню особи, взятої під варту, від органів досудового розслідування та суду, перешкоджанню кримінальному провадженню або зайняттю злочинною діяльністю, а також забезпечення виконання вироку та видачі особи (екстрадиції) або її транзитного перевезення» і аж ніяк не перешкоджання діяльності її захисника, яка є складовою частиною кримінального процесу.

Відповідно до Статті 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення»: «Особа, взята під варту, має право на побачення з захисником наодинці, без обмеження кількості побачень та їх тривалості, у вільний від виконання слідчих дій час. Повноваження захисника щодо здійснення захисту особи, яка тримається під вартою, підтверджуються відповідно до статті 50 Кримінального процесуального кодексу України. Адміністрація установи повинна забезпечити умови для проведення побачень, у тому числі які виключають при побаченні із захисником можливість третіх осіб мати доступ до інформації, що надається в процесі побачення»

Посилання працівників установи на те, що адвокату не може бути надано в даний час можливість побачення з клієнтом через те, що інші ув'язнені або працівники правоохоронних органів займають відведені для зустрічей місця не є законним, оскільки обов'язком адміністрації є саме забезпечення достатньої кількості приміщень для проведення таких зустрічей.

Підкреслюємо, що згаданою вище нормою закону передбачено лише одну можливість обмеження часу зустрічі, а саме «виконання слідчих дій».

В той же час як і відповідно до Статті 9 Закону України «Про попереднє ув'язнення»: «Особа, взята під варту, мають право: на захист своїх прав та інтересів особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або взяття під варту».

Відповідно до Статті 42 Кримінального процесуального кодексу України:

«Підозрюваний, обвинувачений має право: на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передба-

чених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату».

А також і відповідно до Статті 47 Кримінального процесуального кодексу України: «Захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого. Крім того, захисник зобов'язаний перебувати для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого.»

Отже з наведених вище норм законодавства захисник (адвокат) не просто має право бути присутнім при проведенні процесуальних дій з його клієнтом, який утримується під вартою, а це є його прямим обов'язком, що свідчить про безпідставність відмови адміністрації установи попереднього ув'язнення у доступі до його клієнта при проведенні якихось «слідчих дій». Що в свою чергу є перешкоджанням діяльності адвоката.

Відповідно до Статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, цим Законом та іншими законами, зокрема: забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності; адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості; забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом».

Проведення слідчих дій без захисника (адвоката) є можливим лише при відмові підозрюваного (обвинуваченого) від захисника, або ж через неявку захисника. Відмова ж від захисника в свою чергу можлива тільки у присутності захисника відповідно до статті 54 КПК України.

Якщо захисник з'явився до свого клієнта під час проведення процесуальних дій – він має бути допущений до нього.

В свою чергу щодо безпідставності вимог адміністрації установи щоразу при відвідуванні свого клієнта надавати копії ордеру, договору та свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю вважаємо за необхідне нагадати про наступні норми діючого законодавства.

Відповідно до Статті 50 КПК України : «Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

- 1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;
- 2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Встановлення будь-яких додаткових вимог, крім пред'явлення захисником документа, що посвідчує його особу, або умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні не допускається».

Відповідно до Статті 51 КПК України : «Договір із захисником має право укласти особа, передбачена в частині першій статті 45 цього Кодексу, а також інші особи, які діють в її інтересах, за її клопотанням або за її наступною згодою»

Відповідно до Статті 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»:

«1. Адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги. Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути:

- 1) договір про надання правової допомоги;
- 2) довіреність;
- 3) ордер;
- 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

2. Ордер – письмовий документ, що у випадках, встановлених цим Законом та іншими законами України, посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги. Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката. Рада адвокатів України затверджує типову форму ордера.

3. Повноваження адвоката як захисника або представника в господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справ про адміністративні правопорушення, а також як уповноваженого за дорученням у конституційному судочинстві підтверджуються в порядку, встановленому законом».

Відповідно до Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від «12» квітня 2019 року № 41 :

«2. Ордер на надання правової допомоги - письмовий документ, що посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги у випадках і порядку, встановлених Законом України від 05 липня 2012 року № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами України.

3. В Україні встановлюється єдина, обов'язкова для всіх адвокатів, типова форма ордера, яку затверджує Рада адвокатів України

4. Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням та повинен містити обов'язкові реквізити, передбачені цим Положенням.

5. Ордер, встановленої форми, є обов'язковим для прийняття усіма органами, установами, організаціями на підтвердження правомочності адвоката на вчинення дій, передбачених статтею 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

11. Ордер, встановленої цим Положенням форми, є належним та достатнім підтвердженням правомочності адвоката на вчинен-

ня дій в інтересах клієнта».

Відповідно до Статті 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»:

«1. Договір про надання правової допомоги укладається в письмовій формі.

2. Договір про надання правової допомоги може вчинятися усно у (деяких) випадках.»

Відповідно до Статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»:

«1. Професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, цим Законом та іншими законами, зокрема: забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею.»

Відповідно до Статті 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в якій зазначено що:

«1. Адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності», а також позиції Верховного Суду, висловленої неодноразово в різних судових рішеннях, відомості, викладені в Договорі з адвокатом є частиною адвокатської таємниці, а отже не можуть бути розголошені чи поширені без письмової згоди Клієнта.

В свою чергу Ордер, як згадано вище, видається адвокатом (адвокатським бюро чи об'єднанням) на підставі договору і містить всі необхідні реквізити без розголошення адвокатської таємниці, та є достатнім підтвердженням повноважень адвоката одночасно з наданням Свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю, або Посвідченням адвоката, виданому на підставі отриманого свідоцтва.

Про це і зазначено у наведених вище статтях Кримінального процесуального кодексу України в частині підтверджень повноважень адвоката.

Отже для підтверджень повноважень адвоката достатньо Свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю (посвідчення адвоката) та одного з документів, зазначених у частині 1 статті 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», узгодженої також і з вимогами статті 50 КПК України:

- 1) договір про надання правової допомоги;
- 2) ордер;
- 3) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Також закон не вимагає обов'язкового надання копій цих документів адміністрації, а лише передбачає їх наявність та пред-

ставлення в момент звернення.

За згоди самого адвоката адміністрація може самостійно та за власний рахунок виготовити такі копії для потреб ведення особової справи ув'язненого Клієнта.

Вимоги ж про повторне надання одних і тих самих копій, які вже наявні в матеріалах особової справи ув'язненого є незаконними, та можуть вважатись такими, що направлені на перешкоджання адвокатській діяльності і встановлюють зайві бюрократичні перепони у діяльності по захисту прав людини.

До того ж, звертаємо Вашу увагу, що оплата виготовлення зайвих копій документів і безпідставного очікування адвоката (з почасовою оплатою його робочого часу) призводить до безпідставного збільшення витрат клієнта на оплату послуг адвоката та неминуче призведе до позовів про відшкодування таких витрат адміністрацією установи.

Саме тому вважаємо, що обов'язком адміністрації установи попереднього ув'язнення є безперешкодне надання адвокату можливості отримати зустріч із своїм підзахисним без затягування або обмеження часу надання зустрічі та без вимог надання копій документів, які не передбачені діючим законодавством, або які були вже надані раніше захисником та вони є в розпорядженні адміністрації установи.

Ігор Светлічний

Голова Секції відновного правосуддя
Комітету захисту прав людини НААУ

Ганна Колесник

Голова Комітету захисту прав людини
НААУ,
Голова Секції з боротьби з
кіберзлочинністю

ЧИ ВАРТО ОСКАРЖУВАТИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ТА ЯК ЦЕ РОБИТИ? СУДОВА ПРАКТИКА

Ми дослідили за допомогою єдиного реєстру судових рішень успішні випадки оскарження повідомлення про підозру, знайшли публікації по цій темі, проаналізували наслідки оскарження підозри для кримінального провадження та приблизно порівняли співвідношення позитивних та негативних рішень для сторони захисту.

Протягом 2019–2020 років судами задоволено приблизно 10% клопотань захисників про скасування повідомлень про підозру у кримінальних провадженнях.

Цей показник співпадає з дослідженнями інших дослідників

та адвокатів, згідно яких він становить від 10% до 15%. Тобто, в 85–90 випадків зі 100 випадків суди відмовляють захисникам у проханні скасувати повідомлення про підозру.

Давайте розберемось, чому так?

Таке право, право на оскарження повідомлення слідчого, прокурора про підозру, в адвокатів з'явилося лише 15 березня 2018 року в зв'язку зі зміною кримінального процесуального законодавства, а саме доповненнями до Кримінального процесуального кодексу України.

Слід згадати, що відповідні зміни до КПК України були внесені Законом України № 2147–VIII від 03.10.2017 року. До цього не було передбачено шляху оскаржити саме повідомлення слідчого, прокурора про підозру, можливість яку зараз надає діючий Кримінальний процесуальний кодекс.

Суть цих змін та доповнень наступна: додано пункт 10 до части-

ни першої статті 303 Кримінального процесуального кодексу України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> якою передбачено:

„на досудовому розслідуванні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора.”; і далі, у пункті 10 законодавець зазначає: „повідомлення слідчого, прокурора про підозру.”;

проте з суттєвим обмеженням: таке право з’являється **після закінчення двох місяців з дня повідомлення особи про підозру у вчиненні злочину.**

Особливо відмітимо, що ці зміни не мають зворотної дії в часі та не застосовуються до справ, по яким відомості до ЄРДР внесені після введення в дію цих змін. Далі, в кінці нашої статті, ми наведемо і відповідну судову практику, в тому числі практику відмов захисникам в зв’язку з обмеженнями права на оскарження підозри в часі.

У практикуючих адвокатів ставлення до такого формулювання у законі склалося неоднозначне: з одного боку, нарешті з’явилася така можливість, з іншого боку, лише через два місяці з дня повідомлення особи про підозру.

Два місяці – це строк досудового розслідування, протягом якого грамотний та досвідчений слідчий може розслідувати конкретне кримінальне провадження, повідомити адвокатів про **завершення** досудового розслідування в цьому провадженні, надати матеріали на ознайомлення стороні захисту в порядку статті 290 КПК, а може, навіть, і встигнути скласти та погодити з прокурором обвинувальний акт, а прокурор може й встигнути направити обвинувальний акт та реєстр матеріалів до суду, таким чином, згідно статті 3 КПК **закінчити** досудове розслідування. В цьому випадку, сторона захисту, якою є адвокати-захисники та/або підозрювані, об’єктивно не встигнуть використати своє право на оскарження підозри.

Отже, таким правом, на оскарження підозри, сторона захисту зможе скористатися тільки у разі, якщо слідчий з якихось причин не завершив досудове розслідування за два місяці, відповідно і прокурор не направив справу до суду. Чому законодавець вдався саме до такої конструкції? Це цікаве питання, але воно виходить за рамки нашої статті.

Скільки взагалі було розглянуто клопотань адвокатів за даними єдиного судового реєстру? Ми знайшли відомості, в яких підрахована цифра – це близько півтори тисячі спроб оскаржити повідомлення про підозру (звісно, відлік починаємо з дати появи такої законодавчої можливості у КПК України).

Що слугувало підставами для оскарження повідомлення про підозру? На які порушення посилалися захисники?

Найчастіше це були порушення вимог статей 276–278 КПК України. Поширеними причинами оскарження є і зміст самої підозри (необґрунтована підозра), і невірна правова кваліфікація злочину. Крім цього, іншими підставами оскарження, за даними реєстру, є порушення порядку вручення повідомлення про підозру.

Нагадаємо, що оскарженню підлягають підозри, складені після 15 березня 2018 року, тобто після набуття чинності відповідними змінами та у кримінальних провадженнях, повідомлення про злочин в яких внесено до ЄРДР після цієї ж дати – 15 березня 2018 року, тобто з 16 березня 2018 року.

Раніше, ще до появи такого правового інституту в чинному КПК, в судовій практиці можна знайти та нарахувати з декілька десятків випадків скасування підозри. Найчастіше повідомлення про підозру оскаржувалися окремо, під час досудового розслідування. Однак, є випадки оскарження при обранні або продовженні запобіжного заходу і під час підготовчого судового засідання, та разом із розглядом питання про повернення обвинувального акту.

Що ж у цьому контексті мають просити адвокати у слідчого судді? Здавалося б, це таке очевидне питання, однак, проаналізувавши практику, ми зможемо знайти багато самих **різних формулювань прохальної частини.**

На нашу думку, „скасувати повідомлення про підозру” – це вірне формулювання, яке потрібно просити в скаргі сторони захисту у слідчого судді.

Згідно Єдиного державного реєстру судових рішень, з винесених слідчими суддями 100% судових рішень про скасування повідомлень про підозру: 20% становлять ухвали апеляційної інстанції та 80% — ухвали слідчого судді. Як ми наводили на початку статті, було задоволено близько 1/10 скарг до слідчих суддів у судах першої інстанції про скасування повідомлень про підозру. Крім цього, винесено ухвали апеляційними судами, якими рішення слідчих суддів про скасування підозри залишені в силі. У декілька випадках суд апеляційної інстанції не погодився з рішенням суду першої інстанції про відмову в скасуванні підозри і самостійно його скасував.

В яких випадках суди найчастіше задовольняють скарги захисників?

Одна з підстав для скасування – відсутність вагомості доказів на обґрунтування підозри. Але це дискусійне питання, тому що за логікою КПК слідчий суддя досліджує не самі докази, а лише їх наявність та вагомість.

Приклади позитивних для захисту судових рішень з реєстру: №759/4471/19, №404/8582/18, №263/11808/18, №761/46948/19 та інші. Підстави оскарження, згідно цих рішень: порушення строків досудового розслідування, вручення неуповноваженою особою, вручення без внесення запису до Єдиного реєстру досудових розслідувань, порушення процедури виклику і вручення.

Щодо вищенаведеного дискусійного питання дослідження не доказів, а лише наявності та вагомості доказів. На даний час існує неоднозначна судова практика, протилежна за своїми висновками. Можемо стверджувати, що слідчі судді по різному визначаються з предметом перевірки: давати все ж таки оцінку доказам при оскарженні підозри на стадії досудового розслідування чи аналізувати обґрунтованість підозри або ж звертати увагу виключно на процесуальні порушення під час вручення повідомлення про підозру.

Які ж порушення найчастіше допускають слідчі та прокурори?

Так, у справі [№263/11808/18](#) слідчий суддя дійшов висновку, що повідомлення про підозру вручене до внесення даних про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Крім того, в описовій частині повідомлення про підозру зазначений один слідчий, а після опису фактичних обставин міститься підпис іншого слідчого, який не складав повідомлення про підозру.

Також апеляційний суд звернув увагу на те, що спосіб вручен-

ня повідомлення про підозру (шляхом надіслання поштою) є незаконним. Суд першої інстанції не побачив порушень під час складання та вручення повідомлення про підозру й залишив скаргу захисника без задоволення.

У справі [№759/4471/19](#) суд дав оцінку доказам, перевірів наявність обов'язкових реквізитів, обставин, які підлягають доказуванню. Слідчий суддя встановив, що повідомлення про підозру не містить часу та місця вчинення кримінального правопорушення. Також у змісті повідомлення про підозру були відсутні чітко зафіксовані фактичні обставини події, підтвержені доказами, які вказують на наявність складу злочину в діянні підозрюваної особи. Слідчий суддя взяв до уваги те, що: слідчий не допитав підозрюваного у справі; не розглянув клопотання захисту про допит осіб; не виконав ухвали слідчих суддів про зобов'язання слідчого розглянути клопотання захисту; не ознайомив захист із матеріалами кримінального провадження.

Крім вищезазначеного, у цьому рішенні слідчий суддя встановив, що орган досудового розслідування під час повідомлення про підозру чітко не вказав на беззаперечність фактів, викладених у тексті повідомлення, та не посилався на зібрані, у зв'язку із цим, докази.

Зокрема, в ухвалі вказано: «Помилкове повідомлення особі про підозру є одним з найбільш небажаних актів. Воно спричиняє невинуватну шкоду правосуддю та людині, бо ніщо, мабуть, не викликає більшої образи і більш болісної душевної травми, ніж безпідставне звинувачення у злочині».

Враховавши перелічені порушення, слідчий суддя задовольнив скаргу та скасував повідомлення про підозру.

У справі [№761/8619/19](#) слідчий суддя теж дав оцінку доказам, якими підтверджується підозра, та визнав, що вона є необґрунтованою. У цій справі захист надав інші докази, які спростовують підозру. Спочатку слідчий суддя перевіряв процесуальний порядок вручення повідомлення про підозру, яке слідчий надіслав поштою. Суддя дійшов висновку, що повідомлення про підозру здійснено в порядку, передбаченому в КПК, однак зміст такого повідомлення не відповідає вимогам кримінального процесуального закону.

Крім наведених вище рішень та аналогічних їм за мотивувальною частиною, ми побачили в реєстрі судових рішень багато таких, в яких слідчі судді відмовляються надавати оцінку обґрунтованості підозри та доказам, на яких вона базується.

Багато відмов стосується випадків подання скарг у кримінальних провадженнях, які внесені до ЄРДР до 16.03.2018. Адже тільки з 16.03.2018 захист дістав можливість оскаржити повідомлення про підозру, а вказані зміни не мають зворотної дії в часі ([№442/8669/17](#), [№635/931/18](#), [№611/539/18](#) та інші)

Приклад з рішення: „Враховуючи, що підозрювана оскаржує повідомлення про підозру у кримінальному провадженні, повідомлення про злочин в якому внесено 01 лютого 2018 року, тобто до 15 березня 2018 року, дати з якої набули чинності положення [КПК України](#) в частині оскарження повідомлення про підозру, суд відмовляє в задоволенні вимог про скасування повідомлення ОСОБА_1 про підозру в кримінальному провадженні”

Якщо раніше рішення слідчих суддів про скасування повідомлення про підозру були винятками, то позитивні судові рішення почали створювати проблеми для слідчих і прокурорів. Проте,

на даний час, слідчі органи та прокурори вже готові до можливого скасування підозри слідчим суддею.

Важливо: КПК не забороняє прокурору або слідчому скласти та повторно вручити повідомлення про підозру особі в цьому ж кримінальному провадженні ще раз, як і змінити вже вручену підозру.

Склалася практика, коли після скасування підозри слідчий усував недоліки попереднього повідомлення та вручав його підозрюваній особі знову. Іноді, в сприятливому для сторони випадку, навіть, вручав таке ж саме повідомлення, як і те, що було скасовано.

Саме тому існує думка про неефективність оскарження підозри, до того, скаргенням підозри, начебто передчасно розкривається стороні обвинувачення стратегія та тактика захисту.

Є чималий позитив у скасуванні повідомлення про підозру, тому що скасування статусу підозрюваного відкриває можливість скасувати запобіжний захід, в тому числі скасувати тримання під вартою, домашній арешт, повернути грошову заставу і припинити заходи забезпечення кримінального провадження, якими можуть бути арешт майна, відсторонення від посади.

Крім цього, за незаконне притягнення до кримінальної відповідальності можна отримати відшкодування з державного бюджету та у перспективі домогтися позитивного рішення за скаргами у ЄСПЛ.

Також, скасування підозри хоча б один раз, зміцнює позицію захисту під час розгляду кримінального провадження по суті. Скасування підозри, навіть з подальшим її повідомленням знову, може вплинути на внутрішнє переконання суду, породити сумніви, бо якщо підозра була необґрунтованою під час досудового розслідування, то чи в рамках чинного законодавства проводилося усе досудове розслідування?

Рішення ЄСПЛ „Коробов проти України” чітко зазначає, що існування сумнівів не узгоджується зі стандартом доказування „поза розумним сумнівом”, який застосовується у кримінальних провадженнях.

Тому, підсумовуючи, зробимо висновок про те, що незважаючи на невелику статистику задоволених скарг, захисникам варто подавати до суду такі скарги та намагатися оскаржувати повідомлення про підозру.

V. ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

5.1. Туризм під час епідемії коронавірусу, що варто знати (Поваляєв О.).

58

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) 11 березня оголосила пандемію коронавірусу COVID-19 у світі. А також оприлюднила застереження про зростання найближчим часом кількості нових випадків зараження. Постає питання: «Що робити українцям?»

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України наша держава повністю закрила авіасполучення з 00:00 у ніч з 16 на 17 березня і аж до 00:00 у ніч з 2 на 3 квітня.

Як же діяти тим, хто не встиг повернутись до України?

По-перше, необхідно виявляти підвищену увагу та обережність, а також дотримуватись та виконувати вимоги місцевих органів влади. І звісно – уникати відвідань уражених вірусом регіонів.

По-друге, слідкувати за рекомендаціями подорожуючим на сайті МЗС України та вебресурсі «Поради подорожуючим від Консульської служби України».

По-третє, повідомити про своє місце перебування та контактні дані найближчій дипломатичній установі України.

Що це дасть?

Через обмежувальні заходи урядів іноземних країн, в українців можуть виникнути труднощі з квитками чи документами. Наприклад, у дозволів на перебування в певних країнах можуть закінчитись терміни дії.

МЗС України обіцяє надавати максимального сприяння в оформленні таких документів, а також працювати з урядами іноземних країн аби зробити процес оформлення нових документів оперативнішим та безболісним. **Саме тому звертаємо Вашу увагу, що працює цілодобова «гаряча лінія» МЗС України за телефоном: +38-044-238-16-57.**

Коли і звідки відправлятимуться рейси – громадян повідомлятимуть посольства. Крім того, ця інформація буде на офіційних сайтах Міністерства закордонних справ та Міністерства інфраструктури.

Відповіді на найбільш поширені питання ви знайдете за посиланням <https://mfa.gov.ua/news/koronavirus-2019-faq>. Слідкувати необхідно також за оперативними сторінками МЗС.

Звертаємо Вашу увагу, що відповідно до ст. 906 Цивільного кодексу України відповідальність покладена на виконавця надання послуг. Під поняттям виконавця надання послуг, у даному

конкретному випадку, варто розуміти відповідальність туристичних компаній та авіаперевізників.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про туризм» фінансове забезпечення відповідальності покладено на туроператора та турагента.

Відповідно до Повітряного кодексу України порядок надання і анулювання прав на експлуатацію повітряних ліній та порядок затвердження розкладу руху авіаперевізників встановлюються авіаційними правилами України. Якщо цього вимагають міжнародні договори України або законодавство держави, до якої будуть здійснюватися повітряні перевезення, уповноважений орган з питань цивільної авіації додатково до наданого права на експлуатацію повітряної лінії письмово інформує про це компетентний орган цієї держави.

Відповідно до Повітряного кодексу України обов'язки та відповідальність покладені на авіаційного перевізника. Крім того, Повітряним кодексом України передбачений порядок компенсацій, так само, як це передбачено і Правилами повітряних перевезень пасажирів і багажу.

Також до даних правовідносин можливо застосовувати Конвенцію про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень (Монреальська конвенція).

Щодо туристів за кордоном, то в загальному, їх можна поділити на дві категорії. Перша – ті хто подорожує чартерними рейсами туроператорів, тобто, де замовником рейса є туроператор. Друга – стосується тих, хто подорожує регулярними рейсами, де замовником є сам турист. У першому та другому варіанті всі туристи будуть повернуті назад в Україну, це лише справа часу.

Гроші за тури, які мали відбутись після 17 березня 2020 року та до закінчення карантинних заходів мають бути повернуті турфірмами та авіаперевізникам.

Залишається відповісти на основне питання: «Чи можливо очікувати на компенсацію матеріальних та моральних витрат, і що необхідно для цього робити?»

Щоб мати можливість після повернення в Україну отримати відшкодування витрат необхідно: по-перше, зберігати документи про підтвердження таких витрат; по-друге, варто своєчасно повідомити туристичну агенцію та авіаперевізника про випадки затримання або скасування рейсів.

У разі виникнення ускладнень, при поверненні грошей чи компенсацій, слід у таких випадках звертатись до адвокатів.

5.2. Збереження персональних даних – 7 простих кроків (Полотнянко О.).

В Україні 28 січня традиційно відзначають Міжнародний день захисту персональних даних. Для багатьох людей і на сьогодні не зрозуміло, що робити з персональними даними, повідомляти їх чи ні? Як захистити персональні дані? Які наслідки потім? Та багато інших питань виникає у громадян, особливо людей пенсійного, похилого віку, в основному людей, які проживають в сільській, селищній, міського типу місцевостях та необізнаних в певних питаннях, а також фахівців різних професій.

Визначення поняття «персональні дані» наводиться в абзаці восьмому статті 2 Закону України «Про захист персональних даних», відповідно до якого персональними даними є відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

У фізичних та юридичних осіб, які безпосередньо займаються професійною діяльністю, де використовують персональні дані, готують та звертаються із запитом у певні установи, структури, щоб отримати інформацію про них, а також надати ці ж відомості у відповідні органи, виникають складнощі та питання різного характеру в ході роботи. Зокрема, саме тому, актуальними є способи захисту, які доступні кожному.

Враховуючи порядок доступу, попередньо не забуваємо про належний захист та збереження персональних даних, а тому розглянемо основні способи захисту:

1. Правильний підбір пароля.

Даний захід передбачає кілька етапів, або, вірніше сказати, варіантів. По-перше, слід придумати лише заплутані, складні паролі. Забудьте про використання власної дати народження, імені-прізвища, прізвища домашнього вихованця, назву улюбленого фільму. Пароль повинен складатися з латинських літер, цифр і являти собою хаотичний набір – таку нісенітницю. В даному випадку зловмисникам буде досить складно підібрати. По-друге, нікому не повідомляйте свій пароль за прикладом пін-коду кредитки. Нехай ця інформація буде вашим маленьким секретом. І по-третє, періодично міняйте пароль, не знижуючи рівень його складності.

2. Зберігання в таємниці номер кредитної картки (рахунків).

Особливо важливо слідувати мудрій пораді щодо контактів, які не викликають довіру, або малознайомих громадян. Дізнавшись номер кредитної картки чи банківського рахунку, зловмисник здатний заволодіти її/його цінним вмістом. Тому будьте пильні!

3. Ігнорування підозрілих Інтернет-ресурсів.

Варто уважніше ставитися до процесу веб-серфінгу: думати,

перш ніж заходити на незнайомий сайт. І вже тим більше ні в жодному разі, ні під яким приводом не вводити/повідомляти свій пароль від іншого ресурсу (наприклад, від соціальної мережі), не потрібно відправляти СМС чи телефонувати за вказаними номерами.

4. Установка антивірусної програми.

А саме – надійної, якісної, перевіреної, яка пройшла тестування великою аналітичною компанією. В мережі регулярно публікують рейтинги кращих програм, що володіють мізерною пропускну здатністю для вірусів. Орієнтуючись на такі переліки, реально підібрати дійсно непоганий антивірус, причому встановити його абсолютно безкоштовно, адже в більшості випадків базової версії вистачає з лишком.

5. Регулярна повна перевірка комп'ютера.

Здійснюється також за допомогою антивірусної програми. На жаль, яким би чудовим не був електронний знищувач вірусів, особистий контроль його роботи ніколи не буде зайвим.

6. Переважне використання тільки перевірених часом і користувачами веб-ресурсів.

В даному випадку ймовірність крадіжки персональної інформації зводиться до нуля, адже популярні ресурси мають, як правило, сумлінних власників і обслуговуючий персонал. Перебуваючи на них, ви навряд чи отримаєте вірус, крім того, вас ніколи не розведуть на гроші.

7. Заборона переходу по сумнівним посиланням.

Ось, де з більшою часткою ймовірності ви зможете підхопити вірус. Сюди належать сайти, що пропонують файли для безкоштовного скачування та покупки. Але, як говориться, і на стару буває проруха. Наприклад, нещодавно в популярному магазині Google Play – колишньому Android Market – користувачі вже після скачування виявили деякі завірусовані товари.